

Univerzita Karlova
Filozofická fakulta
Ústav českého jazyka a teorie komunikace

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Markéta Ochodková

**Vývojové tendence ve variaci substantivní
flexe v karvinské běžné mluvě**

**Developmental tendencies in the noun
inflection variation in the Karviná vernacular**

Vedoucí práce: Mgr. Jan Chromý, PhD.

Praha, 2021

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu bakalářské práce Mgr. Janu Chromému, Ph.D. za jeho čas, cenné rady, věcně pozitivní přístup a ochotu mi pomoci se všemi problémy a nejasnostmi. Poděkování patří také celé mé rodině za podporu a pomoc při výzkumu v Karviné a přátelům, konkrétně Martinu Reckovi, Šimonu Úradníkovi a Ondřeji Frankovi, bez kterých by tato práce nevznikla. V neposlední řadě chci poděkovat všem respondentům, kteří se zúčastnili mého výzkumu a věnovali mi svůj čas.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 6. května 2021

Markéta Ochodková

Abstrakt

Práce se zaměřuje na variující tvary substantiv v běžné mluvě obyvatel Karviné. Na základě předchozí literatury o jmenné deklinaci na slezském území ve spojení s vlastními zkušenostmi rodilé mluvčí bylo pro analýzu vybráno několik variujících morfologických jevů, a to tvrdé skloňování u měkkých substantivních vzorů v singuláru (muž/muža, moři/mořu, růže/růža) a unifikace plurálních tvarů, zejména v dativu, lokálu a instrumentálu (dativ na -am, lokál na -ach, instrumentál na -ami/-ama). K výzkumu byly použity 3 techniky sběru dat: kratší sociolingvistický rozhovor, který poskytl obecný vhled do mluvy vybraných mluvčích a sloužil ke zjištění potřebných demografických informací; řízená orální elicitace, kde byli účastníci výzkumu předem připravenými otázkami směřováni k užívání zkoumaných morfologických jevů; a on-line dotazník, který přinesl informace o vědomých představách užívání zkoumaných jevů, což bude konfrontováno s informacemi z předchozích dvou technik sběru dat, rozhovoru a elicitace. Cílem práce je popsat určitý vývoj jazyka na území Karviné, a to na základě srovnání mladší generace (15-20 let) a starší generace (65+ let) v kombinaci s vlivem frekvence používání slov vybraných pro řízenou elicitaci na užívání variantních tvarů.

Klíčová slova: variace, Karviná, substantivní flexe, běžná mluva, variační sociolingvistika, starší vs. mladší generace, jazyková změna, usage-based přístup

Abstract

The work focuses on the varying forms of nouns in the common speech of the inhabitants of Karviná. Based on the previous literature on nominal declension in Silesian territory in conjunction with the native speaker's own experience, several varying morphological phenomena were selected for analysis, namely hard declension of soft noun patterns in the singular (muž/muža, moři/mořu, růže/růža) and unification of plural forms, especially in dative, locative and instrumental (dative to -am, locative to -ach, instrumental to -ami / -ama). Three data collection techniques were used for the research: a shorter sociolinguistic interview, which provided a general insight into the speech of selected speakers and served to find out the necessary demographic information; controlled oral elicitation, where the participants of the research were directed by prepared questions to the use of the investigated morphological phenomena; and an online questionnaire that provided information on conscious notions of the use of the studied phenomena, which will be confronted with information from the previous two techniques of data collection, interview and elicitation. The aim of this work is to describe a certain development of language in Karviná, based on a comparison of the younger generation (15-20 years) and older generation (65+ years) in combination with the effect of frequency of the use of selected words for controlled elicitation on the use of variant forms.

Keywords: variation, Karviná, noun inflection, common speech, variationist sociolinguistic, older vs. younger generation, language change, usage-based theory

Obsah

Úvod	8
1. Kvantitativní sociolingvistika	9
1.1. Variační sociolingvistika	10
1.2. Jazyková proměnná.....	11
1.2.1. Morfologická proměnná	12
1.2.2. Zkoumané morfologické proměnné v běžné karvinské mluvě	13
a. Tvrdé skloňování u měkkých vzorů v singulárových tvarech substantiv.....	14
b. Unifikace v plurálových tvarech substantiv	15
1.2.3. Výskyt zkoumaných variant proměnných v Českém jazykovém atlasu	16
2. Usage-based přístup	19
3. Faktory ovlivňující užívání zkoumaných tvarů substantiv	22
3.1. Věk	23
3.2. Pohlaví/gender	25
3.3. Sociální status	27
3.4. Frekvence	28
4. Výzkum v Karvině	29
4.1. Hypotézy	29
4.2. Účastníci výzkumu.....	30
4.3. Metody výzkumu	31
4.3.1. Semistrukturovaný sociolingvistický rozhovor	32
4.3.2. Řízená elicitace	33
4.3.3. Dotazník	36
4.4. Výsledky výzkumu	37
4.4.1 Výsledky řízené elicitace	37
4.4.2. Výsledky dotazníku.....	51
a. Výsledky tvrdé vs. měkké skloňování	52
b. Výsledky plurálových tvarů.....	56
4.5. Interpretace výsledků výzkumu	61
Závěr.....	64
Seznam použité literatury	65
Přílohy	68

Příloha 1 – Řízená elicitace	68
Příloha 2 – Dotazníkové jevy	86
Příloha 3 – Struktura sociolingvistického rozhovoru	89
Příloha 4 – Přepisy sociolingvistických rozhovorů	90

Úvod

V této bakalářské práci se primárně zabývám jazykovou variací ve městě Karviná, konkrétně variantními tvary substantiv. Cílem je porovnat jazykové rozdíly ve tvarech substantiv mezi mladší a starší generací města Karviné, a to pomocí metod variační sociolingvistiky. Tedy zjistit, zda v užívání těchto tvarů probíhá nějaká jazyková změna, která by byla právě z generačního srovnání patrná.

Vedle rozdílů mezi starší a mladší generací města Karviné se zaměřuji také na frekvenci používání lemmat a tvarů substantiv, tedy na způsob, jakým frekvence ovlivňuje užití jazykových proměnných mluvčími, což je často považováno za faktor ovlivňující jazykovou změnu.

V první části teoreticky vymezím zkoumání jazykové variace, zaměřím se na variační sociolingvistiku, její metody a cíle, dále představím usage-based teorii a faktory, které jazykovou variaci ovlivňují. Druhá část bude věnována mému vlastnímu výzkumu v Karviné, tedy analýze dat získaných ze 40 řízených rozhovorů s karvinskými mluvčími, trvajících přibližně 30-40 minut, a také z více než 130 vyplněných on-line dotazníků. Výsledky mohou ukázat, zda jsou zkoumané morfologické jevy stále aktuální a udržované, nebo naopak na ústupu, a zda frekvence je opravdu klíčovou proměnnou i v těchto případech jazykových variací.

1. Kvantitativní sociolingvistika

Sociolingvistiku jako takovou nelze jednoduše definovat jako samostatný vědní obor. Chápání jejího obsahu se neustále proměňuje, její „hranice“ totiž nejsou zcela jasné. Formovat se začala v 50. a 60. letech 20. století. Dnes je sociolingvistika spíše komplexním označením pro různé způsoby zkoumání, než že by byla oborem samostatným. Lze ji nejlépe vymezit pomocí jejího předmětu zkoumání, a i tak se jedná o velmi volné definování. Předmětem jejího zkoumání je užívání jazyka v závislostním vztahu k sociálním faktorům. Ve středu zájmu sociolingvistů stojí dvě proměnné, jazyk a společnost, a jejich ovlivňování se navzájem. Pojetí výzkumu, výzkumné metody a konkrétní cíle se však mohou v každém bádání lišit. Johnstoneová (2000, s. 1) říká, že v současné lingvistice je zahrnuta řada odlišných výzkumných směrů, které se zabývají rozdílnými soubory výzkumných otázek. Všichni však sdílí stejný vztah k jazykovým datům, a to ten, že analýzu jazykového chování zakládají na empirických datech, kterými jsou myšlena data shromážděná pozorováním toho, jak mluvčí jazyk skutečně užívají.

Jak už bylo zmíněno výše, způsoby sociolingvistického zkoumání mohou být různé. Jeho přístupy se například mohou dělit na kvantitativní a kvalitativní (nekvantitativní). Při výzkumu z kvantitativního hlediska je k analýze výsledků přistupováno prostřednictvím statistických metod, zatímco u výzkumu kvalitativního badatelé neusilují o statistickou analýzu výsledků. V kvalitativním přístupu je totiž využití statistických metod prakticky nemožné, jelikož se soustředí na komplexnější jevy, které statisticky zachytit nelze. V mém výzkumu byl využit přístup kvantitativní, proto se zaměříme hlavně na něj. Kvantitativní sociolingvistika si zakládá na systematickosti, pozoruje výskyt konkrétních jevů u konkrétních mluvčích na konkrétním místě, čímž kupříkladu může, díky generačnímu porovnání, vyvodit jazykovou změnu na určitém území. Kvantitativní disciplínou je například variační sociolingvistika, která zkoumá, jak je společenstvím užíváno několik variant jednoho jevu. Její principy a metody byly zvoleny i pro můj vlastní výzkum jazykové variace na území Karviné.

1.1. Variační sociolingvistika

Variační sociolingvistika je jednou z nejvíce se rozvíjejících disciplín sociolingvistiky od 60. let 20. století. Tehdy ji v základních rysech ustavil americký lingvista William Labov, proto se v souvislosti s ní můžeme setkat s označením labovovská sociolingvistika. Tato disciplína nastoupila jako kritická reakce na dialektologický přístup k jazykové variaci a jazykové změně. Dříve byla jazyková změna zkoumána hlavně diachronně, tedy v průběhu času. Přínosem Williama Labova a variační sociolingvistiky bylo, že jazykovou změnu lze zkoumat i synchronně, tedy srovnávat proměnné nejen v průběh času, ale například v různých sociálních skupinách.

Dialektologické výzkumy přinášely a stále přináší cenný materiál o historickém vývoji jazyka na určitém území. Snaží se popsat rozdílnost jazyka z geografického hlediska, výsledkem výzkumu pak může být mapa nebo atlas¹ se zaznačením užívaných variant na různých územích (Chromý, 2017, s. 115). Dialektologii primárně zajímají jevy, které jsou pozůstatkem odlišného historického vývoje na vybraném území, zatímco u variacionistů je jádrem všeho variace. Variační výzkumy berou v potaz to, že konkrétní mluvčí může využívat více než jednu variantu určitého jevu. To však neznamena, že se jedná o přístupy protikladné, v řadě výzkumů se mohou oba pohledy funkčně doplňovat.

Stejně jako v tradiční dialektologii i ve variační sociolingvistice jsou výzkumy založeny na empirických datech, která jsou nejčastěji získávána prostřednictvím dotazníků, rozhovorů či zúčastněného pozorování, kdy je badatel dlouhodobě zapojen do zkoumaného společenství a data získává z pozice jejího člena, čímž je překonán paradox pozorovatele (Milroyová – Gordon, 2012, s. 77). Cílem obou těchto přístupů je zaznamenat užívání rozdílných jazykových prostředků pro vyjádření konkrétní skutečnosti. Přesto se však variační sociolingvistika v několika zásadních bodech liší (Chromý, 2014, s. 31).

Jak už zde bylo zmíněno, k jazykové variaci variační sociolingvistika přistupuje kvantitativně, výsledky bádání jsou zobrazovány pomocí statistických metod. Zajímá se o situační proměňování jazyka zkoumaného mluvčího, tedy kdy a proč mluvčí upřednostní vybranou variantu označení skutečnosti před jinou. William Labov říká, že „neexistuje mluvčí, který by využíval jen jeden jazykový styl“ (Labov, 1972, citováno v Chromý, 2017, s. 118). Tím je myšleno, že každý jedinec disponuje určitým souborem variant, jejichž užívání je podmíněno různými faktory (téma rozhovoru, účastníci rozhovoru, formální či neformální

¹ Pro češtinu máme šestisvazkový Český jazykový atlas, Balhar a kol. (1992, 1997, 1997, 2002, 2005, 2011).

společenská situace). Dále neodkazuje jen k jazykovým, ale také ke společenským informacím. Užívání jednotlivých jazykových prostředků je dáno nejen různorodými jazykovými kontexty, ale také sociálním kontextem (např. formální rozhovor s nadřízeným nebo neformální rozhovor s vrstevníkem) či sociálními charakteristikami mluvčího (Milroyová – Gordon, 2012, s. 19). Také předpokládá, že užívání variant není náhodné, ale systematické.

Variacionisté považují myšlenku, že variace je nedílnou součástí jazyka (Labov, 1969, s. 728), za základní pilíř k výzkumu jazykové variace a změny (Tagliamonte, 2011, s. 2). V lingvistice tento přístup nebyl vždy zcela obvyklý. Hlavním proudem lingvistiky byla dříve variace vylučována, aby bylo jednodušší a lépe dosaženo teoretických závěrů. Tento postoj je dobře zachycen ve výroku Chomského, který tvrdí, že primárním zájmem lingvistické teorie je „ideální mluvčí-posluchač ve zcela homogenním řečovém společenství“ (Chomský, 1965, citováno v Milroyová – Gordon, 2012, s. 18). V rámci tohoto přístupu byla variantnost brána jako rušivá zbytečná komplikace, na rozdíl od variační sociolingvistiky, kde je považována za střed zájmu (Milroyová – Gordon, 2012, s. 18).

Za dlouhou dobu svého fungování si variační sociolingvistika prošla určitým vývojem. Penelope Eckertová (2012) v souvislosti s vývojem této oblasti mluví o třech vlnách. V první vlně, která je zastoupena mimo jiné prvními výzkumy Williama Labova, byla stěžejní práce se skupinami mluvčích jako nositeli určitých obecných demografických charakteristik, individuální rozdíly v rámci skupin byly tak v podstatě opomíjeny (Eckertová, 2012, s. 88). Druhá vlna se více orientovala na konkrétní mluvčí a jejich postavení ve společnosti. Běžná mluva byla považována za vyjádření své místní a sociální identity. Tato vlna se pojí například s výzkumnými pracemi Lesley Milroyové. Ve třetí vlně přišel zásadní posun, na variaci přestává být nahlíženo jako na odraz sociálních kategorií, ale spíše jako na dopad jazykové praxe, ve které se mluvčí sami začleňují do sociálního prostředí prostřednictvím své stylové praxe (Eckertová, 2012, s. 91-94). Tři vlny však neznamenají, že osobnosti dnešní variační sociolingvistiky automaticky patří do vlny třetí. V dnešní době vznikají různorodé výzkumy s odlišnými cíli, tudíž předměty zkoumání třetí vlny pro ně nemusí být vždy zcela vyhovující.

1.2. Jazyková proměnná

Pro zachycení systematiky jazykové variace se využívá klíčový koncept jazyková proměnná. Pokud chceme co nejobecněji a nejjednodušěji definovat jazykovou proměnnou, jedná se o abstraktní jednotku, která zastřešuje více způsobů, jak pojmenovat tutéž

skutečnost. Sali A. Tagliamonte (Tagliamonte, 2011, s. 4-5) představuje rozdíl mezi jazykovými proměnnými a synonymy. U synonym jde o různé lexémy, které mají stejný referenční význam. Synonyma by měla být lehce zaměnitelná v kontextu, tak tomu ovšem ve spoustě případů není. Pro jazyk by tato situace ani nebyla příliš výhodná. Synonyma mohou být hodnotami jazykové proměnné, jazyková proměnná je však mnohem více než jen synonymum. V rámci jazykových proměnných, ať už se jedná o jakýkoliv její druh, se nemění hodnoty náhodně, ale systematicky. Jde o třídu variant seřazených na určité škále, které se užívají na základě závislosti na nezávislé mimojazykové nebo jazykové proměnné. Jejich užívání je zkrátka neodmyslitelně určováno různými jevy, které ve výzkumech musíme brát v úvahu, aby u výsledků nedošlo ke zkreslení, ať už jde o proměnné sociální (např. věk, pohlaví, etnicita, vzdělání atd.), nebo o jazykové proměnné (např. frekvence výskytu slova).

Tímto se dostáváme k rozdělení proměnných na závislé a nezávislé proměnné. Sali A. Tagliamonte (Tagliamonte, 2011, s. 9) je nazývá „proměnná“ a „faktor“ nebo „skupina faktorů“ (ve statistikách označovány jako „prediktory“). Závislými proměnnými jsou proměnné jazykové, které se mění a jsou předmětem zkoumání. Nezávislými proměnnými (faktory) jsou myšleny proměnné mimojazykové, které ovlivňují závislé proměnné. Variační sociolingvistika funguje na bázi korelace mezi závislými a nezávislými proměnnými.

V sociolingvistice se můžeme setkat s různými druhy jazykových proměnných, se syntaktickými, fonologickými, fonetickými, lexikálními, morfologickými (viz Hudson, 1996), ale též morfosyntaktickými nebo diskurzivními proměnnými. Původně se pojem jazyková proměnná ve variacionistických teoriích a metodách vyvinul pro zkoumání fonologické variace, výzkumy týkající se ostatních vyšších úrovní jsou v řadě ohledů odlišné (Milroyová – Gordon, 2012, s. 196) V této práci se zaměřím především na morfologické proměnné, jelikož ty byly zkoumány ve výzkumu v Karvině.

1.2.1. Morfologická proměnná

Morfologické jazykové proměnné jsou variací stejných slov jen s odlišnou morfologickou strukturou. V češtině se s tímto jevem můžeme setkat například v nominativu plurálu mužského vzoru pán, kde se vyskytují dvě varianty – páni a pánové. Morfologické proměnné ve variační sociolingvistice nejsou příliš časté, jelikož předmětem jejího zájmu bývá především angličtina, což není jazyk, ve kterém se zrovna dá hovořit o velké morfologické variaci. Jedná se však o data, která jsou při sběru velmi dobře ověřitelná.

1.2.2. Zkoumané morfologické proměnné v běžné karvinské mluvě

Pro výzkum v Karviné byly vybrány variantní tvary substantiv. V Českém jazykovém atlasu v dílu Dodatky, kde je zaznamenána literatura o vývoji a stavu české dialektologie po roce 1968, jsem hledala nejprve literaturu orientovanou konkrétně na Karvinou. Literatura o mluvě v Karviné se zde však nenacházela, objevovaly se pouze práce zaměřené na slezské nářečí obecně nebo na města Karviné blízká (Ostrava, Český Těšín, Havířov). Morfologické proměnné jsem vyselektovala z monografie Dany Davidové o jmenné deklinaci ve městě Havířov (Davidová, 1996). Tuto práci jsem zvolila z toho důvodu, že Havířov je geograficky velmi blízké město Karviné a na základě své intuice rodilé mluvčí z Karviné vím, že jevy objevující se v monografii Dany Davidové jsou slyšitelné i v Karviné.

Při výzkumu šlo o variaci v běžně mluveném jazyce. Získat taková data je dost komplikované, protože cílem je zachytit to, jaké jazykové prostředky jsou mluvčími užívány, pokud nejsou pozorováni. Jsou-li při analýze používány zvukové záznamy, spousta mluvčích má tendenci se odklánět od své běžné mluvy k mluvě prestižnější (Milroyová – Gordon, 2012, s. 59). V sociolingvistice se potkáme se spoustou pohledů, co vlastně běžná mluva je. I William Labov popisuje běžnou mluvu dvěma odlišnými způsoby, buď jako varietu, kterou si mluvčí osvojují v preadolescentním věku, nebo jako varietu, která je mluvčími užívána, pokud je jejich řeč monitorována jen minimálně (Labov, 1972, citováno v Milroyová – Gordon, 2012, s. 60). Krčmová ji definuje jako jazykové prostředky užívané mluvčími ve spontánních neveřejných promluvách, vzniká průnikem všech útvarů národního jazyka, se kterými se uživatelé za svůj život potkali a alespoň zčásti si je aktivně osvojili ve vlastní mluvě (Krčmová, 1988, s. 127). S tímto vymezením se v této práci ztotožňuji, běžná mluva je zde brána jako uvolněný neformální projev, který není jednotlivými mluvčími příliš kontrolován.

Přítomnost zkoumaných prvků, v našem případě morfologických koncovek u substantiv, bude záležet právě na vytvořené komunikační situaci. Výskyt variačních tvarů bude s velkou pravděpodobností klesat s rostoucí oficiálností projevu. Ve formálnější situaci bude větší tendence uchýlovat se k prestižnějším variantám, zatímco při konverzaci mezi známými či příbuznými bude větší šance výskytu regionálních tvarů běžně užívaných substantiv (Davidová, 1996, s. 33).

Ve výzkumu jsem se zaměřila na koncovky podstatných jmen, které se nějakým způsobem vymykají ze základních skloňovacích typů, které známe ze spisovné češtiny. Zkoumané nespisovné tvary jsou si koncovkami mnohem bližší než tvary spisovné, dá se říci, že

deklinace substantiv tak působí zjednodušeně. Práce se soustředí na dva způsoby zjednodušování: v singuláru substantiv jde o tvrdé skloňování měkkých vzorů, v plurálu o unifikaci tvarů, zejména v dativu, lokálu a instrumentálu.

a. Tvrdé skloňování u měkkých vzorů v singulárových tvarech substantiv

V singuláru jsem se u karvinských deklinačních tvarů zajímala o vzory maskulin - *muž*, *stroj*, *soudce*, vzory feminin - *růže*, *píseň*, *kost* a jeden vzor neutra - *moře*. Z jednotlivých vzorů byly zkoumány jen vybrané pády, které dle mého úsudku jsou nebo alespoň dříve byly v karvinské běžné mluvě slyšitelné.

U životného mužského vzoru *muž* nás v singuláru zajímal genitiv a akuzativ, jejichž podoba je stejná – *muže/muža*. U neživotného vzoru *stroj* jsme zkoumali tvary genitivu, kde se vyskytly dokonce tři varianty – *stroje/stroja/stroju*, dativ – *stroji/stroju* a dativu formou identický lokál – *stroji/stroju*. Posledním mužským vzorem byl vzor *soudce*, u kterého jsme proměnné vymezili opět v genitivu – *soudce/soudca* a akuzativu – *soudce/soudca*, jako tomu bylo u vzoru *muž*.

Ženským vzorem s nejvíce variantními pády byl vzor *růže*. U něj nás zajímal nominativ – *růže/růža*, akuzativ – *růží/růžu* i instrumentál – *růží/růžou*. U vzorů *píseň* a *kost* jsme pozornost věnovali pouze tvarům instrumentálu – *písni/písnou*, *kostí/kost'ou*.

U vzorů středního rodu jsme se v singuláru zaobírali pouze variací vzoru *moře*, a to ve třech pádech, genitivu – *moře/mořa*, dativu – *moři/mořu* a opět tvarově identického lokálu – *moři/mořu*.

Jmenný rod	Vzor	Pád	Varianty
Maskulinum	muž	genitiv	muže/muža
		akuzativ	muže/muža
	stroj	genitiv	stroje/stroja/stroju
		dativ	stroji/stroju
		lokál	stroji/stroju
	soudce	genitiv	soudce/soudca
		akuzativ	soudce/soudca
Femininum	růže	nominativ	růže/růža
		akuzativ	růží/růžu
		instrumentál	růží/růžou
	píseň	instrumentál	písni/písnou
Neutrum	moře	instrumentál	kostí/kost'ou
		genitiv	moře/mořa
		dativ	moři/mořu
		lokál	moři/mořu

Tabulka 1: Zkoumané morfologické proměnné v singuláru

Dana Davidová (Davidová, 1996, s. 37-58) uvádí variace u všech vzorů a téměř ve všech pádech. Monografie je však přece jen starší a na základě vlastní intuice soudím, že se karvinská mluva od té havířovské lehce liší. Proto byly pro výzkum vybrány jen takové variantní tvary substantiv, u nichž jsem výskyt v karvinské mluvě z vlastní zkušenosti označila za pravděpodobný.

b. Unifikace v plurálových tvarech substantiv

Na rozdíl od tvrdého skloňování měkkých vzorů v singuláru unifikací v plurálu prochází všechny vzory substantiv. U všech vzorů se však nevyskytuje ve všech třech zvolených pádech, tedy dativu, lokálu a instrumentálu. V jednom případě, vzor rodu středního *moře*, můžeme unifikaci pozorovat i v nominativu – *moře/mořa*.

S variantním instrumentálem v plurálu se v našem výzkumu setkáme u každého vzoru. Často jde o dvě nebo tři varianty, občas můžeme narazit i na šest variant tohoto pádu (například u ženského vzoru *kost* – *kostmi/kostma/kostěma/kostěmi/kost'ama/kost'ami*). V tomto pádě se unifikace realizuje nejvíce zřetelně, lze ji opětovaně zaslechnout i v mluvě mladší generace. U koncovky *-ma* se nejedná o jev čistě patřící slezskému dialektu, je hojně užíván ve všech částech ČR. V některých oblastech Slezska, hlavně v česko-polském smíšeném pruhu, se čteně v instrumentálu plurálu objevuje koncovka *-mi* (Balhar, J. a kol. 2002: 273 – 295, 313, 361). Proto i v Karvině předpokládám variování obou těchto případů. Unifikace pouze v instrumentálu byla pozorována u vzoru *žena*, kde šlo pouze o dvě varianty jazykové proměnné – *ženami/ženama*, a u vzoru *stavení*, kde tomu bylo také tak – *staveními/staveníma*. Ve vzorech *hrad*, *pán* a *stroj* se k unifikaci instrumentálu připojila i unifikace lokálu skrze koncovku *-ach* (*hradach*, *panach*, *strojach*). Zbylé vzory procházely unifikací i v dativu, a to prostřednictvím koncovky *-am* (*růžam*, *kost'am*, *městam*).

Jmenný rod	Vzor	Pád	Varianty
Maskulinum	pán	lokál	pánech/pánach
		instrumentál	pány/pánama/pánami
	hrad	lokál	hradech/hradach
		instrumentál	hrady/hradama/hradami
	muž	dativ	mužům/mužam
		lokál	mužích/mužach
		instrumentál	muži/mužama/mužami
	stroj	lokál	strojích/strojach
		instrumentál	stroji/strojama/strojami
	předseda	dativ	předsedům/předsedam
		lokál	předsedech/předsedach
		instrumentál	předsedy/předsedama/předsedami

	soudce	dativ	soudcům/soudcam
		lokál	soudcích/soudcach
		instrumentál	soudci/soudcama/soudcami
Femininum	žena	instrumentál	ženami/ženama
	růže	dativ	růžím/růžam
		lokál	růžích/růžach
		instrumentál	růžemi/růžema/růžami/růžama
	píseň	dativ	písním/píšňam
		lokál	písních/píšňach
		instrumentál	písněmi/písněma/píšňami/píšňama
	kost	dativ	kostem/kostím/kost'am
		lokál	kostech/kostích/kost'ach
		instrumentál	kostmi/kostma/kostěmi/kostěma/kost'ami/kost'a ma
Neutrum	město	dativ	městům/městam
		lokál	městech/městach
		instrumentál	městy/městama/městami
	moře	nominativ	moře/mořa
		dativ	mořím/mořam
		lokál	mořích/mořach
		instrumentál	moři/mořemi/mořema/mořami/mořama
	kuře	dativ	kuřatům/kuřatam
		lokál	kuřatech/kuřatach
		instrumentál	kuřaty/kuřatama/kuřatami
	stavení	instrumentál	staveními/staveníma

Tabulka 2: Zkoumané morfologické proměnné v plurálu

1.2.3. Výskyt zkoumaných variant proměnných v Českém jazykovém atlasu

Po výběru substantivních tvarů z monografie Dany Davidové (Davidová, 1996, s. 37-58) jsme pro potvrzení zjišťovali i jejich výskyt v Českém jazykovém atlasu (dále jen ČJA). Blíže tedy ve čtvrté části ČJA, která sleduje morfologické diference ohebných slov v českých nářečích (Balhar et al., 2002). Pro náš výzkum však tato data nejsou příliš relevantní, jelikož ČJA jen omezeně zohledňuje variantnost jazyka na jednotlivých místech, nezachycuje dnešní užívání jazyka a nezachycuje ani sociální stratifikaci, což může způsobovat zkreslení. Dalším problémem je, že data do ČJA sice byla sbírána ve velkém množství venkovských obcí, ale v mnohem menším počtu měst. Přímo Karviná v ČJA zachycena není. V úvodu je explicitně napsáno, že „*záměrně nebyla zařazena průmyslová střediska s nadměrnou migrací jazykově různorodého obyvatelstva*“, jako je třeba Kladno, Zlín nebo právě Karviná (Balhar et al., 2002, s. 13). Soustředila jsem se proto jen přibližně na území okolo Karviné oddělené izoglosou, případně na Český Těšín a Dolní Lutyni. Tato místa patří do okresu Karviná a jsou v ČJA zaznamenána.

Nezřídka se stalo, že se zástupce vzoru v konkrétním námi zkoumaném pádě v ČJA vůbec nevyskytoval. V singuláru to byl genitiv a akuzativ vzoru *muž* a *soudce*, lokál vzoru *moře* a instrumentál vzoru *růže* a *kost*. V plurálu šlo o dativ vzoru *muž*, *předseda*, *soudce* a *píseň*, lokál vzoru *předseda*, *soudce*, *píseň* a *kuře* a instrumentál vzoru *předseda*, *soudce* a *píseň*.

V singuláru se potvrdil výskyt všech námi vybraných tvarů. V případě genitivu vzoru *stroj* se objevily dokonce obě varianty. Zástupcem vzoru *stroj* byl „kraj“. Na mapě se na území Karviné psal tvar *kraja*, v Českém Těšíně, okres Karviná, bylo k tomu zaznačeno užívání dublety *kraju* (Balhar et al., 2002, s. 83). Ve zbylých případech byla jako dubleta v Českém Těšíně zaznačena varianta shodná se spisovnou češtinou. Například vzor *moře* byl v genitivu zastoupen lemmatem „pole“. Mapa vypovídala o užívání tvaru *pola* a navíc byla v Českém Těšíně zaznačena spisovná dubleta *pole* (Balhar et al., 2002, s. 87).

V plurálu to tak jednotné jako v singuláru nebylo. Nominativ vzoru *moře* zobrazen v mapě byl – *pola*, v Českém Těšíně dubleta *pole* (Balhar et al., 2002, s. 171). V dativu se unifikace objevovala, ovšem často s koncovkou *-um* (nohavicum, kost'um). Což je dle mého názoru tvar opravdu zastaralý a v Karviné neslyšitelný. Koncovka *-am* se v dativu objevovala jako dubleta v Ostravě, nikoliv ale v Českém Těšíně. Lokál s koncovkou *-ach* se na karvinském území vyskytoval, stejně tak tomu však bylo i v západních Čechách. V Českém Těšíně k němu byly připojeny i varianty shodné se spisovnou češtinou. Instrumentál byl na mapě ve všech případech zaznačen s koncovkou *-ami*, s tím že koncovka *-ama* byla opětovně značena jako dubletní tvar v Ostravě.

Vzor	Zkoumané tvary vyskytující se v ČJA	Podoba/podoby v mapách ČJA	Výskyt variant uvedený konkrétně u blízkých měst (Český Těšín, Ostrava)
pán	6pl	klukach	
	7pl	volami, sousedami	voly (Český Těšín)
hrad	6pl	dubach	dubech (Český Těšín)
	7pl	vozami	
muž	3pl	konim	koňum (Český Těšín)
	6pl	pekařach	pekařích (Český Těšín)
	7pl	pekařami	pekaři (Český Těšín)
stroj	2sg	kraja, pláču	kraju (Český Těšín)
	3sg	nožu	
	6sg	ohňu	ohni (Český Těšín)
	6pl	nožach	nožích (Český Těšín)
	7pl	nožami	nožema (Český Těšín)

žena	7pl	krávami	
růže	1sg	ulica	ulice (Český Těšín)
	4sg	kašu, kaše	kaši (Český Těšín)
	3pl	nohavicum, sviňum	nohavicam (Český Těšín)
	6pl	nohavicach	
	7pl	sviňami	
píseň	7sg	krvjum	krví (Český Těšín)
kost	3pl	kost'um	kostem, kostěm (Český Těšín)
	6pl	kost'ach	kostech (Český Těšín)
	7pl	věcami, kost'ami	věcmi, kostmi (Český Těšín)
město	3pl	oknum	oknam (Ostrava)
	6pl	oknach	
	7pl	oknami	
moře	2sg	pola	pole (Český Těšín)
	3sg	polu	poli (Český Těšín)
	1pl	pola	pole (Český Těšín)
	3pl	polum	polim (Český Těšín), polam (Ostrava)
	6pl	polach	polích (Český Těšín)
	7pl	polami	polmi, polemi (Český Těšín), polama (Ostrava)
kuře	3pl	kuřatum	kuřatam (Ostrava)
	7pl	kuřatami	kuřaty (Český Těšín), kuřatama (Ostrava)
stavení	7pl	staveňami	staveními (Český Těšín), staveňama (Ostrava)

Tabulka 3: výskyt v České jazykovém atlasu

2. Usage-based přístup

Usage-based přístup neboli model zaměřený na používání jazyka je označením pro formu amerického funkcionalismu, který navrhuje integraci faktoru užívání jazyka a jazykové změny do jedné ucelené teorie, čímž se liší od strukturálních a generativních teorií, které strukturu jazyků zkoumají nezávisle na způsobech užívání jazyka (Bybee, 1999, s. 213). Způsob, jakým je jazyk užíván se přímo odráží v něm i ve změnách, kterými v průběhu času prochází. Jazyk je brán jako komplexní systém, ve kterém častější či méně častý výskyt jednotlivých jazykových prostředků vede nejen k vytvoření jazykového systému u jednotlivých mluvčích, ale také ke změnám v jazyce a jeho udržování v řečové komunitě. Na gramatickou strukturu je tedy pohlíženo jako na důsledek toho, jakým způsobem je jazyk používán. Usage-based pohled považuje gramatiku za kognitivní organizaci zkušenosti člověka s jazykem. Různá hlediska této zkušenosti, například frekvence používání, mají pak dopad na reprezentaci jazykových prostředků u mluvčích (Bybee, 2006, s. 711). Velkým posunem pro tuto analýzu používání jazyka je dostupnost velkých elektronických korpusů, které nám zprostředkovávají přístup k povaze a rozsahu zkušeností uživatelů jazyka.

Cílem usage-based teorie je porozumět datům o užívání jazyka a zároveň i samotnému uživateli jazyka. Získané údaje by nás poté měly informovat o organizaci jazykových znalostí a ukládání gramatických struktur do naší paměti (Noonan, 1999, citováno v Bybee, 1999, s. 213). Klíčovou proměnnou pro tento přístup, jak již bylo zmíněno výše, je frekvence (tokenová a typová). Bybee (Bybee, 1999, s. 213) poukazuje na to, že je velmi důležité si frekvence při výzkumech všimnout, jelikož málo frekventovaná slova či výrazy mohou mít jednu sadu vlastností a vysoce frekventovaná zase jinou.

V úvodu *Frequency of Use and the Organization of Language* Joan L. Bybee (Bybee 2007b, s. 9) představuje několik frekvenčních efektů závislých na tokenové či typové frekvenci, k nimž dospěla v průběhu let studia frekvence používání u různých jazyků. Tokenová frekvence udává počet výskytů konkrétní jazykové jednotky v textu (hlásky, slabiky, fráze, slova nebo i celé věty). Typová frekvence nám udává, u kolika odlišných jednotek se objevila struktura, kterou hledáme (Křivan, 2012, s. 16).

Bybee (Bybee, 2007b, s. 10-16) skrze tyto dva typy frekvencí vymezuje 3 druhy efektů frekvence tokenové a jeden efekt frekvence typové:

- Konzervační efekt neboli efekt lexikální síly
- Redukční efekt

- Efekt autonomie
- Stupeň produktivity konstrukce

Podstatou konzervačního efektu je, že opakování posiluje reprezentaci určité jazykové formy v paměti. Vysoce frekventované jednotky se stávají rutinními a jsou konzervovány, proto hůře podlehnou změnám, zatímco u málo frekventovaných jednotek je větší pravděpodobnost podlehnutí změnám. Příkladem jsou nepravidelná slovesa v angličtině. Často užívaná slova si zachovávají svůj nepravidelný tvar, na rozdíl od málo používaných sloves, které se časem začnou užívat jako pravidelná.

Redukční efekt se týká fonetické redukce. Způsobuje, že vysoce frekventované jednotky mají větší tendenci podstoupit fonetickou redukci rychleji, častěji a ve větší míře než jednotky s frekvencí nízkou. I když se může zdát, že tyto dva efekty působí proti sobě, není tomu tak, jelikož každý se soustředí na jiný typ jazykových změn.

Efekt autonomie se dá označit jako extrémní příklad konzervačního efektu. Působí na jazykové jednotky s extrémně vysokou frekvencí. Efekt odkazuje k tomu, že jazyková jednotka ztratí svou vnitřní strukturu a stane se autonomní vůči svým etymologicky příbuzným formám. Protože se stává častěji užívanou než její původní základy, oddělí se od původního paradigmatu a stane se součástí nového paradigmatu.

Stupeň produktivity konstrukce je veličina, která je jako jediná způsobena typovou frekvencí. Její působení je postaveno na tvrzení, že pokud se nějaká konstrukce vyskytuje ve velkém množství, je u ní vyšší pravděpodobnost, že bude použita i při tvoření nových jednotek, bude tedy produktivní konstrukcí. Pokud je reprezentace dané konstrukce, například prefixu či sufixu, silná, přístup k ní je mnohem jednodušší, a proto bude při tvorbě nové jazykové jednotky spíše aplikována.

Joan Bybee (Bybee, 2007b, s. 18) říká, že není důležité zaměřovat se na příčiny frekvence, ale naopak na její důsledky, protože právě těmito frekvenčními efekty a dalšími kognitivními efekty je gramatická struktura utvářena.

Pokud bychom tuto problematiku vztáhli na náš výzkum, šlo by o účinky konzervačního efektu neboli efektu lexikální síly. Jelikož je zde předpokládáno, že jazyková změna je postupná a že jazykové jednotky s různou frekvencí podléhají změnám různě rychle, znamenalo by to pro náš výzkum, že u vysoce frekventovaných lemmat se spíše setkáme s původními „karvinskými“ variantami, tedy s tvrdým skloňováním v singuláru a s unifikací

v plurálu, protože tato častěji užívaná lemmata jsou dle výše uvedené teorie pomaleji postihnuta jazykovou změnou.

Na první pohled se tento předpoklad může zdát jako logický, musíme si však uvědomit několik problémů spojených s tímto tvrzením. V dnešní době už nejsme ovlivňováni jen komunikací s lidmi, které běžně potkáváme, ale také různými médii jako jsou filmy, seriály, sociální sítě, zpravodajství atd., kde se setkáváme povětšinou s mluvčími, kteří užívají spisovný jazyk či obecnou češtinu. To znamená, že vysoce frekventovaná slova slýcháme velmi často i v těchto neregionálních variantách. Druhým problémem je výběr vysoce frekventovaných slov a to, jak s nimi pracovat, tedy odkud údaje o ní čerpat a jak je zpracovávat. I přes obě tato úskalí jsme se rozhodli do výzkumu frekvenci užívání jako proměnnou zahrnout.

3. Faktory ovlivňující užívání zkoumaných tvarů substantiv

Jazyková variace a jazyková změna je podle variacionistů vždy systematická a nějakým způsobem pravidelná. Badatelé v tomto případě rozlišují dva typy pravidelností. První skupinou jsou jazykové pravidelnosti. Ty mohou být dány například syntaktickými nebo morfologickými omezeními, které mluvčím brání v užívání a šíření konkrétní varianty. Druhým typem pravidelnosti je ta, která nám ukazuje rozdílné preference pro užívání určité varianty u různých typů mluvčích (Milroyová – Gordon, 2012, s. 95). Tím je myšleno, že odlišné sociální faktory, jako je sociální status, věk, pohlaví (gender), etnicita a další, se odrážejí v rozdílech užívání jazykových prostředků. Tyto faktory mají ve variacionistickém výzkumu opravdu velký význam, hojně jsou užívány k odhalování rysů jazyka ve velkých populacích.

Jazykové proměnné jsou v závislostním vztahu jak s dalšími jazykovými jednotkami systému, tak s různými sociálními kategoriemi. Pokud tuto problematiku vztáhneme na náš výzkum, můžeme například uvést, že mluvčí č. 5 užívá u substantiv v dativu plurálu variantu s koncovkou *-am* častěji nebo naopak méně často než mluvčí č. 12. Nebo že u mluvčích jedné kategorie, například u mužů 65+, je největší nebo naopak nejmenší výskyt vybraného jevu. Není to ale tak, že by určitými mluvčími byla konkrétní varianta kategoricky odmítána a nikdy ji neužili ani užívat nebudou. Mluvčí jen z nějakého důvodu dá přednost jedné z variant, a jelikož se dle variacionistů nic neděje náhodně, my můžeme pomocí informací, které o mluvčím víme, zjistit, jaké z informací o něm a jakým způsobem výsledky výzkumu ovlivňují. Preferenci jedné z variant můžeme zkoumat ve vztahu k jakékoliv sociální kategorii, situačnímu kontextu nebo jiné ovlivňující proměnné. Je však podstatné nezapomínat na lokální normy, ke kterým je nutno při výběru sociálních proměnných přihlížet. Nemůžeme předpokládat, že pohlaví bude mít ve všech jazykových společenstvích stejný vliv nebo že sociální třída či vzdělání je pokaždé zásadní kategorií.

Pro nás bude klíčovým nejprve druhý typ zde zmíněné pravidelnosti, tedy sociální kategorie působící na jazykové proměnné. Konkrétněji se zaměříme hlavně na věk, pohlaví (gender) a sociální status. Jako poslední se budeme zabírat trochu složitější proměnnou, proměnnou jazykovou, kterou jsme na základě usage-based teorie zařadili do našeho výzkumu, a to frekvencí.

3.1. Věk

Užívání, forma i styl jazyka úzce souvisí s věkem mluvčího. Tento faktor primárně zajímá badatele z oblasti jazykové změny a osvojování jazyka. Každý člověk si všimne, že mezi jazykem staršího a mladšího člověka jsou jisté rozdíly. Osoba narozená kolem roku 1950 nebude používat totožnou formu jazyka jako osoba, která se narodila kolem roku 2000. Příčinou může být právě jazyková změna, která se stala od publikování prvních Labových prací jednou z primárních složek sociolingvistického výzkumu. Pokud tvrdíme, že povaha variace reprezentuje jazykovou změnu, která v určitém společenství probíhá, je potřeba vzít v úvahu jazyk mluvčích různých generací, proto je věk klíčovým faktorem (Milroyová – Gordon, 2012, s. 46). Stejně tomu je i v našem výzkumu v Karvině, kde generační rozdíly hrají ústřední roli. Věk sám o sobě však nemá přímo objasňující či vysvětlující charakter, ale je velice užitečný, pokud je zkoumán v kontextu jeho významu v určitém jazykovém společenství, jako faktor, který reflektuje rozdílné životní zkušenosti účastníků výzkumu (Milroyová – Gordon, 2012, s. 50).

Teorii, jež se vztahují k věku mluvčích, je opravdu nepřeberné množství, ale pokud chceme zkoumat jazykovou změnu na určitém území, máme v podstatě na výběr ze dvou principů. Milroyová a Gordon uvádějí interpretaci generačních rozdílů na základě hypotézy dobového zakotvení (Milroyová – Gordon, 2012, s. 46), respektive na základě „zdánlivého času“, v originále „apparent time“ (Bailey et. al., 1991, s. 241). Dle této teorie jsou mluvčí různého věku považováni za reprezentanty určitých dob. Předpokládá se totiž, že jazyk se u člověka v průběhu života příliš nemění. To znamená, že jazyk a mluva dnešních 70letitých se rovná mluvě 20letých před 40 lety. Badatelé se zde opírají o odhad, že jednotliví mluvčí stabilizují svůj jazykový repertoár po dospívání a že se po této vývojové fázi už dále příliš nemění. Tato teorie ale není samozřejmá, i když je na ní postavena řada sociolingvistických výzkumů.

U mluvčích hypotézu dobového zakotvení může narušit například věkové odstupňování. To znamená, že užívání konkrétního jazykového prostředku se pojí s určitou fází života jedince a jde o stálé vzorce, které se neustále opakují již několik generací. Mluvčí jednoduše užívají prostředek v jistém věku a v pozdějším se ho začnou zbavovat. Příkladem může být pojmenování posledního písmene abecedy v Kanadě. Obvyklou variantou tam i jinde ve světě je *zed*, ale malými dětmi je často užíváno americké označení *zee*, které je dětmi osvojováno díky televizním pořadům z USA. V dospělosti se však přizpůsobí normám a začnou užívat variantu *zed* (Chambers, 1995, citováno v Milroy – Gordon, 2012, s. 47).

Dalším narušením může být jazyková změna v průběhu života. Mluvčí pozměňují užívání jazykových prostředků v závislosti na tom, jak to dělá celé společenství (Sankoff - Blondeau, 2007, citováno v Chromý, 2017, s. 150).

Druhým způsobem je longitudinální výzkum, tedy zkoumání změny v reálném čase. V tomto případě jsou užívány stejné metody výzkumu jen s nějakým předem určeným časovým odstupem. Tagliamonteová (Tagliamonte, 2012, s. 53) u tohoto přístupu uvádí dva typy šetření – panelové a trendové. Panelové šetření je prováděno na stejných jedincích jen s časovým odstupem, což může být problematické. Zásadní překážkou je potřeba opravdu velkého časového odstupu, čímž se délka práce na daném výzkumu prodlouží třeba na 30 až 40 let. Dalším problémem je, že se účastníci výzkumu mohou odstěhovat, nebo nesouhlasit s opětovnou účastí na výzkumu atp. Trendové šetření je v tomto směru jednodušší, a proto častěji v sociolingvistice užívané. Badatel sice realizuje výzkum s časovým odstupem, ale na jiném vzorku účastníků než měl ve výzkumu předchozím. Zde se však může objevit jiný problém, a to ten, že změny pak nemusí být dány pouze časovým rozdílem, ale i stavbou vzorku, která není zcela identická s tou předchozí. Proto je nutno podat co nejpřesnější informace o parametrech výzkumu a metodách, aby později nedocházelo ke zbytečnému zkreslení.

Při rozhodnutí o začlenění proměnné věku do výzkumu je třeba si vymezit, jak s touto proměnnou operacionalizovat. Věk je proměnná, která nám umožňuje docela jednoduchou kvalifikaci a dobře ji můžeme měřit, na rozdíl od proměnných jako je třeba vzdělání. S věkem lze pracovat jako s numerickou proměnnou, není to však jediný možný způsob. Penelope Eckertová (Eckert, 1997, s. 155) například doporučuje rozdělení, které je založeno na jednotlivých životních obdobích. Tvrdí, že *„věk má význam, protože se jedincovo místo ve společnosti, ve společenství a v rodině v průběhu času mění“*. Navrhuje dělení na dětství, dospívání a dospělost, každé z těchto období se poté dá samozřejmě rozšiřovat dál a dál. Pracuje tedy s věkem jako s řadovou proměnnou, stejně jako s ní navrhuje operacionalizovat William Labov (Labov, 1994, citováno v Chromý, 2017, s. 151). Ten tvrdí, že jazykové změny jsou generační, proto podle něj dává větší smysl věk brát jako proměnnou řadovou.

Eckertová (Eckert, 1997, s. 163) uvádí, že nové jazykové prostředky a inovativní tvary nejvíce užívají mluvčí mladé generace. Nejspíš je to způsobeno snahou o vytvoření jakéhosi kontrastu mezi nimi a rodiči či prarodiči. O mluvčích středního věku, tedy o dospělých produktivního věku, se naopak tvrdí, že se jedná o nejvíce konzervativní skupinu, dokonce mnohem konzervativnější, než jsou starší mluvčí, což je pravděpodobně způsobeno

užíváním konzervativnějšího jazyka v pracovním prostředí, ve kterém se mluvčí středního věku pohybují nejvíce (Milroyová – Gordon, 2012 s. 50).

V našem výzkumu jsme se soustředili při řízené elicitaci a rozhovoru pouze na mladší generaci (15–20 let) a starší generaci (65+), dospělé v produktivním věku jsme mezi účastníky rozhovorů vůbec nezařadili. Zajímalo nás hlavně srovnání těchto dvou okrajových bodů karvinského jazykového společenství. Předpokládali jsme, že u mladší generace se jen velmi málo setkáme s unifikačními tvary či s tvrdým skloňováním u substantiv, zatímco naopak u generace starší jsme čekali několikanásobně vyšší výskyt těchto zkoumaných jevů. Mladší generace je velmi ovlivněná ať už různými médii, či školním prostředím, které mluvčí vede k užívání prestižních neregionálních variant. Tento fakt se může stát problémovým při sběru dat, jelikož v účastnících může vyvolávat situaci žák a zkoušející, a proto se jejich řeč stává mnohem více kontrolovanou. U starší generace se obecně čteněji můžeme setkávat s regionálními tvary, což může být způsobeno jazykovým kontaktem, který mezi různými společenstvími dříve nebyl tak velký, jelikož sítě byly silně uzavřené. Příčinou ale mohou být i postojové a ideologické aspekty mluvčích.

3.2. Pohlaví/gender

V řadě sociolingvistických výzkumů hraje pohlaví/gender důležitou roli jako sociální proměnná. V českých výzkumech však není až tak obvyklá. Nejprve definuji rozdíl mezi pohlavím a genderem. Tyto dva termíny jsou často chybně užívány jako synonyma, ale jejich význam není zcela identický. Pohlaví je biologicky jasně dané, zatímco gender je sociální pojem, který se nemusí s pohlavím přímo shodovat. V souvislosti s tímto je lepší při stavbě vzorku mluvit o výběru respondentů podle pohlaví, ale při interpretaci získaných dat a významu zkoumané variace je nutné uvažovat o genderu (Milroyová – Gordon, 2012, s. 106). Eckertová (Eckert, 1998, s. 64) upozorňuje na to, že by gender neměl být brán jako binární proměnná, ale spíše jako kontinuum, které je vymezené dvěma body, mezi které se sami mluvčí zařazují.

Stejně jako je tomu u věku ani u genderu není jasně daný jeho vliv na jazykové proměnné. Na jazykovou variaci může tato sociální proměnná působit různě. Mezi badateli bývá znám idealizovaný pohled, že zatímco ženy zrychlují používání nových norem, muži za nimi zaostávají (Tagliamonte, 2012, s. 33).

U genderu se ale opět nejedná o faktor, který by měl sám o sobě nějakou explanační hodnotu. Má smysl jej zohledňovat ve vztahu k dalším sociálním kategoriím, hlavně k těm lokálně důležitým. Velmi často bývá jeho vliv objasňován v souvislosti se sociální třídou. Několika výzkumy bylo uváděno, že se „*ženy přibližují k prestižní normě více než muži tébož sociálního statusu*“ (Milroyová – Gordon, 2012, s. 107). Vysvětlením by mohlo být, že ženám více záleží na svém sociálním postavení a zároveň jsou zvyklé jej budovat prostřednictvím jazyka. Kontrolují své chování, což se projeví i v zásazích do jazyka. Otázkou pak je, zda užívání jazyka opravdu ovlivňuje pohlaví/gender, nebo spíše míra socializace a začlenění do společnosti jednotlivých účastníků výzkumu (Tagliamonte, 2012, s. 64).

Labov (Labov, 2001, s. 266, 274, 292) uvádí dva principy, podle kterých funguje faktor genderu ve výzkumech jazykové změny:

- I. princip: Pro sociolingvistické proměnné nezapojené do změny platí, že u žen se setkáme s mnohem menším výskytem nestandardních forem než u mužů. Paradoxem je, že daný princip platí v případě, kdy jde o předepsané normy, pokud předepsané nejsou, větší výskyt zaznamenáme u mužů (Labov, 2001, s. 293).
- II. princip:
 - Při uvědomované změně (změna shora, angl. change from above) jsou prestižní varianty přijímány rychleji ženami.
 - Při neuvědomované změně (změna zdola, angl. change from below) jsou většími inovátory ženy.

Tagliomonteová (Tagliomonte, 2012, s. 58) vysvětluje rozdíl mezi výše zmíněnými změnami. Uvědomovaná změna je motivovaná společensky, není dána systémem, může například dorazit z jiného jazykového společenství. Neuvědomovaná změna je naopak vytvářena samovolně v rámci daného společenství, jednotliví mluvčí si ji kolikrát ani nemusí uvědomovat.

Penelope Eckertová a Sally McConnellová-Ginetová (Eckert – McConnell-Ginet, 1999, s. 192) ve své studii reagují na Labovy principy a zdůrazňují, že výjimek může být celá řada, a proto nemá smysl roli genderu v rámci sociolingvistických výzkumů zobecňovat. Jak už zde bylo zmíněno, je lepší se na roli genderu zaměřit v kombinaci s určitými lokálními kategoriemi, v tomto případě může být genderový faktor opravdu přínosným. I když jsou výše popsány různé názory na tuto problematiku, jednoznačně z nich vyplývá, že faktor pohlaví/genderu je dobré alespoň nějakým způsobem sledovat.

Stejně jako u každé sociální proměnné i tady je důležité vymezit si, jak s ní v analýze výsledků pracovat. S pohlavím lze operacionalizovat jednoduše nominálně, tedy rozdělení na muže a ženy. Gender je však v tomto ohledu mnohem náročnější. Většina výzkumů, až na několik výjimek, ale automaticky funguje i u genderu s rozlišením muž vs. žena. Jednou z výjimek je například Schillingová-Estesová, která ve svém výzkumu užívání diftongu /aw/ muže střední generace rozlišuje na „sítě hráčů pokeru“ (silně maskulinní skupina), skupinu gayů a skupinu heterosexuálů, kteří nepatří do sítě hráčů pokeru (Milroyová – Gordon, 2012, s. 112). V našem výzkumu je tato sociální proměnná také brána jako binární, účastníci jsou jednoduše rozlišováni na ženy a muže. Hledání rozdílů v oblasti genderu a sexuality by v tomto případě bylo zbytečně problematické.

3.3. Sociální status

Sociální status je faktor, který v řadě sociolingvistických výzkumů hraje důležitou roli. Nesetkáme se s ním jen ve výzkumech z oblasti osvojování jazyka či jazykové změny, je totiž podstatný pro mnohem širší spektrum výzkumů. Významné je pro variacionisty rozlišení sociálního statusu a sociální třídy. Třída je považována za ekonomický termín, je společensky tvořena na základě dělby práce. Status spadá spíše do sociální a politické struktury společnosti, utváří se z přirozených lidských sklonů k přiřazování pozitivních a negativních hodnot vlastnostem člověka (Halsey, 1995, s. 31).

Častým problémem u této proměnné bývá její nejasné vymezení. Každým společenstvím může být chápána a udávána zcela jinak. Například v Severní Americe nebo Velké Británii bývá hlavním ukazatelem sociálního statusu zaměstnání, na druhou stranu v arabskojazyčných zemích považují za hlavní indikátor vzdělání (Milroyová – Gordon, 2012, s. 105).

Sociálním statusem je myšlen komplex osobních charakteristik jedince, který zahrnuje životní cíle, postoje, přesvědčení, životní styl, přístup k penězům apod. (Milroyová – Gordon, 2012, s. 101). William Labov byl prvním badatelem, který zkoumal vlivy sociální třídy na jazykové proměnné. Nejznámější je jeho analýza jazykové proměnné (r) v New Yorku.

3.4. Frekvence

Posledním faktorem, kterým se budeme zabýrat, je frekvence. Na rozdíl od výše zmíněných sociálních proměnných se jedná o proměnnou jazykovou.

Frekvence je proměnnou, se kterou běžně pracují přístupy zaměřené na užívání jazyka („usage-based“ přístupy, viz 2. kapitola této práce). Z hlediska těchto přístupů je frekvence klíčovou proměnnou pro výzkum jazykové variace a změny. Bybee (Bybee, 1999, s. 213) uvádí, že způsob, jakým jazyk užíváme a jak se s ním v našem okolí setkáváme, se poté odráží v našem vlastním jazyce a také v jazykových změnách v průběhu času. Předpoklad, že čím víc je mluvčí určitému jazykovému jevu či prostředku vystaven, tím silněji je zakotven v jeho mysli a paměti, byl potvrzen spoustou psycholinguistických bádání. Na toto tvrzení se poté nabalují různé frekvenční efekty, které ovlivňují jazykové změny ve společnostech.

Nás bude zajímat především konzervační efekt neboli efekt ukotvení. Jazykové prostředky, které jsou vysoce frekventované, mají tím pádem silnější ukotvení v paměti, proto k nim máme jako mluvčí jednodušší přístup a zároveň jsou odolnější vůči změnám daným tlakem způsobu užívání jiných prostředků určitým jazykovým společenstvím (Bybee, 1999, s. 224). Pokud tento efekt aplikujeme na náš výzkum v Karviné, znamenalo by to, že u více frekventovaných lemmat, případně i konkrétně více frekventovaných tvarů lemmat, by se měly spíše objevovat lokální nespisovné proměnné, tedy unifikace a tvrdé skloňování u substantiv. Tento předpoklad jsme se rozhodli prostřednictvím korpusů ověřit.

Jako u ostatních faktorů, i tady bylo otázkou, jak s frekvencí v rámci výzkumu operacionalizovat. Ve studiích u Joan Bybee se přímo píše o vysoce frekventovaných a málo frekventovaných jazykových prostředcích, s frekvencí je tak pracováno jako s nominální proměnnou. Hranici mezi těmito dvěma kategoriemi určuje na základě mediánu pro zkoumaný typ slov (Bybee, 1999, s. 264).

4. Výzkum v Karviné

Naší snahou bylo pomocí generačního srovnání mladší a starší generace obyvatel Karviné zaznamenat vývojové tendence v užívání tvarů substantiv. Zkoumanou populací byli konkrétně obyvatelé Karviné, cílem bylo zaměřit se přímo na rodilé karvinské mluvčí, kteří nepobývali delší dobu mimo Karvinou. Vedle generačního srovnání jsme zkoumali četnost užívání variant v souladu s frekvencí výskytu vybraných slov pro sběr dat. Naším cílem bylo zjistit, zda se i u této jazykové variace dá aplikovat konzervační efekt neboli efekt zakotvení známý ze sociolingvistických přístupů založených na užívání („usage-based“ přístupy). Zde jsme vycházeli převážně ze studií americké lingvistky Joan Bybee o usage-based teorii, kde je s frekvencí operováno jako s klíčovou proměnnou.

Data byla sbírána, jak už zde bylo několikrát zmíněno, pomocí tří technik. Zvukové materiály, tedy sociolingvistický rozhovor a řízenou elicitaci, jsem nahrávala sama během ledna 2021 v Karviné se 40 respondenty. V březnu 2021 byla mezi obyvatele Karviné rozeslána (a zhruba na měsíc otevřena) třetí technika sběru dat – dotazník v on-line prostředí. Toto prostředí bylo zvoleno zaprvé kvůli pandemické situaci v ČR, zadruhé kvůli jednoduššímu přístupu k datům při následné analýze výsledků. Původním záměrem bylo získat výsledky z dotazníků od stejných respondentů, se kterými byly nahrávány rozhovory a elicitace, ale nakonec jsme se rozhodli zasáhnout širší spektrum respondentů z toho důvodu, abychom získali přesnější a komplexnější pohled na povědomí obyvatel o užívání zkoumaných jazykových jevů na území Karviné.

4.1. Hypotézy

Na základě poznatků z literatury uvedených v předchozích kapitolách a mé vlastní intuice rodilé mluvčí jsme měli vymezeny dvě hypotézy, které jsme ve výzkumu v Karviné ověřovali.

H1: Starší užívají regionální tvary víc než mladší a lépe je přijímají.

H2: U vysoce frekventovaných slov se častěji setkáme s regionálními tvary než u slov s nízkou frekvencí užívání.

4.2. Účastníci výzkumu

Pro zvukové záznamy bylo vybráno 20 zástupců mladší generace od 15 do 20 let a 20 zástupců starší generace nad 65 let, z tohoto vzorku se jednalo vždy o 10 žen a 10 mužů. Osoby nebyly vybírány podle vzdělání, zaměstnání či sociálního statusu. V našem výzkumu jsme nechali sociální status vybraných respondentů zcela mimo naši kontrolu, a to z těchto důvodů. U mladší generace se dá říci, že jsou svým způsobem na velmi podobné úrovni. Druh střední školy či volba dalšího vzdělání by určitý vliv na rozdíly v běžné mluvě mít mohly, ale tím, že jsme vzorek sestavovali převážně z mých známých a známých mých přátel, aby rozhovory probíhaly co nejvíce uvolněně, se dá říct, že jsme se pohybovali trochu v uzavřené sociální bublině. Jednalo se povětšinou o studenty gymnázií připravující se na budoucí studium na vysoké škole.

Co se týče starší generace, tam se rovněž jedná obvykle o velmi podobnou úroveň. Karviná je městem s bohatou důlní minulostí. Starší generace je složená zejména z horníků a jiných pracovníků v dolech a jejich manželek, které rovněž pracovaly tam nebo byly vyučené jinému tříletému oboru nebo se případně staraly o domácnost. Oba mí prarodiče pracovali v dolech a vzorek starší generace je složen převážně z jejich známých, ať už z práce, nebo ze spolku důchodců.

Z důvodů uvedených výše zohledňování sociálního statusu nebylo předmětem mého zájmu, na základě své intuice jsem u tohoto faktoru nepředpokládala markantní rozdíly.

Rozhodující pro výběr byl dlouhodobý pobyt v Karviné, většinou se však jednalo o rodilé mluvčí, což bylo pro náš výzkum ideální. U zástupců mladší generace se nám neobjevil ani jeden respondent, který by v Karviné nežil od narození. Četně se objevovalo narození v nemocnicích okolních měst, například Orlová, Český Těšín apod. Ale u všech účastníků se jednalo pouze o místo narození. U starší generace je nutno podotknout, že v několika případech nešlo o rodilé mluvčí. Párkrát bylo při rozhovorech zjištěno, že se respondent do Karviné v brzkém mládí přistěhoval, ať už za práci, či za partnerem. Jelikož se jednalo o stěhování v opravdu brzkém věku, což vypovídá o tom, že téměř celý život prožili v Karviné, a povětšinou nešlo o stěhování z dalekých destinací, byli ve vzorku ponecháni. Ve většině případů šlo o místa v Moravskoslezském kraji, často rovněž z vlastního polsko-českého nářečního pruhu (Bělič, 1972, s. 307), do něhož patří i Karviná.

Účastníci výzkumu byli rovněž voleni na základě osobních preferencí, tedy známosti se mnou jako s pozorovatelem. Chtěli jsme tímto dosáhnout co nejvíce uvolněných rozhovorů

a navodit atmosféru běžné neformální konverzace dvou rodilých karvinských mluvčích. Je však nutno podotknout, že kvůli nahrávání na diktafon a způsobu zpracování řízené elicitace (viz část 4.2.2.) se stejně určitá míra kontroly u mluvčích objevila.

Výběrem respondentů z okruhu mých známých a přátel jsme se snažili v co největší míře omezit „paradox pozorovatele“. Tento problém zcela odstranit nelze, je možné se jen pomocí různých technik pokusit jej zredukovat. Chceme totiž ve výzkumu pozorovat, jak lidé mluví a jaký jazyk užívají, když nejsou pozorováni (Milroyová – Gordon, s. 59), což je při řízené elicitaci a zapnutém svítícím diktafonu prakticky nemožné. Proto jsme se snažili dosáhnout co největšího uvolnění prostřednictvím bližšího vztahu respondenta s pozorovatelem.

V poslední části, tedy dotazníku, jsme neměli omezen počet, věk ani pohlaví účastníků, které se nám podaří získat. Snažili jsme se pomocí samovolného řetězového šíření distribuovat on-line dotazníky mezi co nejširší a co nejvíc různorodé spektrum respondentů. Pokoušeli jsme se hlavně o doplnění dat získaných při řízené elicitaci a taky o zjištění celkového povědomí občanů Karviné o tamější jazykové situaci, konkrétně o užívání variantních tvarů substantiv. Během tří týdnů byly dotazníky vyplněny 188 účastníky, mezi nimiž se však nacházeli i lidé, kteří se buď v Karviné nenarodili, nebo naopak v Karviné už nežili. Ti do výsledků posléze započítávání nebyli, díky čemuž jsme získali zcela „čistý“ vzorek karvinských obyvatel. Výsledný počet účastníků dotazníku tak byl 132.

4.3. Metody výzkumu

Vzhledem k tomu, že námi zkoumané proměnné se objevují v běžné mluvě s různou frekvencí, mohlo by se stát, že se nám nepodaří je zachytit. Nezvolili jsme proto pro výzkum pouze jednu metodu sběru dat, ale kombinaci tří metod. Nejpřirozenějšími daty zachycujícími běžnou mluvu karvinských obyvatel by nejspíše byly nestrukturované rozhovory, ve kterých by obyvatelé vyprávěli o dětství, mládí, koníčcích, životě v Karviné atd., čímž bychom získali souvislé projevy karvinských mluvčích. Výskyt námi sledovaných tvarů substantiv by však byl mezi respondenty nerovnoměrný a pravděpodobně velmi nízký, i kdybychom se rozhodli pro nahrávání dlouhých zvukových záznamů, například okolo jedné hodiny.

První z námi vybraných metod byl právě sociolingvistický rozhovor. Ten sloužil především jako prostředek ke zjištění důležitých demografických informací a k rozmluvení a uvolnění respondentů. Po něm následovala řízená elicitace, která pro nás byla klíčová. Obě tyto techniky byly nahrávány na diktafon hned za sebou bez přestávky v přirozeném prostředí pro respondenty, tedy většinou v jejich domě, kde byl nahrávací prostor vybírán tak, aby se v něm vyskytovalo co nejméně rušivých zvuků. Třetí technikou, která měla sloužit spíše jako doplnění předchozích metod, byl písemný dotazník, v našem případě provedený on-line. Ten nám zprostředkoval pohled obyvatel na užívání zkoumaných morfologických jevů v jejich běžné řeči a v mluvě jejich okolí.

4.3.1. Semistrukturovaný sociolingvistický rozhovor

Sociolingvistický rozhovor je nejběžnějším přístupem sběru dat ve variační sociolingvistice. Obvykle se jedná o osobní kontakt badatele s respondentem, občas se však můžeme setkat i s rozhovory telefonickými. Pro různé výzkumy bývají vybírány odlišné způsoby těchto rozhovorů, například více či méně strukturované nebo realizované s jedním či několika mluvčími zároveň.

Za normálních okolností bývá rozhovor rozdílný od jiných technik, jako jsou třeba dotazníky, tím, že je méně strukturovaný. V našem případě se jednalo o rozhovory strukturované částečně a vždy konané s jedním respondentem (struktura rozhovoru viz Příloha 3). V první části byly otázky jasně dány a odpovědi na ně byly povětšinou velmi strohé. Sloužily ke zjištění demografických informací, popřípadě dalších informací, které by mohly ovlivnit výsledky výzkumu. Objevovaly se zde otázky na místo narození, bydliště, původ rodičů, ale také na znalost polštiny či nářečí po naszymu. Druhá část rozhovoru byla mnohem víc otevřená a měla fungovat jako prostředek k získání delších úseků uvolněné běžné řeči mluvčích. Měla jsem připravené okruhy témat a otázek, povětšinou o vzpomínkách na Karvinou, u starší generace i na starou Karvinou, na současné problémy v tomto městě, ale i na pozitiva, která lidé, kteří nejsou místní, často nemohou vidět. Od počátku jsme nepočítali s tím, že by se námi zkoumané morfologické jevy v těchto otázkách hojně objevovaly, spíše naopak, proto tato druhá část měla sloužit jako uvolnění a příprava na řízenou elicitaci, která přímo na ni navazovala. Rozhovory v závěru trvaly přibližně 3 až 7 minut, dle míry komunikativnosti tázaných mluvčích. Frekvence variantních substantiv v jejich průběhu byla, tak jak jsme předpokládali, velmi nízká, dá se říci, že téměř nulová.

4.3.2. Řízená elicitace

Řízená elicitace byla pro náš výzkum stěžejní technikou při sběru dat. Dlouho bylo zvažováno, jaký typ přímého dotazování na konkrétní jevy bude zvolen. Nakonec byla vybrána elicitace formou různých slovních her (struktura celé elicitace viz Příloha 1). Mluvčím byly pokládány rozdílně dlouhé otázky, na které bylo třeba odpovědět většinou jednoslovně, konkrétně substantivem v příslušném tvaru. Při tvorbě elicitace jsme si dávali pozor, aby se variantní tvary vybraných pádů v otázkách neobjevovaly a aby tak podvědomě neovlivňovaly respondenty ve výběru tvaru, který v odpovědi užijí. Účastníkům bylo zdůrazněno, že mají odpovídat automaticky a bez většího přemýšlení a že nám nejde o správnost, ale hlavně o rychlost odpovědi. Tato prosba na účastníky měla pomoci k jejich většímu uvolnění a menší míře kontroly vlastní řeči, především gramatické správnosti.

Na základě již výše popsaného efektu zakotvení známého z usage-based přístupů byla pro elicitaci zvolena ke každému vybranému pádu všech vzorů lemmata podle hodnoty frekvence užívání. V první fázi výzkumu jsme se rozhodli pro výběr dvou zástupců každého vzoru, jednoho zástupce s nízkou frekvencí a jednoho s vysokou. Před řízenou elitací jsme se však shodli na zdvojnásobení zástupců jednotlivých vzorů, hlavně z kontrolních důvodů, aby nedocházelo ke zbytečným zkreslením. V prvním páru vysoce frekventované – málo frekventované lemma byla zohledněna i délka slova, tedy počet slabik, aby si slova byla stavbou co nejpodobnější. Druhý pár pak sloužil spíše jako kontrolní, kromě frekvenční hodnoty u něj žádný další aspekt zohledňován nebyl.

Z mluveného korpusu ORALv1 jsme vybrali dvě čteně užívaná a dvě málo užívaná lemmata. Při výběru lemmat jsme dávali pozor na jejich koncové hlásky, aby nedocházelo k hláskovým změnám (o klucích/o klukach). Korpus ORALv1 byl zvolen kvůli možnosti vyhledávání podle lemmatu. V našem výzkumu jsme si určili tyto hranice:

- Málo frekventované lemma – hodnota ARF² pod 20
- Vysoce frekventované lemma – hodnota ARF nad 60

Pracovali jsme s kontrastem mezi vysoce frekventovaným a málo frekventovaným lemmatem. Potřebovali jsme najít zastoupení každého vzoru v těchto dvou skupinách, proto musely být zvoleny hranice ne příliš striktně (u některých vzorů bylo problémem najít frekventovaná slova a naopak). V případě málo frekventovaných lemmat platilo, že čím blíže

² Průměrná redukovaná frekvence.

hodnotě 0, tím je pro nás lemma vhodnější. U vysoce frekventovaných lemmat naopak platilo, že čím je hodnota ARF vyšší, tím je lemma více vyhovující.

V případě vzorů *předseda* a *soudce* byla zvolena jen dvě lemmata, ne čtyři, jelikož se jedná o vcelku málo frekventované vzory, z toho důvodu bylo problematické najít k sobě kontrastní dvojici. Vysoce frekventovaná lemmata jsou u těchto vzorů těžce dohledatelná, proto jsme se shodli na redukci na pouze jednu dvojici.

Pro každé vybrané substantivum jsme z psaného korpusu SYN2015 vypsali počet tvarů v konkrétních pádech, tedy absolutní počet výskytů, abychom měli povědomí o četnosti užívání lemmat v jednotlivých námi zkoumaných pádech. Tato data získaná z mluveného i psaného korpusu budou aplikována na výsledky všech technik sběru dat. V tomto případě musel být zvolen psaný korpus, i když nám ve výzkumu jde o běžně mluvený jazyk, a to z důvodu, že v mluvených korpusech nelze četnost konkrétních tvarů substantiv vyhledat.

Na každé lemma každého zkoumaného pádu každého vzoru byla položena otázka. Celkem se v elicitaci objevilo 183 otázek, dohromady jsme se tázali na 189 substantivních tvarů, některé však byly propojeny do jedné otázky, proto výsledná čísla nejsou shodná.

Elicitace se dělila na pět částí z důvodu alespoň částečné vzájemné návaznosti otázek. První částí bylo mé vyprávění s vloženými otázkami, které svým způsobem pokračovalo v tématu sociolingvistického rozhovoru. Každá položená otázka této části nějak asociovala otázku další. Například takto:

- Nadšenci pro zahradničení často pěstují i ovoce. Třeba jabka³, hrušky, švestky. Na čem rostou?
 - Očekávaná odpověď: na stromech/stromach
- Co broskvoň? Jakými plody je porostlá?
 - Očekávaná odpověď: broskvemi/broskvema/broskvami/broskvama
- Když už jsme u nich, mám broskve a jabka, v čem jsou větší pecky?
 - Očekávaná odpověď: V broskvích/broskvach

Druhá část se skládala z primitivních her se slovy. Ty už na sebe nijak významově nenavazovaly. Společný jim byl pouze charakter tázání a naprosto jednoduché odpovědi. Po

³ Záměrně byly užívány tvary typické pro běžnou mluvu jako právě jabka nebo pěstují atd., aby byla alespoň částečně navozena atmosféra neformálního hovoru.

pár otázkách princip respondenti pochopili a byli schopni velmi rychle a pohotově odpovídat. Šlo o tyto typy slovních her:

- Mám číslo 9, za ním písmeno A a za ním číslo 7. Mezi čím je písmeno?
 - Očekávaná odpověď: mezi čísly/číslami/číslama
- Mám v ruce černé pero a na stole leží dva modrá pera. To černé taky položím na stůl. K čemu ho pokládám? (Místo tvaru „dvě“ byl záměrně užít nespisovný tvar „dva“, který je pro toto území ve středním rodě typický)
 - Očekávaná odpověď: k perům/peram

Třetí část nebyla té druhé příliš vzdálená. Jednalo se o jednoduché hádanky:

- Není to student ani žák, není to ředitel, není to školník, a přesto ho můžu potkat ve škole, protože tam pracuje. Koho?
 - Očekávaná odpověď: učitele/učitelu
- Komu přicházejí pár dní předtím, než začnou volby, domů volební lístky?
 - Očekávaná odpověď: voličům/voličce

Ve čtvrté části byly otázky mezi sebou nejméně odlišné, což musím zpětně označit za docela velkou chybu. Úkolem účastníků elicitace bylo rozpoznat můj popis a říci, o kom nebo o čem zrovna mluvím. Tím, že na otázky tohoto typu se vždy odpovídalo lokálem plurálu, mluvčí si svým odpovídáním automatizovali vzor podle prvních odpovědí a povětšinou jej už dále nevariovali. I přesto se nám pár variantních tvarů ve výsledcích objevilo. Popisy byly utvořeny tímto způsobem:

- Mluvím o opaku dnů, pak mluvím o...?
 - Očekávaná odpověď: nocích/nocach
- Úložné prostory často z kartonu, o čem mluvím?
 - Očekávaná odpověď: o krabicích/krabicach

V poslední páté části byla zvolena elicitace formou obrázků. U většiny případů se jednalo o velmi složitě elicitovatelná lemmata nebo lemmata, která se obtížně propojovala s těmi ostatními, proto byla připojena i část obrázková. Všechny obrázky jsem měla vytištěny na kartičkách a vzájemně měnila jejich pozici na stole, abych získala jako odpověď správné slovo a v konkrétním námi zkoumaném pádě. Na úplném počátku jsme si ujasnili, co vytištěné fotky zobrazují, aby později nedocházelo ke zbytečným chybám. Obrázková část probíhala tímto způsobem:

- *Položím vysavač a počítač na stůl vedle sebe a ptám se...*⁴

Počítač je položený k...?

- Očekávaná odpověď: vysavači/vysavaču

- *Počítač položím pod vysavač a zeptám se...*

Na čem je vysavač položený?

- Očekávaná odpověď: na počítači/počítaču

Během celé elicítace se velmi často stávalo, že na otázku nebylo odpovězeno konkrétním tvarem, nebo dokonce ani správným slovem. V těchto případech jsem pokračovala v nápovědách, dokud se nám nepodařilo k požadované odpovědi dostat. Mým cílem bylo získat od každého z respondentů odpovědi na všech 183 otázk.

Tato technika byla pro respondenty velmi náročná, zejména pro starší generaci, pro kterou už se chvílemi jednalo o příliš velký úsek neustálého soustředění. Délka elicítace se pohybovala přibližně mezi 20 až 40 minutami. K vyšší hranici, tedy okolo 40 minut i déle, se řadily hlavně nahrávky starší generace, se kterými musela být práce z mé strany trochu pomalejší.

4.3.3. Dotazník

Poslední námi využitou technikou byl písemný dotazník, který byl v našem případě distribuován skrze on-line prostředí. Přístup variacionistů k dotazníkům byl často skeptický, jelikož existují případy, kdy respondenti na otázku, zda užívají konkrétní jazykové prostředky, odpoví, že neužívají, ale v okamžiku, kdy jejich projev není kontrolovaný, je použijí (Milroyová – Gordon, 2012, s. 64). Je obvyklé, že lidé mají zkreslenou představu o svém jazyce a jejich mluva jim připadá spisovnější a prestižnější, kvůli tomu může v dotaznících docházet k jistým zkreslením.

I když dotazníky bývají zpochybňovány kvůli své reliabilitě, faktem je, že se jedná o nejefektivnější způsob, jak co nejrychleji shromáždit data od velkého počtu respondentů. Proto jsme jej použili jako poslední metodu, která nám dotvořila širší pohled na karvinskou běžnou mluvu.

⁴ Kurzívou jsou psány mé instrukce pro manipulování s obrázky po stole během poslední části. Normálním písmem jsou otázky, které byly respondentům pokládány.

Prostřednictvím on-line dotazníku se účastníkům výzkumu na obrazovkách objevovaly lexémy z řízené elicitace v příslušných tvarech tak, aby se každému, kdo vyplňuje dotazník, zjevily všechny zkoumané varianty jednotlivých substantivních tvarů. Aby dotazník nebyl stejně zdoluhavý jako elicitace, konkrétní tvar substantiva u každého respondenta nebyl zastoupen čtyřmi lexémy, ale pouze jedním. Různým účastníkům tak byla do dotazníku namíchána jiná skupina lexémů, se kterou se pracovalo. Celkem se v dotazníku setkali se 125 tvary. Jejich úkolem bylo podle svého vlastního uvážení hodnotit gramatické tvary na škále od 1 do 5 vymezené stupni „běžně se užívá“ (1) a „vůbec se nepoužívá“ (5). První stupeň „běžně se užívá“ měli zvolit v případě, že se s tímto tvarem v Karvině setkávají téměř každý den a nikoho jeho užití nezarazí. Protikladný pátý stupeň měli vybrat tehdy, když se s uvedeným tvarem v Karvině setkat téměř nemůžete a ve chvíli, kdy by jej někdo užil, by to znělo neobvykle. Je důležité podotknout, že jsme se respondentů neptali, jak používají uvedené jevy oni samy, ale jak se jevy používají v Karvině, což je podstatný rozdíl. Jak už bylo uvedeno výše, lidé často nemají povědomí o svém vlastním jazyce, mnohem lepší představu mívají o jazykových prostředcích ostatních ve svém okolí. Zde mohou vzniknout problémy, jelikož se může stát, že budou respondenty v dotazníku vyzdvihována regionální specifika. Dále byl při dotazníku důraz kladen na to, aby se respondenti soustředili na běžné přirozené komunikační situace v Karvině, nikoliv na formální rozhovory či psané projevy. Účastníci byli v instrukcích také žádáni, aby nad svým hodnocením příliš nepřemýšleli. Šlo nám hlavně o první dojem a intuitivní rychlou reakci na konkrétní tvary.

4.4. Výsledky výzkumu

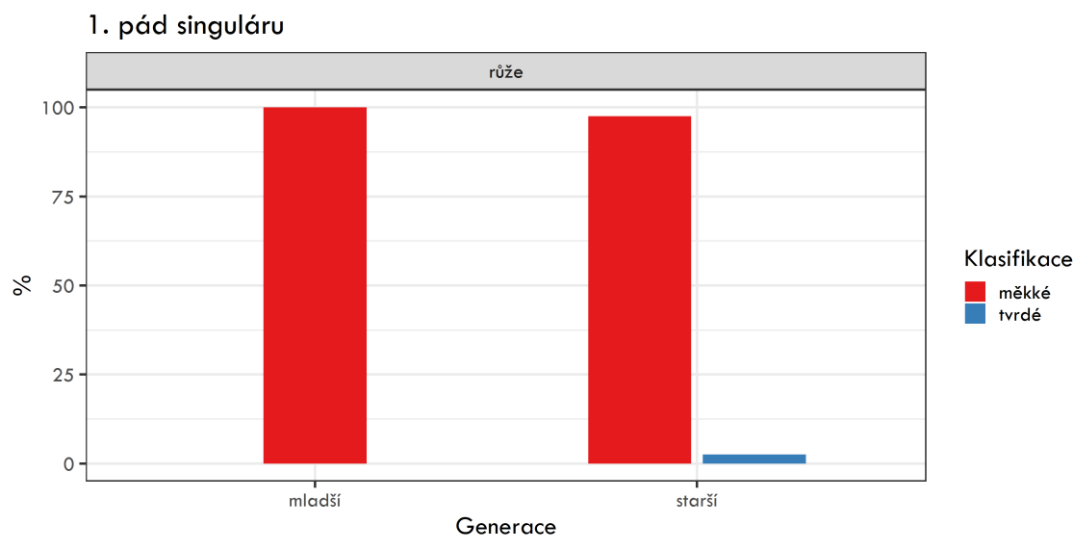
Statisticky byla zpracována pouze data ze dvou výše zmíněných metod, řízené elicitace a dotazníku. V krátkých sociolingvistických rozhovorech se námi zkoumané jevy příliš neobjevovaly, a pokud ano, tak ve velmi malém množství. V přílohách jsou pro příklad vloženy přepisy dvou rozhovorů, jeden s mluvčím mladší generace, jeden s mluvčím ze starší generace.

4.4.1 Výsledky řízené elicitace

V řízené elicitaci jsme se tázali na 189 tvarů všech 40 respondentů. Při analýze bylo zjištěno chybné opakování dvou tvarů. Na nominativ plurálu vzoru *moře* a nominativ singuláru vzoru *ruže* byly u téhož lexému omylem položeny dvě otázky. Proto je ve výsledcích počítáno pouze s jejich prvním výskytem v elicitaci.

Výsledky jsou zde zaznamenány prostřednictvím jednotlivých tvarů. Ve výsledcích níže uvádíme generační srovnání bez vlivů frekvence, dle získaných dat frekvenční efekt neměl podstatný vliv na užívání regionálních tvarů.

U nominativu singuláru nebyl mladou generací ani jednou použit tvrdý tvar, v generaci starší se objevily pouze dva výskyty. Viz obr. 1 a tabulka 4.

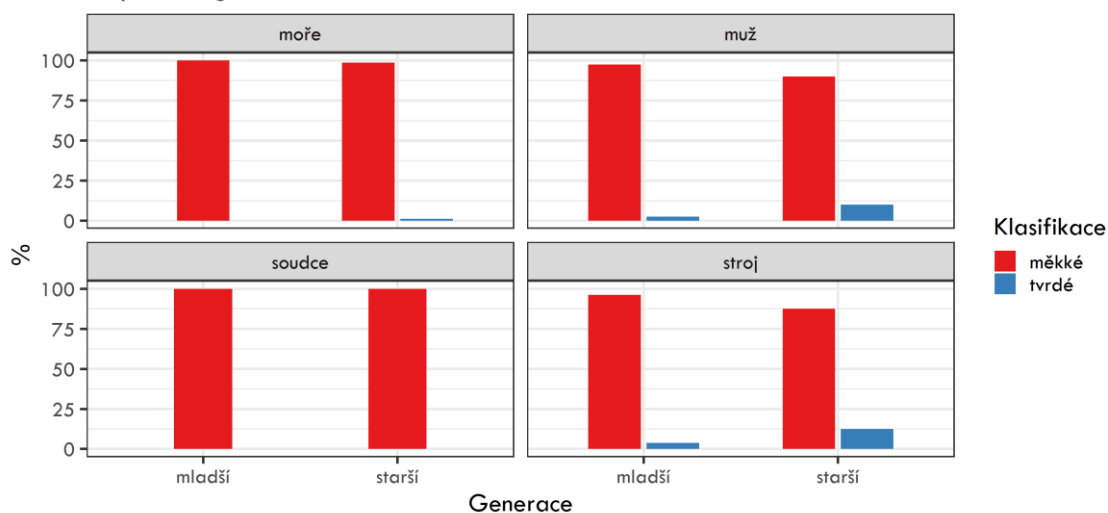
Obr. 1: Procento užití měkkých a tvrdých tvarů nominativu singuláru vzoru *růže* staršími (65+ let) a mladšími mluvčími (15-20 let).

1sg	růže	
	mladší	starší
měkké	79	78
tvrdé	0	2
% tvrdé	0 %	2,50 %

Tabulka 4: Užívání tvrdých tvarů v nominativu singuláru vzoru *růže* 20 mladšími a 20 staršími mluvčími. Součet měkkých a tvrdých tvarů mezi skupinami se vždy nerovná, jelikož špatně užitě tvary, které nezapadaly ani do jedné ze skupin, byly z analýzy vyloučeny.

U genitivu singuláru jsme zaznamenali obecně větší výskyt, především u vzoru *stroj*. U vzoru soudce se naopak neobjevil tvrdý tvar ani u jedné ze skupin. Znázornění generačních rozdílů viz obr. 2 a tabulka 5.

2. pád singuláru

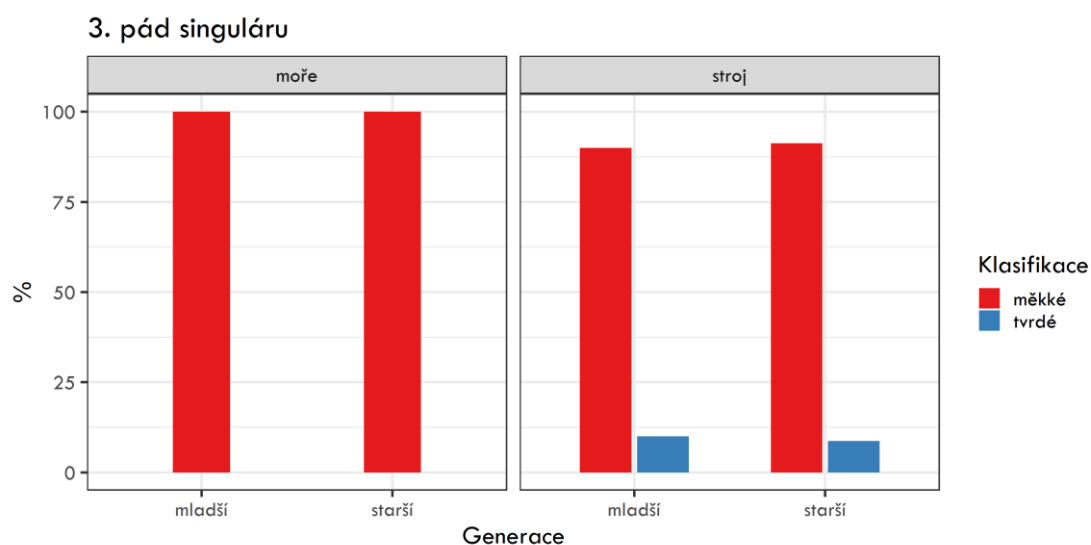

Obr. 2: Procento užití měkkých a tvrdých tvarů genitivu singuláru vzorů *moře*, *muž*, *soudce* a *stroj* staršími (65+ let) a mladšími mluvčími (15-20 let).

2sg	moře		muž		soudce		stroj	
	mladší	starší	mladší	starší	mladší	starší	mladší	starší
měkké	80	79	39	36	40	39	77	70
tvrdé	0	1	1	4	0	0	3	10
% tvrdé	0 %	1,25 %	2,50 %	10 %	0 %	0 %	3,75 %	12,50 %

Tabulka 5: Užívání tvrdých tvarů v genitivu singuláru vzorů *moře*, *muž*, *soudce* a *stroj* 20 mladšími a 20 staršími mluvčími. Součet měkkých a tvrdých tvarů mezi skupinami se vždy nerovná, jelikož špatně užitá tvary, které nezapadaly ani do jedné ze skupin, byly z analýzy vyloučeny.

U dativu singuláru vzoru *soudce* se opět neobjevil tvrdý tvar ani u jedné ze skupin, u vzoru *stroj* jsme však zaznamenali u mladší generace nepatrně vyšší výskyt. Viz obr. 3 a tabulka 6.

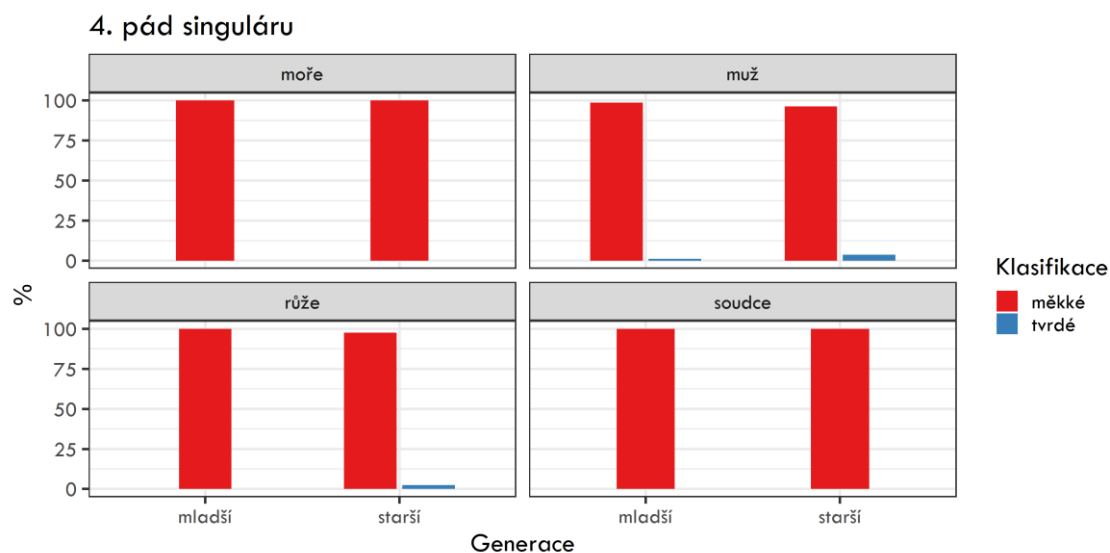

Obr. 3: Procento užití měkkých a tvrdých tvarů dativu singuláru vzorů *moře* a *stroj*, staršími (65+ let) a mladšími mluvčími (15-20 let).

3sg	moře		stroj	
	mladší	starší	mladší	starší
měkké	80	80	72	73
tvrdé	0	0	8	7
% tvrdé	0 %	0 %	10 %	8,75 %

Tabulka 6: Užívání tvrdých tvarů v dativu singuláru vzorů *moře* a *stroj* 20 mladšími a 20 staršími mluvčími. Součet měkkých a tvrdých tvarů mezi skupinami se vždy nerovná, jelikož špatně užitě tvary, které nezapadaly ani do jedné ze skupin, byly z analýzy vyloučeny.

U akuzativu singuláru jsme obecně zaznamenali velmi malý výskyt, u vzorů *moře* a *soudce* dokonce v obou generacích nulový. Viz obr. 4 a tabulka 7.

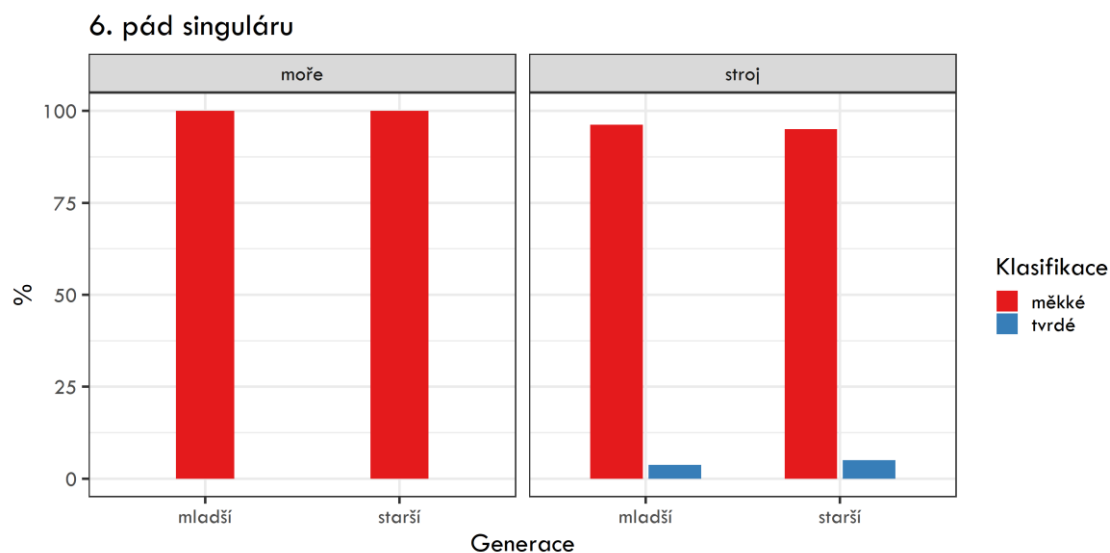

Obr. 4: Procento užití měkkých a tvrdých tvarů akuzativu singuláru vzorů *moře*, *muž*, *růže* a *soudce* staršími (65+ let) a mladšími mluvčími (15-20 let).

4sg	moře		muž		růže		soudce	
	mladší	starší	mladší	starší	mladší	starší	mladší	starší
měkké	20	20	79	77	80	78	40	40
tvrdé	0	0	1	3	0	2	0	0
tvrdé %	0 %	0 %	1,25 %	3,75 %	0 %	2,50 %	0 %	0 %

Tabulka 7: Užívání tvrdých tvarů v akuzativu singuláru vzorů *moře*, *muž*, *růže* a *soudce* 20 mladšími a 20 staršími mluvčími. Součet měkkých a tvrdých tvarů mezi skupinami se vždy nerovná, jelikož špatně užitá tvary, které nezapadaly ani do jedné ze skupin, byly z analýzy vyloučeny.

U lokálu singuláru stejně jako u dativu se setkáváme s nulovým výskytem u vzoru *moře*. Tvrdé tvary vzoru *stroj* jsou však nepatrně více užívány starší generací. Viz obr. 5 a tabulka 8.

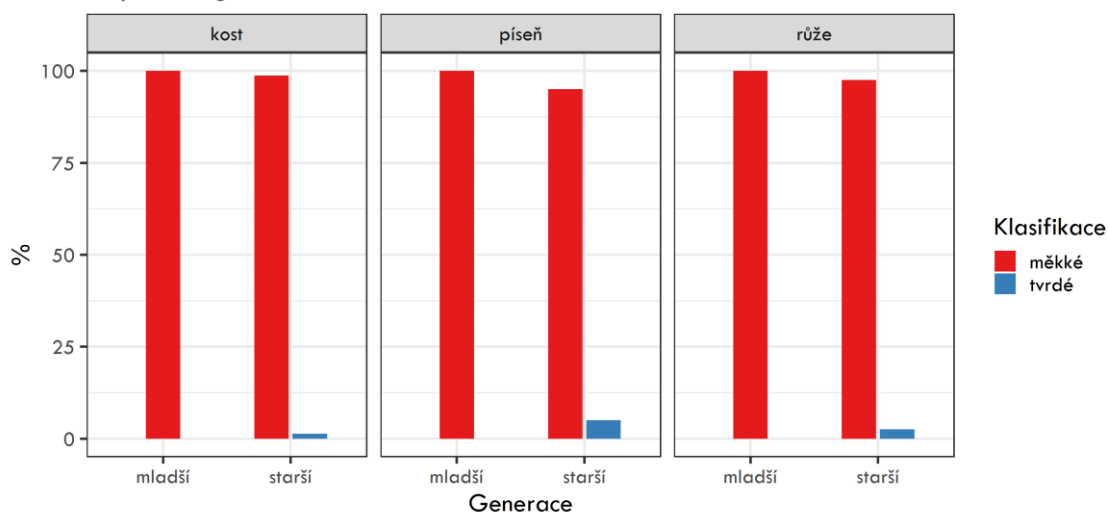
Obr. 5: Procento užití měkkých a tvrdých tvarů lokálu singuláru vzorů *moře* a *stroj* staršími (65+ let) a mladšími mluvčími (15-20 let).

6sg	moře		stroj	
	mladší	starší	mladší	starší
měkké	80	80	77	76
tvrdé	0	0	3	4
tvrdé %	0 %	0 %	3,75 %	5 %

Tabulka 8: Užívání tvrdých tvarů v lokálu singuláru vzorů *moře* a *stroj* 20 mladšími a 20 staršími mluvčími. Součet měkkých a tvrdých tvarů mezi skupinami se vždy nerovná, jelikož špatně užitě tvary, které nezapadaly ani do jedné ze skupin, byly z analýzy vyloučeny.

U instrumentálu singuláru jsme se s výskyty setkali pouze u starší generace. Viz obr. 6 a tabulka 9.

7. pád singuláru

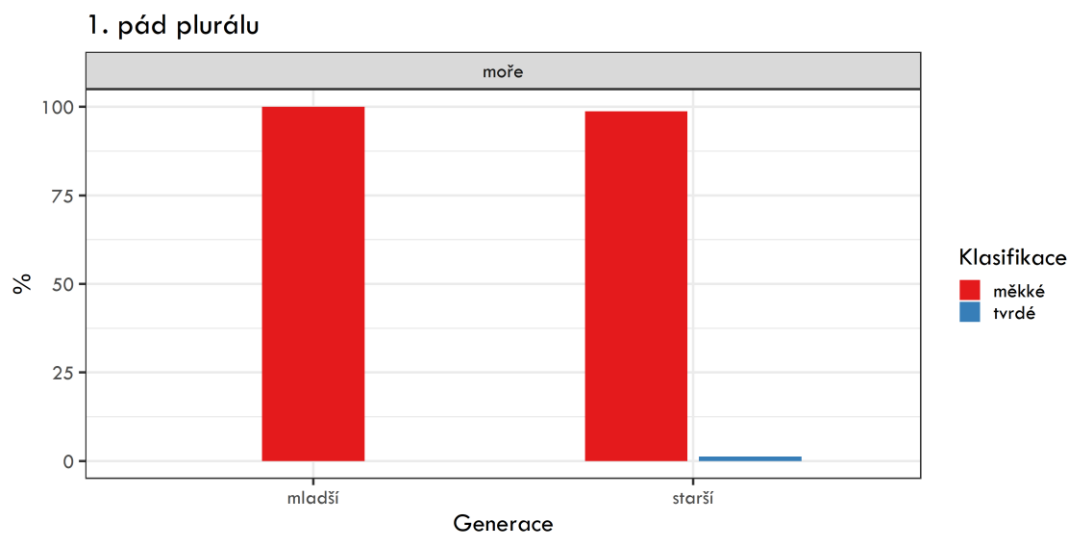

Obr. 6: Procento užití měkkých a tvrdých tvarů instrumentálu singuláru vzorů *kost*, *píseň* a *růže* staršími (65+ let) a mladšími mluvčími (15-20 let).

7sg	růže		píseň		kost	
	mladší	starší	mladší	starší	mladší	starší
měkké	80	78	78	76	80	76
tvrdé	0	2	0	4	0	1
tvrdé %	0 %	2,50 %	0 %	5 %	0 %	1,30%

Tabulka 9: Užívání tvrdých tvarů v instrumentálu singuláru vzorů *růže*, *píseň* a *kost* 20 mladšími a 20 staršími mluvčími. Součet měkkých a tvrdých tvarů mezi skupinami se vždy nerovná, jelikož špatně užitá tvary, které nezapadaly ani do jedné ze skupin, byly z analýzy vyloučeny.

U nominativu plurálu nebyl zaznamenán žádný výskyt u mladší generace, u starší výskyt pouze minimální. Viz obr. 7 a tabulka 10.

Obr. 7: Procento užití měkkých a tvrdých tvarů nominativu plurálu vzoru *moře* staršími (65+ let) a mladšími mluvčími (15-20 let).

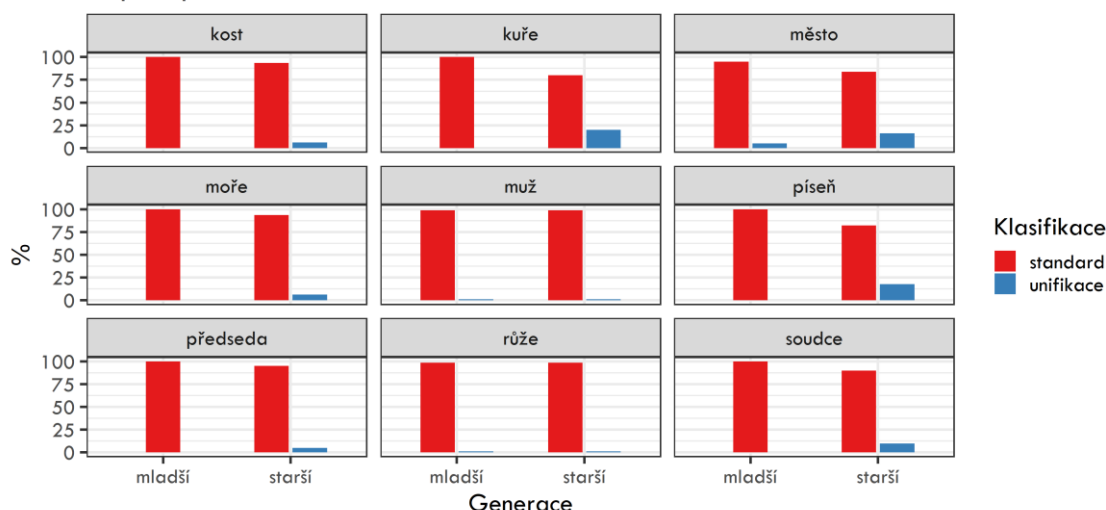
1pl	moře	
	mladší	starší
měkké	80	78
tvrdé	0	1
tvrdé %	0 %	1,27 %

Tabulka 10: Užívání tvrdých tvarů v nominativu plurálu vzoru *moře* 20 mladšími a 20 staršími mluvčími.

Součet měkkých a tvrdých tvarů mezi skupinami se vždy nerovná, jelikož špatně užitě tvary, které nezapadaly ani do jedné ze skupin, byly z analýzy vyloučeny.

U dativu plurálu jsme se ve všech případech setkávali s vyšším výskytem u skupiny starších mluvčích. Nejvyšší počty výskytů byly zaznamenány u vzorů *město*, *keře* a *píseň*. Viz obr. 8 a tabulky 11, 12 a 13.

3. pád plurálu

Obr. 8: Procento užití standardních a unifikačních tvarů dativu plurálu vzorů *kost*, *kuře*, *město*, *moře*, *muž*, *píseň*, *předseda*, *růže* a *soudce* staršími (65+ let) a mladšími mluvčími (15-20 let).

3pl (neutrum)	město		moře		kuře	
	mladší	starší	mladší	starší	mladší	starší
standard	76	67	73	74	80	64
unifikace	4	13	0	5	0	14
unifikace %	5 %	16,25 %	0 %	6,33 %	0 %	20 %

Tabulka 11: Užívání unifikačních tvarů v dativu plurálu vzorů *město*, *moře* a *kuře* 20 mladšími a 20 staršími mluvčími. Součet měkkých a tvrdých tvarů mezi skupinami se vždy nerovná, jelikož špatně užitě tvary, které nezapadaly ani do jedné ze skupin, byly z analýzy vyloučeny.

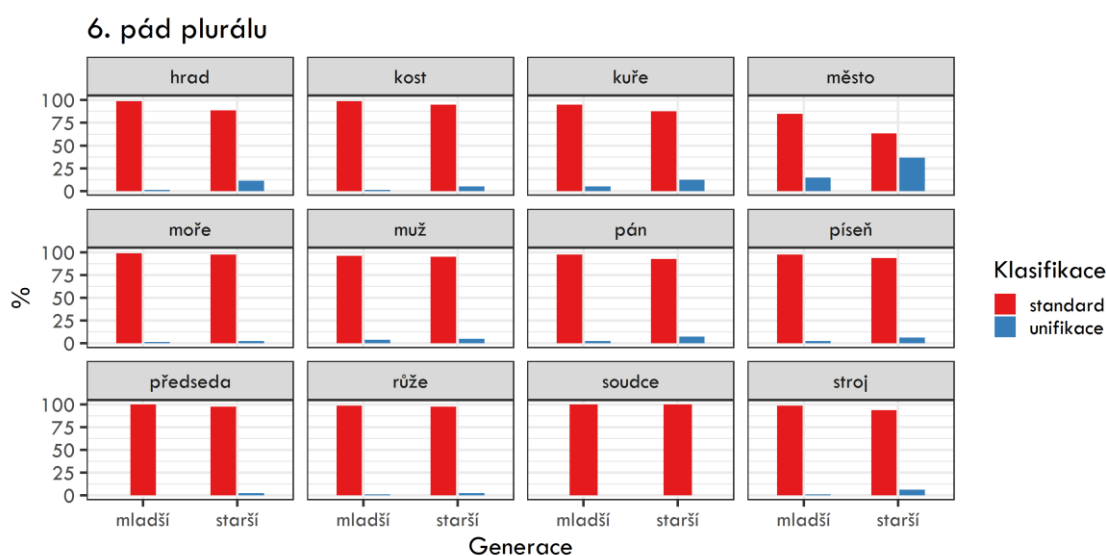
3pl (femininum)	růže		píseň		kost	
	mladší	starší	mladší	starší	mladší	starší
standard	79	79	77	65	80	74
unifikace	1	1	0	14	0	5
unifikace %	1,25 %	1,25 %	0 %	17,72 %	0 %	6,33 %

Tabulka 12: Užívání unifikačních tvarů v dativu plurálu vzorů *růže*, *píseň* a *kost* 20 mladšími a 20 staršími mluvčími. Součet měkkých a tvrdých tvarů mezi skupinami se vždy nerovná, jelikož špatně užitě tvary, které nezapadaly ani do jedné ze skupin, byly z analýzy vyloučeny.

3pl (maskulinum)	muž		předseda		soudce	
	mladší	starší	mladší	starší	mladší	starší
standard	79	79	40	38	40	36
unifikace	1	1	0	2	0	4
unifikace %	1,25 %	1,25 %	0 %	5 %	0 %	10 %

Tabulka 13: Užívání unifikačních tvarů v dativu plurálu vzorů *muž*, *předseda* a *soudce* 20 mladšími a 20 staršími mluvčími. Součet měkkých a tvrdých tvarů mezi skupinami se vždy nerovná, jelikož špatně užití tvary, které nezapadaly ani do jedné ze skupin, byly z analýzy vyloučeny.

U lokálu plurálu se objevoval podobné výsledky jako u dativu plurálu, opět v užívání unifikačních tvarů dominovala starší generace. Nejčastější užití u obou generací jsme zaznamenali u vzoru *město*. Viz obr. 9 a tabulky 14, 15, 16 a 17.

Obr. 9: Procento užití standardních a unifikačních tvarů lokálu plurálu vzorů *hrad*, *kost*, *kuře*, *město*, *moře*, *muž*, *pán*, *píseň*, *předseda*, *růže*, *soudce* a *stroj* staršími (65+ let) a mladšími mluvčími (15-20 let).

6pl (muž. živ.)	pán		muž		předseda		soudce	
	mladší	starší	mladší	starší	mladší	starší	mladší	starší
standard	76	74	75	76	40	39	37	40
unifikace	2	6	3	4	0	1	0	0
unifikace %	2,56 %	7,50 %	3,85 %	5 %	0 %	2,50 %	0 %	0 %

Tabulka 14: Užívání unifikačních tvarů v lokálu plurálu vzorů *pán*, *muž*, *předseda* a *soudce* 20 mladšími a 20 staršími mluvčími. Součet měkkých a tvrdých tvarů mezi skupinami se vždy nerovná, jelikož špatně užití tvary, které nezapadaly ani do jedné ze skupin, byly z analýzy vyloučeny.

6pl (muž. neživ.)	hrad		stroj	
	mladší	starší	mladší	starší
standard	79	71	75	74
unifikace	1	9	1	5
unifikace %	1,25 %	11,25 %	1,32 %	6,33 %

Tabulka 15: Užívání unifikačních tvarů v lokálu plurálu vzorů *hrad* a *stroj* 20 mladšími a 20 staršími mluvčími. Součet měkkých a tvrdých tvarů mezi skupinami se vždy nerovná, jelikož špatně užitě tvary, které nezapadaly ani do jedné ze skupin, byly z analýzy vyloučeny.

6pl (femininum)	růže		píseň		kost	
	mladší	starší	mladší	starší	mladší	starší
standard	79	78	78	75	79	76
unifikace	1	2	2	5	1	4
unifikace %	1,25 %	2,50 %	2,50 %	6,25 %	1,25 %	5 %

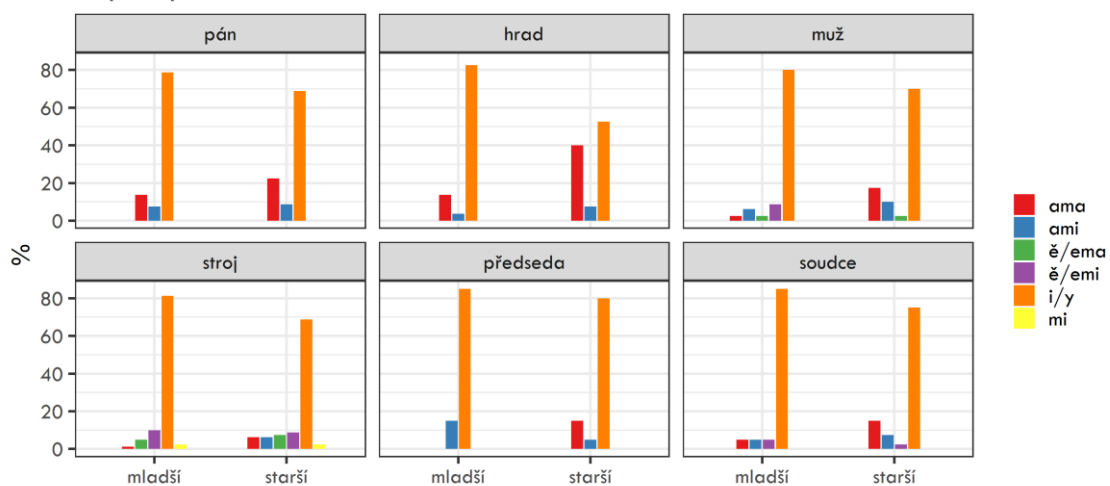
Tabulka 16: Užívání unifikačních tvarů v lokálu plurálu vzorů *růže*, *píseň* a *kost* 20 mladšími a 20 staršími mluvčími. Součet měkkých a tvrdých tvarů mezi skupinami se vždy nerovná, jelikož špatně užitě tvary, které nezapadaly ani do jedné ze skupin, byly z analýzy vyloučeny.

6pl (neutrum)	město		moře		kuře	
	mladší	starší	mladší	starší	mladší	starší
standard	68	50	77	78	76	70
unifikace	12	29	1	2	4	10
unifikace %	15 %	36,71 %	1,28 %	2,50 %	5 %	12,50 %

Tabulka 17: Užívání unifikačních tvarů v lokálu plurálu vzorů *město*, *moře* a *kuře* 20 mladšími a 20 staršími mluvčími. Součet měkkých a tvrdých tvarů mezi skupinami se vždy nerovná, jelikož špatně užitě tvary, které nezapadaly ani do jedné ze skupin, byly z analýzy vyloučeny.

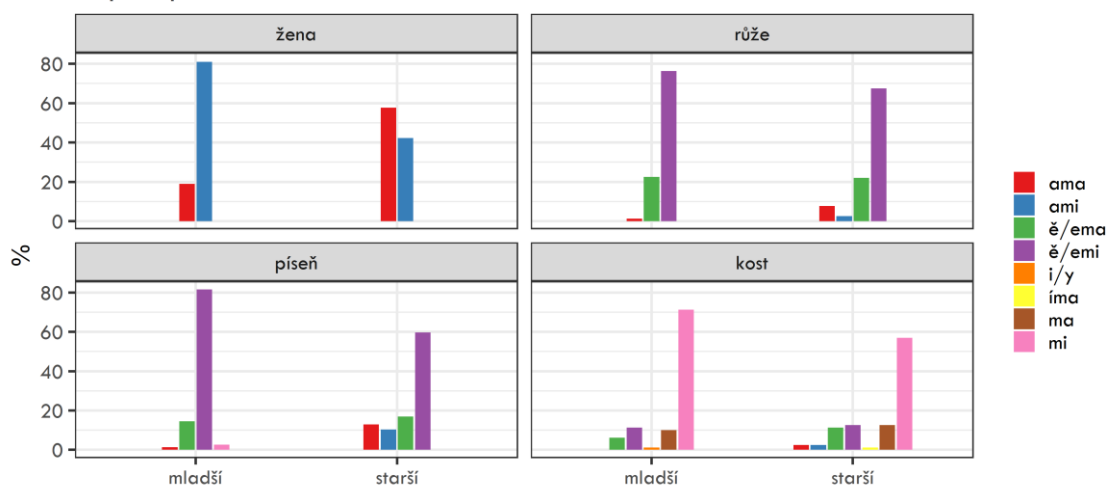
U instrumentálu plurálu byla analýza složitější než u ostatních pádů plurálu. Setkávali jsme se s velkým množstvím možností u všech vzorů, přičemž u různých vzorů jsme zaznamenali různý počet možností. Variabilita se v tomto pádě nacházela jak na začátku koncovky (-0-, -a-, e/í), tak na jejím konci (-ma, -mi, -i/y), opět u každého vzoru v různých kombinacích. Analýzu řízené elicitace jsme se v tomto případě rozhodli provést z celých koncovek, nikoli je dělit na tyto dvě části. Viz obr. 10, 11 a 12.

7. pád plurálu

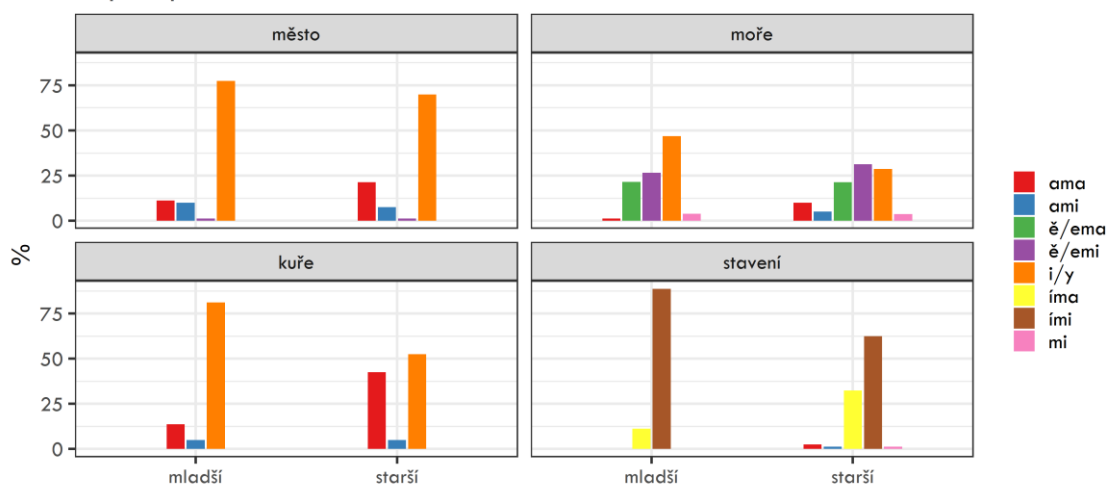
Obr. 10: Procento užití různých koncovek instrumentálu plurálu u mužských vzorů substantiv staršími (65+ let) a mladšími mluvčími (15-20 let).

7. pád plurálu

Obr. 11: Procento užití různých koncovek instrumentálu plurálu u ženských vzorů substantiv staršími (65+ let) a mladšími mluvčími (15-20 let).

7. pád plurálu

Obr. 12: Procento užití různých koncovek instrumentálu plurálu u vzorů substantiv středního rodu staršími (65+ let) a mladšími mluvčími (15-20 let).

V tabulkách je v instrumentálu plurálu u většiny vzorů podstatný procentuální výskyt koncovky -ami (viz tabulky 19, 20, 21 a 22), s výjimkou vzoru *žena*, kde je tato koncovka spisovnou variantou, u té je znázorněno procentuální užití koncovky -ama (viz tabulka 18). Dle dostupné literatury, například Českého jazykového atlasu, a mé vlastní intuice se u koncovky -ami jedná o variantu v největší míře regionální. Koncovky -ama, -ema jsou bezpochyby rovněž unifikační, avšak s celorepublikovým výskytem. Nejde pouze o regionální tvary, spíše o tvary, které se na území Karviné postupem času dostaly.

7pl	žena	
	mladší	starší
ami	64	45
ama	15	33
ama %	18,99 %	42,31 %

Tabulka 18: Užívání koncovky -ama instrumentálu plurálu vzoru *žena* 20 mladšími a 20 staršími mluvčími. Součet všech tvarů mezi skupinami se vždy nerovná, jelikož špatně užití tvary, které nezapadaly do žádné z možností vymezených na počátku výzkumu, byly z tabulky vyloučeny.

7pl	růže		píseň		kost	
	mladší	starší	mladší	starší	mladší	starší
ama	1	6	1	10	0	2
ami	0	2	0	8	0	2
ě/ema	18	17	11	13	5	9
ě/emi	61	52	62	46	9	10
mi					57	45
ma					8	10
% ama	1,25 %	7,79 %	1,32 %	12,99 %	0 %	2,53 %
% ami	0 %	2,60 %	0 %	10,39 %	0 %	2,53 %
% ě/ema	22,50 %	22,08 %	14,47 %	16,88 %	6,25 %	11,39 %
% ě/emi	76,25 %	67,53 %	81,58 %	59,74 %	11,25 %	12,66 %
% mi					71,25 %	56,96 %
% ma					10 %	12,66 %

Tabulka 19: Užívání koncovek v instrumentálu plurálu u vzorů *růže*, *píseň* a *kost* 20 mladšími a 20 staršími mluvčími. Součet všech tvarů mezi skupinami se vždy nerovná, jelikož špatně užitá tvary, které nezapadaly do žádné z možností vymezených na počátku výzkumu, byly z tabulky vyloučeny.

7pl	pán		muž		předseda		soudce	
	mladší	starší	mladší	starší	mladší	starší	mladší	starší
ama	11	18	2	14	0	6	2	6
ami	6	7	5	8	6	2	2	3
i/y	63	42	64	56	34	32	34	30
ě/ema			2	2				
ě/emi			7	0			2	1
% ama	13,75 %	22,50 %	2,50 %	17,5 %	0 %	15 %	5 %	15 %
% ami	7,50 %	8,75 %	6,25 %	10 %	15 %	5 %	5 %	7,50 %
% i/y	78,75 %	68,75 %	80 %	70 %	85 %	80 %	85 %	
% ě/ema			2,50 %	21,25 %				
% ě/emi			8,75 %	31,25 %			5 %	2,50 %

Tabulka 20: Užívání koncovek v instrumentálu plurálu u vzorů *pán*, *muž*, *předseda* a *soudce* 20 mladšími a 20 staršími mluvčími. Součet všech tvarů mezi skupinami se vždy nerovná, jelikož špatně užitá tvary, které nezapadaly do žádné z možností vymezených na počátku výzkumu, byly z tabulky vyloučeny.

7pl	hrad		stroj	
	mladší	starší	mladší	starší
ama	11	32	1	5
ami	3	6	0	5
i/y	66	42	65	55
ě/ema			4	6
ě/emi			8	7
% ama	13,75%	40,00%	1,25%	6,25%
% ami	3,75%	7,50%	0,00%	6,25%
% i/y	82,50%	52,50%	81,25%	68,75%
% ě/ema			5,00%	7,50%
% ě/emi			10,00%	8,75%

Tabulka 21: Užívání koncovek v instrumentálu plurálu u vzorů *hrad* a *stroj* 20 mladšími a 20 staršími mluvčími. Součet všech tvarů mezi skupinami se vždy nerovná, jelikož špatně užitá tvary, které nezapadaly do žádné z možností vymezených na počátku výzkumu, byly z tabulky vyloučeny.

7pl	město		moře		kuře		stavení	
	mladší	starší	mladší	starší	mladší	starší	mladší	starší
ama	9	17	1	8	11	34	0	2
ami	8	6	0	4	4	4	0	1
i/y	62	56	37	23	65	42		
ě/ema			17	17				
ě/emi			21	25				
ími							71	50
íma							9	26
% ama	10,00%	21,25%	1,27%	10,00%	13,75%	42,50%	0,00%	1,25%
% ami	11,25%	7,50%	0,00%	5,00%	5,00%	5,00%	0,00%	1,25%
% i/y	77,50%	70,00%	46,84%	28,75%	81,25%	52,50%		
% ě/ema			21,52%	21,25%				
% ě/emi			26,58%	31,25%				
% ími							88,75%	62,50%
% íma							11,25%	32,50%

Tabulka 21: Užívání koncovek v instrumentálu plurálu u vzorů *město*, *moře*, *kuře* a *stavení* 20 mladšími a 20 staršími mluvčími. Součet všech tvarů mezi skupinami se vždy nerovná, jelikož špatně užitá tvary, které nezapadaly do žádné z možností vymezených na počátku výzkumu, byly z tabulky vyloučeny.

4.4.2. Výsledky dotazníku

Kvůli přehlednosti a lepší názornosti bylo při analýze výsledků obráceno hodnocení uvedené v dotaznících. Hodnota 5 označuje nejlepší hodnocení – „běžně se užívá“

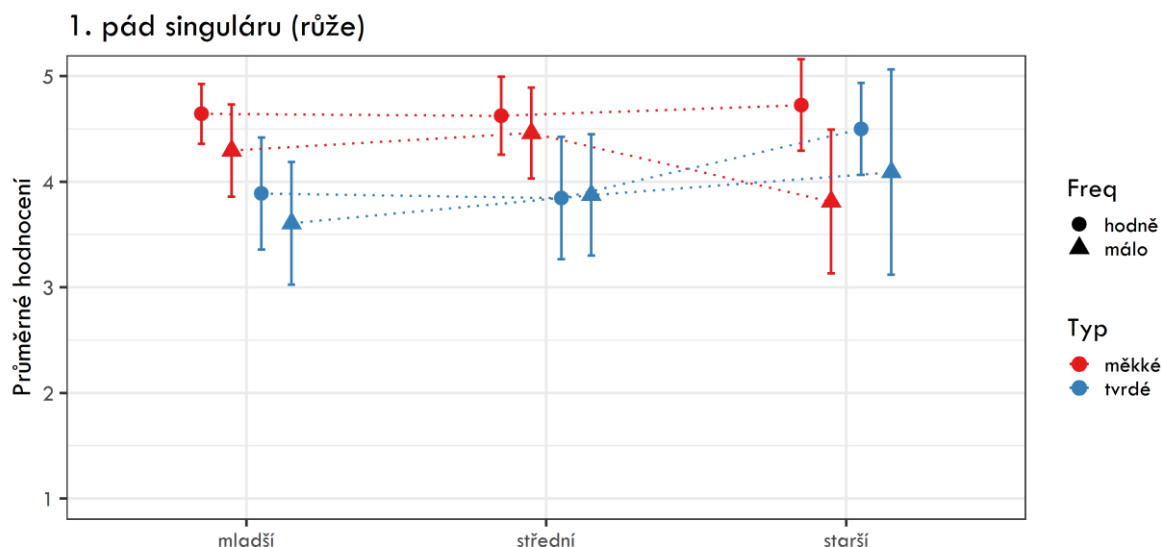
a hodnota 1 nejhorší – „vůbec se nepoužívá“. Tímto způsobem je hodnocení zobrazováno i v grafech ilustrujících výsledky dotazníku.

a. Výsledky tvrdé vs. měkké skloňování

Mezi tyto výsledky byly zařazeny všechny tvary singuláru společně s nominativem plurálu vzoru *moře*, u něhož se nám zdá, že se jedná spíše o konkurenci tvrdé a měkké deklinace než o unifikaci, jak je tomu u ostatních plurálních tvarů.

Odpovědi respondentů jsme analyzovali prostřednictvím testu lineární regrese, v němž byla jako závislá proměnná uvedeno hodnocení v dotazníku a ověřoval se vliv tří nezávislých proměnných: skloňování (tvrdé vs. měkké), věková skupina (mladší 15-28 let, střední 29-60 let, starší 60+), frekvence lemmatu (málo vs. hodně frekventované). Testovala se rovněž interakce těchto proměnných. Test byl prováděn pro každý vzor zvlášť. Níže uvádíme pouze statisticky významné výsledky.

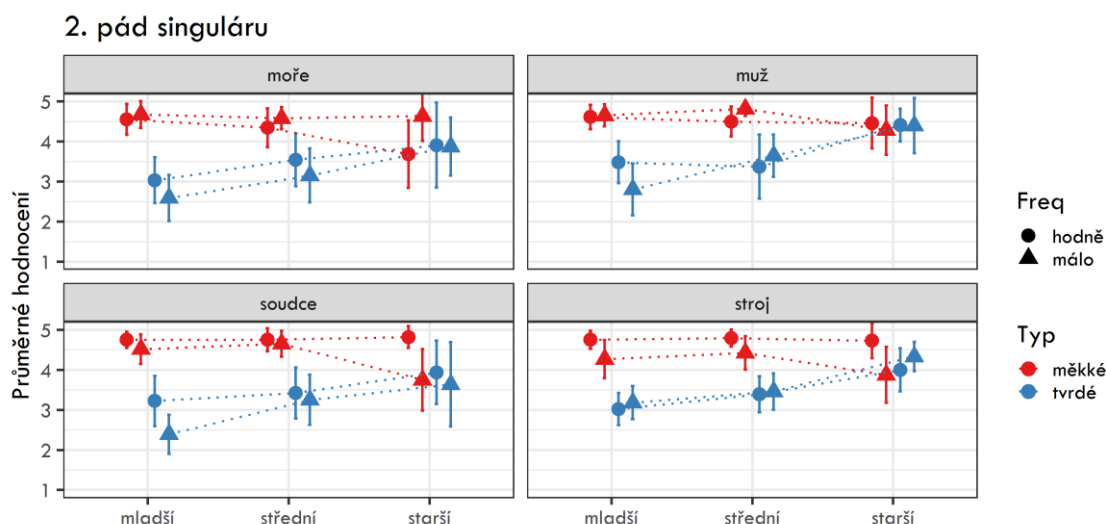
V 1. pádě singuláru (vzor růže) se jako významný ukázal pouze vliv tvrdého skloňování ($\beta = -0,754$, $SE = 0,319$, $t = -2,362$, $p < 0,05$). Viz obr. 13.

Obr. 13: Hodnocení měkkých a tvrdých tvarů u vysoce frekventovaných i málo frekventovaných lemmat v nominativu singuláru u vzoru růže třemi věkovými skupinami (mladší, střední a starší) na škále od 1 do 5 (1 – „vůbec se neuvžívá“, 5 – „běžně se užívá“). V grafu jsou zaznačeny body, které udávají průměrnou hodnotu odpovědí, spolu s 95% intervaly spolehlivosti. Pomocí spojnic jsou znázorněny generační rozdíly.

V 2. pádě singuláru se objevily tyto efekty: (a) vzor *moře*: efekt starší věkové skupiny ($\beta = -0,868$, $SE = 0,411$, $t = -2,111$, $p < 0,05$), efekt tvrdého skloňování ($\beta = -1,519$, $SE = 0,351$, $t = -4,324$, $p < 0,001$) a efekt interakce starší skupiny a tvrdého skloňování ($\beta = 1,741$,

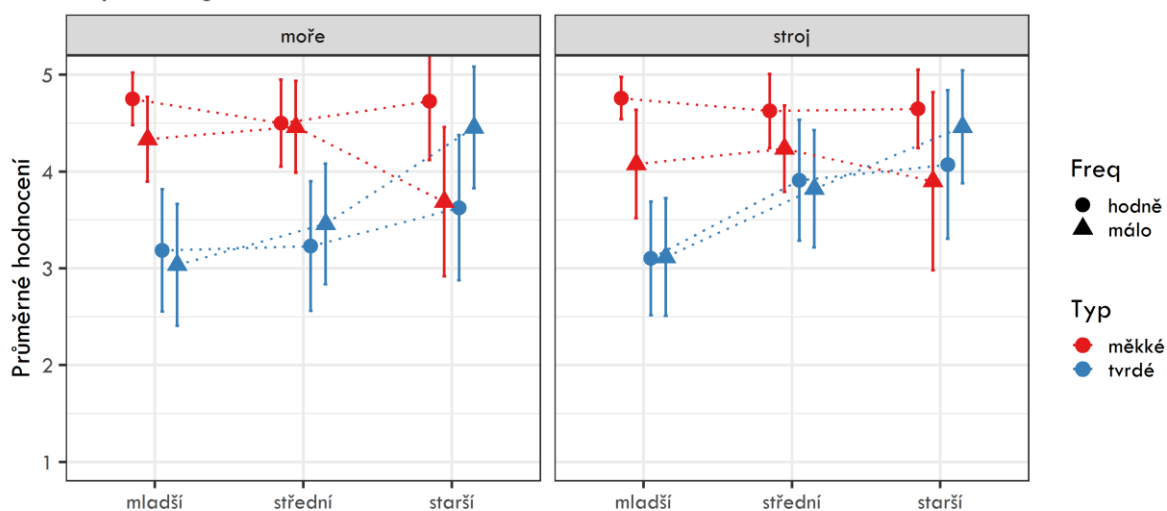
SE = 0,619, $t = 2,81$, $p < 0,05$); (b) vzor muž: efekt tvrdého skloňování ($\beta = -1,133$, SE = 0,309, $t = -3,663$, $p < 0,001$) a efekt interakce starší skupiny a tvrdého skloňování ($\beta = 1,082$, SE = 0,523, $t = 2,07$, $p < 0,05$); (c) vzor soudce: efekt tvrdého skloňování ($\beta = -1,528$, SE = 0,325, $t = -4,696$, $p < 0,001$); (d) vzor stroj: efekt tvrdého skloňování ($\beta = -1,732$, SE = 0,306, $t = -5,659$, $p < 0,001$). Viz obr. 14.

Obr. 14: Hodnocení měkkých a tvrdých tvarů u vysoce frekventovaných i málo frekventovaných lemmat v genitivu singuláru u vzorů *moře*, *muž*, *soudce* a *stroj* třemi věkovými skupinami (mladší, střední a starší) na škále od 1 do 5 (1 – „vůbec se neužívá“, 5 – „běžně se užívá“). V grafech jsou zaznačeny body, které udávají průměrnou hodnotu odpovědí, spolu s 95% intervaly spolehlivosti. Pomocí spojnic jsou znázorněny generační rozdíly.

Ve 3. pádě singuláru se objevily tyto efekty: (a) vzor *moře*: efekt starší věkové skupiny ($\beta = -1,565$, SE = 0,356, $t = -4,393$, $p < 0,001$); (b) vzor *stroj*: efekt starší věkové skupiny ($\beta = -1,655$, SE = 0,335, $t = -4,946$, $p < 0,001$). Viz obr. 15.

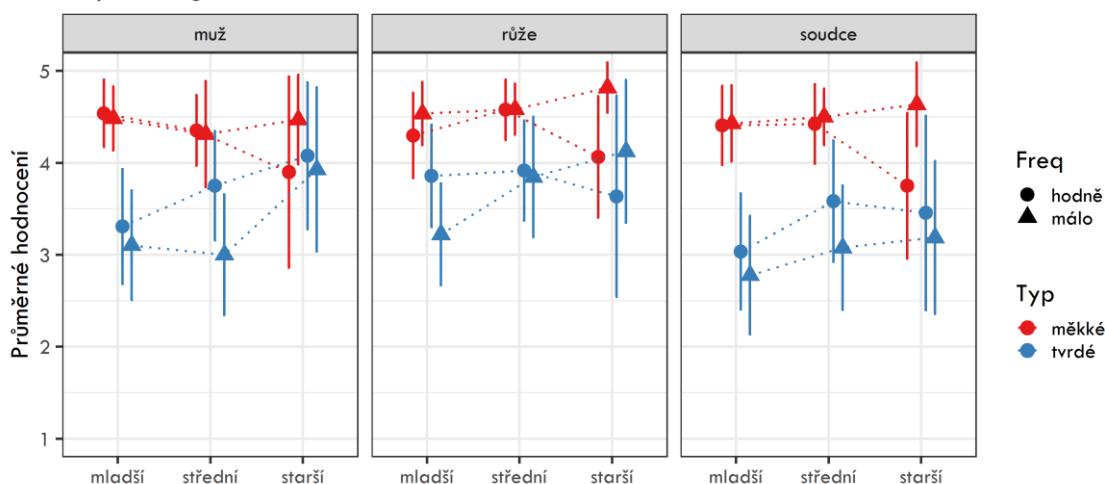
3. pád singuláru

Obr. 15: Hodnocení měkkých a tvrdých tvarů u vysoce frekventovaných i málo frekventovaných lemmat v dativu singuláru u vzorů *moře* a *stroj* třemi věkovými skupinami (mladší, střední a starší) na škále od 1 do 5 (1 – „vůbec se neužívá“, 5 – „běžně se užívá“). V grafech jsou zaznačeny body, které udávají průměrnou hodnotu odpovědí, spolu s 95% intervaly spolehlivosti. Pomocí spojnic jsou znázorněny generační rozdíly.

Ve 4. pádě singuláru se objevily tyto efekty: (a) vzor muž: efekt starší věkové skupiny ($\beta = -1,231$, $SE = 0,359$, $t = -3,424$, $p < 0,001$) a efekt interakce starší skupiny a tvrdého skloňování ($\beta = 1,408$, $SE = 0,653$, $t = 2,156$, $p < 0,05$); (b) vzor soudce: efekt starší věkové skupiny ($\beta = -1,372$, $SE = 0,367$, $t = -3,741$, $p < 0,001$). U vzoru růže se neobjevil žádný statisticky významný efekt. Viz obr. 16.

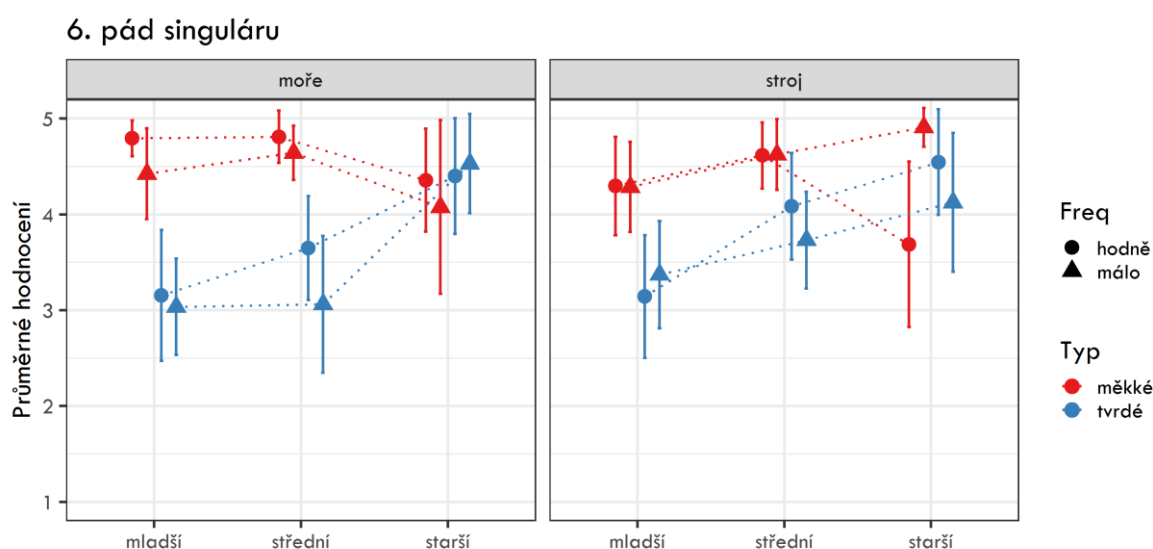
4. pád singuláru

Obr. 16: Hodnocení měkkých a tvrdých tvarů u vysoce frekventovaných i málo frekventovaných lemmat v akuzativu singuláru u vzorů *muž*, *růže* a *soudce* třemi věkovými skupinami (mladší, střední a starší) na škále od 1

do 5 (1 – „vůbec se neužívá“, 5 – „běžně se užívá“). V grafech jsou zaznačeny body, které udávají průměrnou hodnotu odpovědí, spolu s 95% intervaly spolehlivosti. Pomocí spojnic jsou znázorněny generační rozdíly.

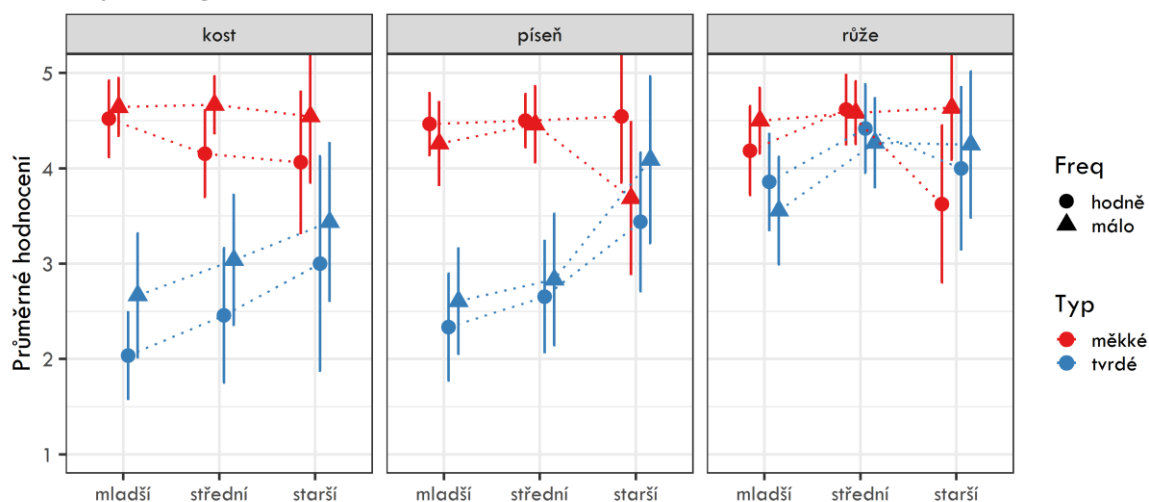
V 6. pádě singuláru se objevily tyto efekty: (a) vzor moře: efekt starší věkové skupiny ($\beta = -1,639$, $SE = 0,319$, $t = -5,136$, $p < 0,001$) a efekt interakce starší skupiny a tvrdého skloňování ($\beta = 1,682$, $SE = 0,584$, $t = 2,879$, $p < 0,05$); (b) vzor stroj: efekt starší věkové skupiny ($\beta = -1,153$, $SE = 0,339$, $t = -3,4$, $p < 0,001$), efekt interakce starší skupiny a tvrdého skloňování ($\beta = 2,011$, $SE = 0,598$, $t = 3,363$, $p < 0,001$), efekt interakce starší skupiny a nízké frekvence lemmatu ($\beta = 1,232$, $SE = 0,479$, $t = 2,06$, $p < 0,05$) a efekt interakce starší skupiny, tvrdého skloňování a nízké frekvence lemmatu ($\beta = -1,88$, $SE = 0,846$, $t = -2,223$, $p < 0,05$). Viz obr. 17.

Obr. 17: Hodnocení měkkých a tvrdých tvarů u vysoce frekventovaných i málo frekventovaných lemmat v lokálu singuláru u vzorů *moře* a *stroj* třemi věkovými skupinami (mladší, střední a starší) na škále od 1 do 5 (1 – „vůbec se neužívá“, 5 – „běžně se užívá“). V grafech jsou zaznačeny body, které udávají průměrnou hodnotu odpovědí, spolu s 95% intervaly spolehlivosti. Pomocí spojnic jsou znázorněny generační rozdíly.

V 7. pádě singuláru se objevily tyto efekty: (a) vzor kost: efekt starší věkové skupiny ($\beta = -2,482$, $SE = 0,353$, $t = -7,036$, $p < 0,001$) a efekt interakce starší skupiny a tvrdého skloňování ($\beta = 1,42$, $SE = 0,622$, $t = 2,283$, $p < 0,05$); (b) vzor píseň: efekt starší věkové skupiny ($\beta = -2,13$, $SE = 0,337$, $t = -6,322$, $p < 0,001$). U vzoru růže se neobjevil žádný statisticky významný efekt. Viz obr. 18.

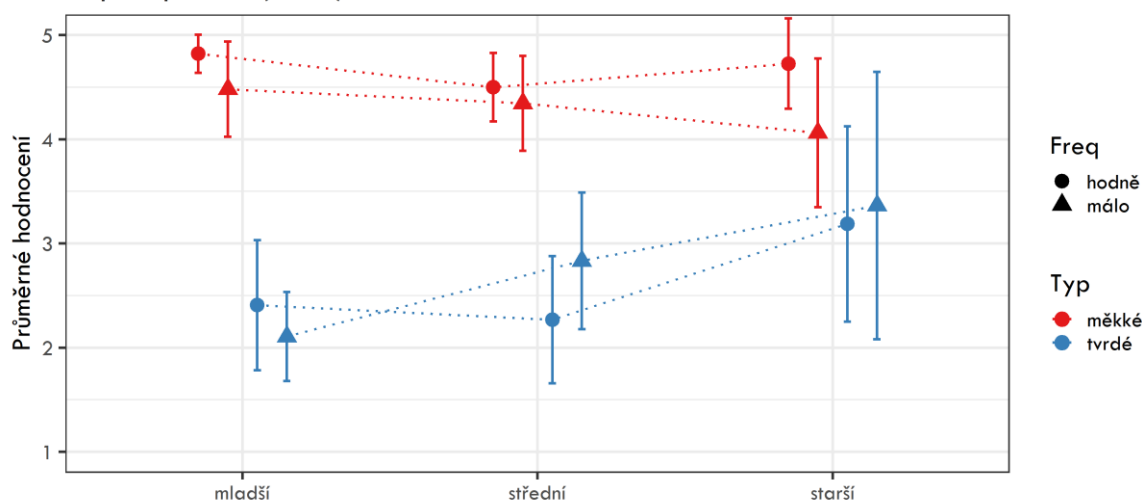
7. pád singuláru

Obr. 18: Hodnocení měkkých a tvrdých tvarů u vysoce frekventovaných i málo frekventovaných lemmat v instrumentálu singuláru u vzorů *kost*, *píseň* a *růže* třemi věkovými skupinami (mladší, střední a starší) na škále od 1 do 5 (1 – „vůbec se neužívá“, 5 – „běžně se užívá“). V grafech jsou zaznačeny body, které udávají průměrnou hodnotu odpovědí, spolu s 95% intervaly spolehlivosti. Pomocí spojnic jsou znázorněny generační rozdíly.

V 1. pádě plurálu (vzor moře) se jako významný ukázal pouze vliv tvrdého skloňování ($\beta = -2,414$, $SE = 0,344$, $t = -7,013$, $p < 0,001$). Viz obr. 19.

1. pád plurálu (moře)

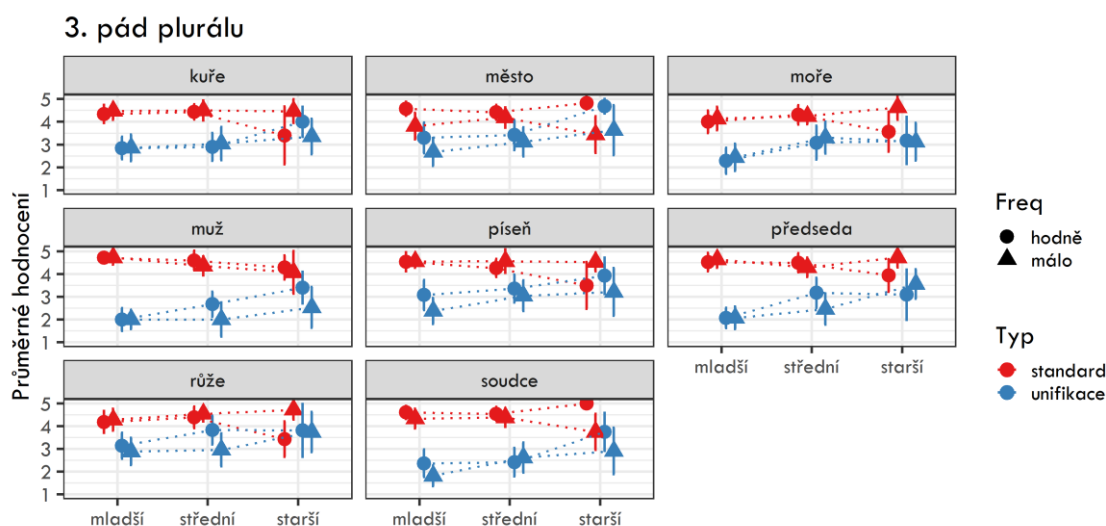

Obr. 19: Hodnocení měkkých a tvrdých tvarů u vysoce frekventovaných i málo frekventovaných lemmat v nominativu plurálu u vzoru *moře* třemi věkovými skupinami (mladší, střední a starší) na škále od 1 do 5 (1 – „vůbec se neužívá“, 5 – „běžně se užívá“). V grafech jsou zaznačeny body, které udávají průměrnou hodnotu odpovědí, spolu s 95% intervaly spolehlivosti. Pomocí spojnic jsou znázorněny generační rozdíly.

b. Výsledky plurálových tvarů

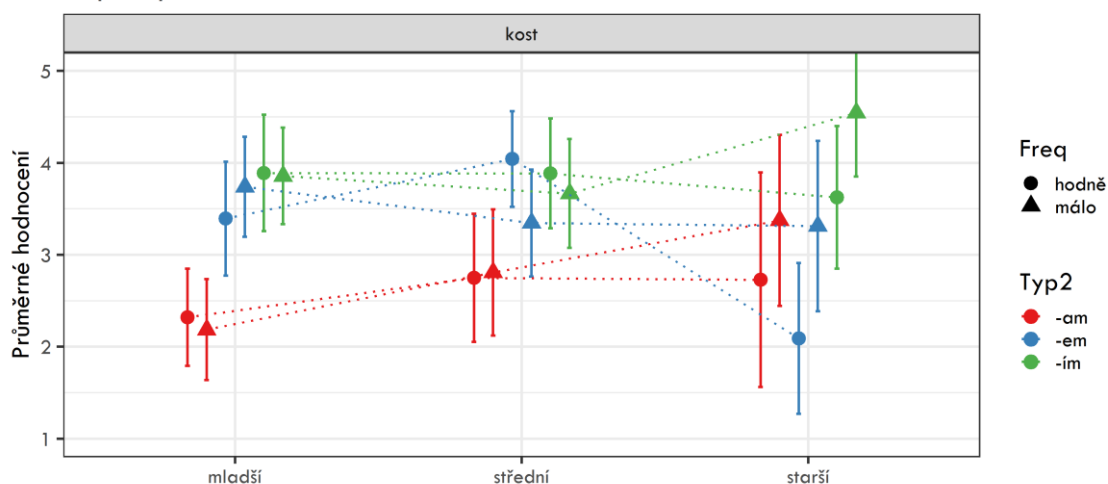
V případě 3. a 6. pádu plurálu jsme odpovědi analyzovali prostřednictvím testu lineární regrese, v němž byla jako závislá proměnná uvedeno hodnocení v dotazníku a ověřoval se vliv tří nezávislých proměnných: skloňování (standard vs. unifikace), věková skupina (mladší 15-28 let, střední 29-60 let, starší 60+), frekvence lemmatu (málo vs. hodně frekventované). Testovala se rovněž interakce těchto proměnných. Test byl prováděn pro každý tvar zvlášť. Níže uvádíme pouze statisticky významné výsledky.

Ve 3. pádě plurálu se jako významný ukázal vliv starší věkové skupiny ($\beta = -0,515$, $SE = 0,145$, $t = -3,549$, $p < 0,001$), unifikace ($\beta = -1,68$, $SE = 0,12$, $t = -13,968$, $p < 0,001$) a dále interakce mezi střední věkovou skupinou a unifikací ($\beta = 0,396$, $SE = 0,171$, $t = 2,312$, $p < 0,05$), interakce mezi starší věkovou skupinou a unifikací ($\beta = 1,604$, $SE = 0,213$, $t = 7,534$, $p < 0,001$), interakce mezi starší věkovou skupinou a nízkou frekvencí lemmatu ($\beta = 0,421$, $SE = 0,203$, $t = 2,072$, $p < 0,05$) a interakce mezi starší věkovou skupinou, nízkou frekvencí lemmatu a unifikací ($\beta = -0,613$, $SE = 0,295$, $t = -2,077$, $p < 0,05$). Viz obr. 20 a 21.

Obr. 20: Hodnocení standardních a unifikačních tvarů u vysoce frekventovaných i málo frekventovaných lemmat v dativu plurálu vzorů *kuře*, *město*, *moře*, *muž*, *píseň*, *předseda*, *růže* a *soudce* třemi věkovými skupinami (mladší, střední a starší) na škále od 1 do 5 (1 – „vůbec se neužívá“, 5 – „běžně se užívá“). V grafech jsou zaznačeny body, které udávají průměrnou hodnotu odpovědí, spolu s 95% intervaly spolehlivosti. Pomocí spojnic jsou znázorněny generační rozdíly.

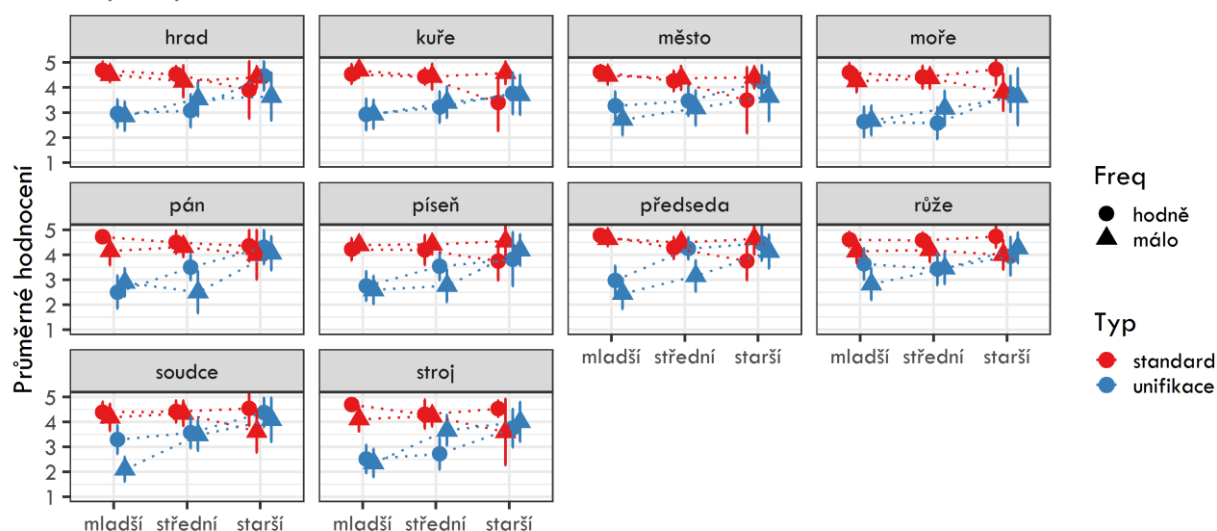
3. pád plurálu

Obr. 21: Hodnocení tří typů koncovek (-am, -em, -ím) u vysoce frekventovaných i málo frekventovaných lemat v dativu plurálu vzoru *kost* třemi věkovými skupinami (mladší, střední a starší) na škále od 1 do 5 (1 – „vůbec se neuvžívá“, 5 – „běžně se užívá“). V grafech jsou zaznačeny body, které udávají průměrnou hodnotu odpovědí, spolu s 95% intervaly spolehlivosti. Pomocí spojnic jsou znázorněny generační rozdíly.

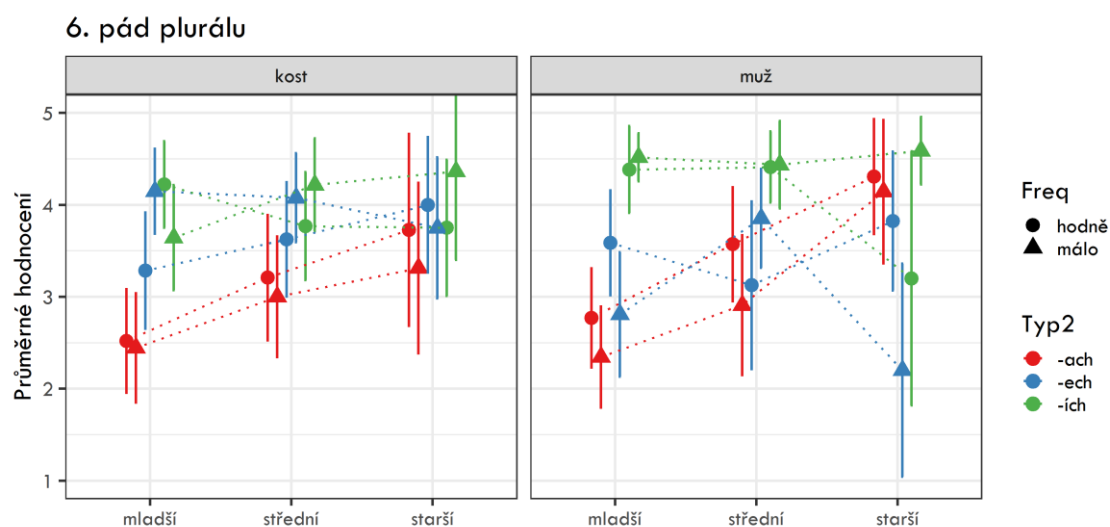
V 6. pádě plurálu se jako významný ukázal vliv starší věkové skupiny ($\beta = -0,418$, $SE = 0,126$, $t = -3,332$, $p < 0,001$), unifikace ($\beta = -1,491$, $SE = 0,1$, $t = -14,894$, $p < 0,001$) a dále interakce mezi střední věkovou skupinou a unifikací ($\beta = 0,526$, $SE = 0,143$, $t = 3,692$, $p < 0,001$) a interakce mezi starší věkovou skupinou a unifikací ($\beta = 1,506$, $SE = 0,176$, $t = 8,57$, $p < 0,001$). Viz obr. 22 a 23.

6. pád plurálu

Obr. 22: Hodnocení standardních a unifikačních tvarů u vysoce frekventovaných i málo frekventovaných lemat v lokálu plurálu vzorů *hrad*, *kuře*, *město*, *moře*, *pán*, *píseň*, *předseda*, *růže*, *soudce* a *stroj* třemi věkovými

skupinami (mladší, střední a starší) na škále od 1 do 5 (1 – „vůbec se neužívá“, 5 – „běžně se užívá“). V grafech jsou zaznačeny body, které udávají průměrnou hodnotu odpovědí, spolu s 95% intervaly spolehlivosti. Pomocí spojnic jsou znázorněny generační rozdíly.

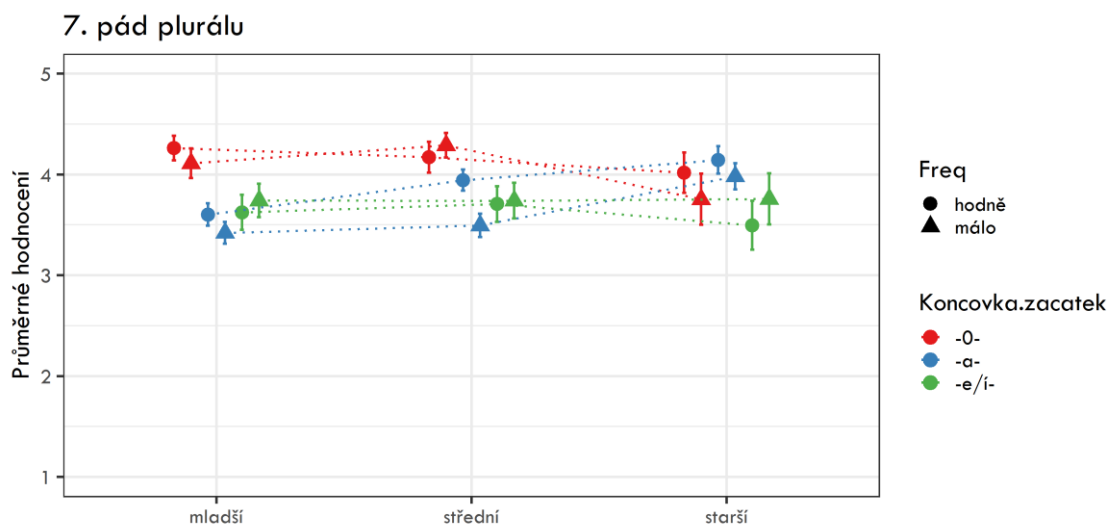

Obr. 23: Hodnocení tří typů koncovek (-ach, -ech, -ích) u vysoce frekventovaných i málo frekventovaných lemmat v lokálu plurálu vzorů *kost* a *muž* třemi věkovými skupinami (mladší, střední a starší) na škále od 1 do 5 (1 – „vůbec se neužívá“, 5 – „běžně se užívá“). V grafech jsou zaznačeny body, které udávají průměrnou hodnotu odpovědí, spolu s 95% intervaly spolehlivosti. Pomocí spojnic jsou znázorněny generační rozdíly.

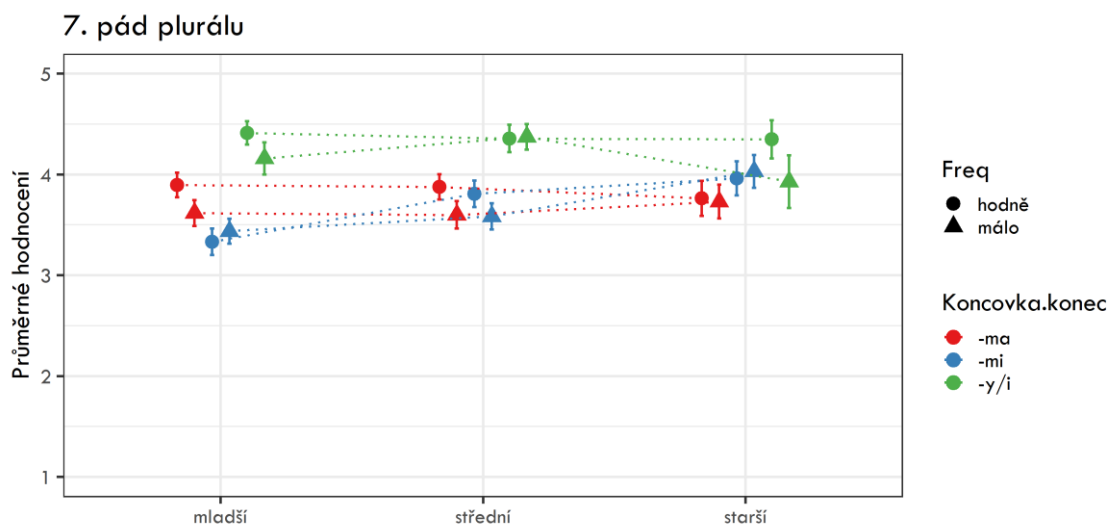
Vzhledem k velkému počtu koncovek v 7. pádu plurálu jsme přistoupili ke specifickému kódování tvarů. Koncovky byly kódovány pomocí dvou proměnných – proměnná začátek koncovky zachycovala počáteční vokál (pracovali jsme se třemi variantami: (a) žádný vokál, například u tvarů kostmi či muži, (b) -a-, například u tvarů kost'ama, kost'ami či mužama, mužemi apod., (c) -e/i-, například u tvarů kostěma, kostěmi, mužema, mužemi či náměstíma, náměstími apod.), proměnná konec koncovky zachycoval zakončení koncovky (pracovali jsme se třemi variantami: (a) i/y, například u tvarů muži či drápy, (b) -mi, například u tvarů kostmi, kost'ami, kostěmi či mužemi, mužami apod., (c) -ma, například u tvarů kost'ama, kostěma, mužema, náměstíma apod.). Výsledky jsme analyzovali prostřednictvím testu lineární regrese, v němž byla jako závislá proměnná uvedeno hodnocení v dotazníku a ověřoval se vliv tří nezávislých proměnných: začátek koncovky, konec koncovky a věková skupina (mladší 15-28 let, střední 29-60 let, starší 60+). Testovala se rovněž interakce věkové skupiny s oběma jazykovými proměnnými. Test byl prováděn pro všechny vzory dohromady. Níže uvádíme pouze statisticky významné výsledky.

V 7. pádě plurálu se jako významný ukázal vliv starší věkové skupiny ($\beta = -1,249$, $SE = 0,231$, $t = -5,414$, $p < 0,001$), zakončení -mi ($\beta = -0,371$, $SE = 0,06$, $t = -6,167$, $p < 0,001$),

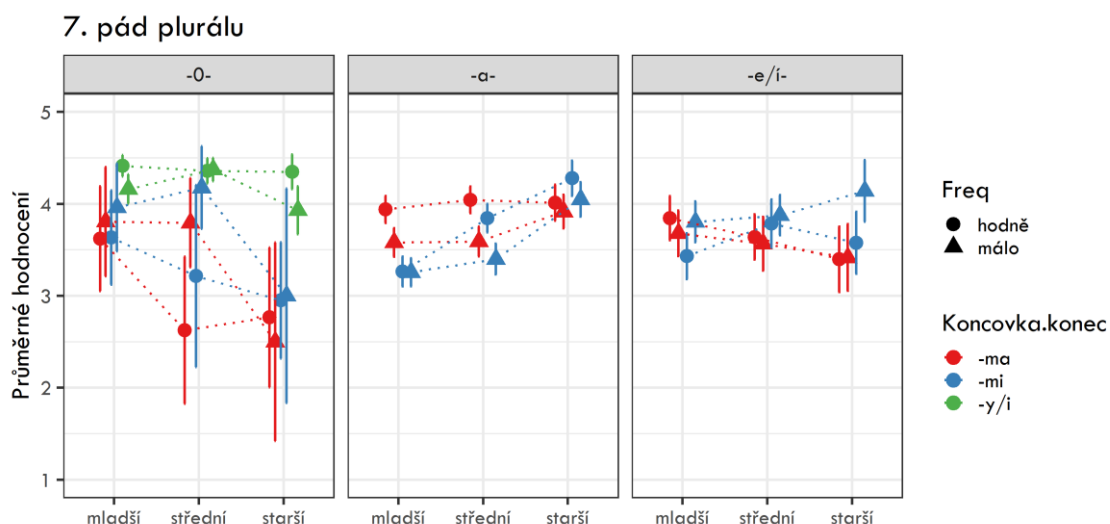
zаконčení -i/y ($\beta = 0,354$, $SE = 0,148$, $t = 2,398$, $p < 0,05$) a dále interakce mezi starší věkovou skupinou a začátkem -a- ($\beta = 1,483$, $SE = 0,233$, $t = 6,362$, $p < 0,001$), interakce mezi starší věkovou skupinou a začátkem -e/i- ($\beta = 0,866$, $SE = 0,246$, $t = 3,523$, $p < 0,001$), interakce mezi střední věkovou skupinou a zakončením -mi ($\beta = 0,321$, $SE = 0,087$, $t = 3,684$, $p < 0,001$), interakce mezi starší věkovou skupinou a zakončením -mi ($\beta = 0,634$, $SE = 0,105$, $t = 6,043$, $p < 0,001$) a interakce mezi starší věkovou skupinou a zakončením -i/y ($\beta = 1,112$, $SE = 0,255$, $t = 4,369$, $p < 0,001$). Viz obr. 24, 25 a 26.

Obr. 24: Hodnocení tří typů začátků koncovek (-0-, -a-, -e/i-) u vysoce frekventovaných i málo frekventovaných lemmat v instrumentálu plurálu všech vzorů substantiv třemi věkovými skupinami (mladší, střední a starší) na škále od 1 do 5 (1 – „vůbec se neuvžívá“, 5 – „běžně se užívá“). V grafech jsou zaznačeny body, které udávají průměrnou hodnotu odpovědí, spolu s 95% intervaly spolehlivosti. Pomocí spojnic jsou znázorněny generační rozdíly.

Obr. 25: Hodnocení tří typů konců koncovek (-ma, -mi, -y/i) u vysoce frekventovaných i málo frekventovaných lemmat v instrumentálu plurálu všech vzorů substantiv třemi věkovými skupinami (mladší, střední a starší) na škále od 1 do 5 (1 – „vůbec se neužívá“, 5 – „běžně se užívá“). V grafech jsou zaznačeny body, které udávají průměrnou hodnotu odpovědí, spolu s 95% intervaly spolehlivosti. Pomocí spojnic jsou znázorněny generační rozdíly.

Obr. 26: Propojení předchozích 2 grafů. Hodnocení tří typů konců koncovek (-ma, -mi, -y/i) u vysoce frekventovaných i málo frekventovaných lemmat v instrumentálu plurálu všech vzorů substantiv (do jednotlivých grafů rozděleno podle počátečních vokálů koncovek) třemi věkovými skupinami (mladší, střední a starší) na škále od 1 do 5 (1 – „vůbec se neužívá“, 5 – „běžně se užívá“). V grafech jsou zaznačeny body, které udávají průměrnou hodnotu odpovědí, spolu s 95% intervaly spolehlivosti. Pomocí spojnic jsou znázorněny generační rozdíly.

4.5. Interpretace výsledků výzkumu

Obecně je z výsledků obou metod potvrzena naše první hypotéza, a to že jsou tvrdé a unifikční varianty více užívány a lépe přijímány a hodnoceny starší generací. Dokonce v dotazníku, který vyplňovali respondenti všech věkových kategorií, se jediná třetí kategorie (60+) vždy vymykala ostatním výsledkům. Hodnocení mladší i střední generace bylo velmi podobné. Skupinou, která neustále aktivně užívá zkoumané tvary je tedy nejstarší generace, senioři. Z mluvy ostatních věkových kategorií se postupně tyto jevy vytrácejí.

Když se zpětně ohlédnou k průběhu řízené elicitace, je nutno podotknout, že se nejednalo o dokonalý nástroj pro monitorování užívání variantních tvarů substantiv v běžné mluvě. V jejích výsledcích se všeobecně velmi málo objevovaly zkoumané tvary. I když jsem se snažila navodit uvolněnou a příjemnou atmosféru, která by nijak nepřipomínala výzkum

nebo zkoušení ve škole, u mluvčích docházelo k větší kontrole projevu, než bychom pro nahrávání vyžadovali. Problémem mohla být předvídatelná struktura a styl elicitace, který byl nejspíš vyšší než například u uvolněného neformálního rozhovoru s vrstevníkem. Tato skutečnost pravděpodobně poukazuje na to, že regionální morfologické tvary jsou obecně stigmatizované, mluvčí o nich mají povědomí, ale neužívají je v jiných komunikačních situacích, než je zcela neformální mluva. Mým vlastním postřehem ze samotného nahrávání bylo, že jednotliví mluvčí po několika otázkách pochopili, kam elicitace směřuje, a začali svůj projev mnohem více kontrolovat. Tento jev mohl ve výsledcích způsobit lehké zkreslení, jelikož v počátečních otázkách byla kontrola všech mluvčích mnohem menší než později, když si začali myslet, že se jedná o jakýsi „test správného skloňování“. I přes to, že se nám regionálních jevů neobjevilo moc, se potvrdila naše predikce generačního rozdílu v užívání. Ze všech výskytů regionálních jevů v elicitaci bylo zaznamenáno 70 % u mluvčích starší generace.

V dotazníku už jsme se dozvěděli trochu více o představě respondentů o užívání těchto tvarů. Ukázalo se, že se zkoumané tvary na území Karviné vyskytují a lidé o nich mají jakési povědomí. Respondenti zde nehodnotili svou vlastní mluvu, ale „jak SE v Karviné mluví“, což je v určitém směru jednodušší. Jak už bylo zmíněno výše, výsledky mladší a střední generace byly povětšinou velice podobné. Měkké a standardní tvary jimi byly hodnoceny lépe než tvary tvrdé a unifikáčnické. Hodnocení starší generace bylo mezi jednotlivými zkoumanými tvary i lexémy více proměnlivé, ale zároveň si všechny její hodnoty byly bližší, než jak tomu bylo u hodnot ostatních věkových skupin. Rozdílnost mezi generacemi lze interpretovat skrze postupný ústup regionálních morfologických tvarů. U starší generace jsou stále vnímány jako varianty běžné, zatímco mladší a střední generace si jich je vcelku také vědoma, avšak soudí, že se užívají velmi málo.

Frekvenční efekt, tedy konkrétně efekt zakotvení, se v naší analýze téměř neprojevil. V řízené elicitaci se objevilo tak malé množství regionálních jevů, že se efekt nějak výrazněji projevit ani nemohl.

V dotazníku jsme pár vlivů frekvence zaznamenali, především u starší generace, například v lokálu singuláru u vzoru *stroj*, kde je u vysoce frekventovaného lexému starší generací podstatně lépe hodnocen tvrdý tvar než měkký. Podobný jev se vyskytuje v dativu plurálu u vzoru *říže* a lokálu plurálu u vzoru *město*, kde je lépe hodnocen vysoce frekventovaný lexém v unifikáčnickém tvaru než ve tvaru standardním. Tady však může jít pouze o přirozeněji znějící regionálnost konkrétních lexémů než o systematickost, jakou je právě konzervační

frekvenční efekt. Například pro vzor *stroj* byl zvolen jako jeden z vysoce frekventovaných lexémů „čaj“. Na základě mé intuice rodilé mluvčí mi lokál lexému „čaj“ například ve spojení „lžička v čaju“ nebo „rum v čaju“ zní velmi přirozeně, na rozdíl od jeho frekvenčního protějšku „kroj“, který bych za přirozený sama neoznačila ani jej nepoužila. I z tohoto důvodu bych druhou hypotézu týkající se vlivu frekvence uzavřela jako nepotvrzenou.

Závěr

V bakalářské práci jsem se z pohledu rodilé mluvčí pokoušela o zachycení a popsání jazykové změny v běžné mluvě obyvatel Karviné, konkrétně jsem se zaměřila na variaci v substantivní flexi. Primárním cílem bylo srovnání mladší a starší generace v užívání zkoumaných jevů, vedle něhož byly sledovány i frekvenční vlivy na užívání vybraných tvarů. Výzkum byl proveden pomocí metod variační sociolingvistiky a vlivy frekvence byly zkoumány na základě literatury Joan Bybee o usage-based přístupu.

V teoretické části jsem se věnovala variační sociolingvistice, u níž jsem vymezila pojem jazyková proměnná a představila jednotlivé zkoumané morfologické proměnné. Dále jsem podrobněji přiblížila problematiku usage-based přístupů, a nakonec jsem představila faktory, které by nějakým způsobem mohly ovlivňovat variaci zkoumanou v této práci.

V praktické části byla pomocí tří metod, z nichž dvě byly ve výsledcích statisticky zpracovány, sledována běžná mluva karvinských obyvatel společně s jejich povědomím o užívání variantních regionálních tvarů. Konkrétně o užívání toho příliš z výsledků vyvodit nemůžeme, jelikož bylo v řízené elicitaci zachyceno jen velmi málo regionálních tvarů substantiv. Výsledky dotazníku však ukázaly, že se regionální tvary v Karviné stále objevují, i když již v malém množství, a známy jsou napříč všemi generacemi. Mladší a střední generace však tvrdí, že jejich užívání je mnohem menší než užívání variant standardních. U starší generace je naopak vidět, že hodnocení regionálních tvarů není tak rozdílné od hodnocení standardních tvarů, často se pohybovalo v podobných hodnotách, u některých lexémů dokonce byly tvary regionální přijímány lépe, což v kontrastu s tvrzeními mladší a střední generace naznačuje, že se regionální tvary postupně z karvinské mluvy začínají vytrácet. Vlivy frekvence na užívání variantních tvarů substantiv v Karviné se u obou technik sběru dat neukázaly jako podstatné. V řízené elicitaci jsme nezaznamenali dostatek regionálních tvarů pro analýzu frekvenčních vlivů a v dotazníku se frekvence neprojevila jako statisticky významná.

Seznam použité literatury

- BALHAR, J. et al. (2002): *Český jazykový atlas 4*. Praha: Academia.
- BAILEY, G. – WIKLE, T. – TILLERY, J. – SAND, L. (1991): „The apparent time construct“. *Language Variation and Change*, 3, s. 241–264.
- BAILEY, G. – WIKLE, T. – TILLERY, J. (1997): „The effects of methods on results in dialectology“. *English World-Wide*, 18, s. 35–63.
- BĚLIČ, J. (1972): *Nástin české dialektologie*. Praha: SPN.
- BYBEE, J. L. (1999): „Usage-based phonology“. In: M. Darnell et al. (eds.), *Functionalism and formalism in linguistics. Volume I: General Papers*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- BYBEE, J. (2002): „Word frequency and context of use in the lexical diffusion of phonetically conditioned sound change“. *Language Variation and Change*, 14, s. 261–290.
- BYBEE, J. (2006): „From usage to grammar: The mind's response to repetition“. *Language*, 82, s. 711–733.
- BYBEE, J. L. (2007a): *Frequency of Use and the Organization of Language*. Oxford: Oxford University Press.
- BYBEE, J. L. (2007b): Introduction. In: J. L. Bybee, *Frequency of Use and the Organization of Language*. Oxford: Oxford University Press, s. 5–22.
- DAVIDOVÁ, D. (1996): *Jmenná deklinace v mluvě střední generace města Havířova*. Ostrava: FF OU.
- ECKERT, P. (1997): „Age as a sociolinguistic variable“. In: F. Coulmas (ed.), *The Handbook of sociolinguistics*. Oxford: Blackwell, s. 151–167.
- ECKERT, P. (1998): Gender and sociolinguistic variation. In: J. Coates (ed.), *Language and Gender: A Reader*. Oxford: Blackwell, s. 64–75.
- ECKERT, P. (2012): „Three waves of variation study: The emergence of meaning in the study of sociolinguistic variation“. *Annual Review of Anthropology*, 41, s. 87–100.
- ECKERT, P. – MCCONNELL-GINET, S. (1999): „New generalizations and explanations in language and gender research“. *Language in Society*, 28, s. 185–201.

- EVANS WAGNER, S. (2012): „Age grading in sociolinguistic theory“. *Language and Linguistics Compass*, 6(6), s. 371–382.
- HALSEY, A. H. (1995): *Change in British Society*. New York – Oxford: Oxford University Press.
- HUDSON, A. R. (1996): *Sociolinguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- CHAMBERS, J. K. (1995): *Sociolinguistic Theory*. Oxford: Blackwell.
- CHOMSKY, N. (1965): *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge, MA.: MIT Press.
- CHROMÝ, J. (2014): *Základy sociolingvistiky: Učební materiál pro studenty oboru Český jazyk a literatura*. Praha: Karolinum.
- CHROMÝ, J. (2017): *Protetické v- v češtině*. Praha: FF UK.
- JOHNSTONE, B. (2000): *Qualitative Methods in Sociolinguistics*. New York – Oxford: Oxford University Press.
- KRČMOVÁ, M. (1988): K variabilitě běžně mluvené češtiny. In BRABCOVÁ, R., ŠTÍCHA, F. (eds.). *Dynamika současné češtiny z hlediska lingvistické teorie a školské praxe*. Praha: Univerzita Karlova, s. 127–134.
- KŘIVAN J. (2012): Komparativ v korpusu: explanace morfematické struktury českého stupňování na základě frekvence tvarů. *Slovo a slovesnost*, 73, s. 13–45.
- LABOV, W. (1969): *Contraction, deletion, and inherent variability of the English copula*. *Language* 45(4), s. 715–762.
- LABOV, W. (1972): *Sociolinguistic patterns (Conduct and Communication)*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- LABOV, W. (1984): Field methods of the project on linguistic change and variation. In: J. Baugh – J. Sherzer (eds.), *Language in Use: Readings in Sociolinguistics*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, s. 28–66.
- LABOV, W. (2001): *Principles of Linguistic Change. Volume II: Social Factors*. Oxford: Wiley.
- MILROYOVÁ, L. – GORDON, M. (2012): *Sociolingvistika: metody a interpretace*. Praha: Karolinum.

NOONAN, M. (1999): "Non-Structuralist Syntax". In: M. Darnell et al. (eds.), *Functionalism and formalism in linguistics. Volume I: General Papers*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

SANKOFF, G. – BLONDEAU, H. (2007): „Language Change across the Lifespan: /r/ in Montreal French“. *Language*, 83, s. 560–588.

TAGLIAMONTE, A. S. (2011): *Variationist Sociolinguistics: Change, Observation, Interpretation*. Malden, Mass: Wiley-Blackwell.

Přílohy

Příloha 1 – Řízená elicitace

1) Když jsme si tady spolu povídali, probírali jsme i bydlení v Karviné jak byty, tak rodinné domy. V Karviné, např. Ve Starém Městě, jsou i ulice, ve kterých nejsou domy, ale vlastní je nadšenci pro zahradničení, pěstování květin a jiných plodin. Čím jsou tyto ulice zaplněné?

Očekávaná odpověď: Zahradami/zahradama

2) Tito nadšenci dost často pěstují ovoce. Třeba jabka, hrušky, švestky. Na čem rostou?

Očekávaná odpověď: Na stromech/stromach

3) Například broskvoň, jakými plody je porostlá?

Očekávaná odpověď: Broskvemi/broskvemi/broskvami/broskvama

4) Mám broskve a jablka. V čem jsou větší pecky?

Očekávaná odpověď: V broskvích/broskvach

5) Nevím, jestli to znáte/znáš, ale o nich se říká, že svým tvarem něco připomínají. Ty věci, kterým jsou svým tvarem podobné, jsou brány za symbol lásky, co připomínají? (pro nápodobu byl tvar ukázán)

Očekávaná odpověď: Srdce/srdca

6) Když už má někdo zahradu, mívá velmi často i domácí zvířata. Třeba i kozy, aby získával mléčné výrobky. Znáš jednu zahradu, kde mají kozy v jedné ohradě i se samci koz. S kým v ohradě kozy jsou?

Očekávaná odpověď: S kozly/kozlama/kozlami

7) Hned vedle koz a kozlů ve větší ohradě má ta rodina menší ohradu s bahnem, kde žijou ne úplně čistotní tvorové. S kým jsou kozy a kozlové v ohradě?

Očekávaná odpověď: S prasaty/prasatama/prasatami

8) Na zahradách má spoustu lidí i další zvířata, např. ta, která loví myši. Kým jsou myši lovené?

Očekávaná odpověď: Kočkami/kočkama

9) Občas jsou tam s nimi jejich "děti". O kom mluvím, když mluvím o dětech zvířat?

Očekávaná odpověď: O mláďatech/mláďatach

10) Kým tedy bývají taky loveny myši, pokud mluvím o mláďatech/mláďatach (tvar užít podle předchozí odpovědi respondenta) kočky?

Očekávaná odpověď: Kot'aty/kot'atama/kot'atami

11) Kočky můžou být i dost divoké, čím vás/tě můžou poškrábat?

Očekávaná odpověď: Drápy/drápama/drápami

12) Komu dávají kočky svoje mateřské mléko?

Očekávaná odpověď: Kot'atům/kot'atam

13) Když to tedy shrneme, lidé ho dávají svým dětem a zvířata svým...

Očekávaná odpověď: Mlád'atům/mlád'atam

14) Stejně jako domácí zvířata se chovají i další tvorové, růžoví, špinaví a chrochtající. O kom mluvíme?

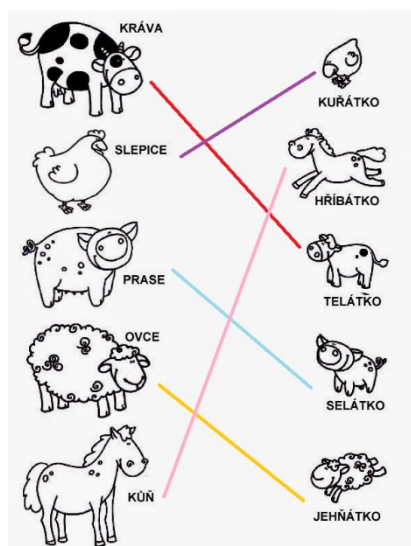
Očekávaná odpověď: O prasatech/prasatach

15) To, o čem tady teď už docela dlouho mluvíme – prasata, kočky, kot'ata,...můžeme zařadit k určité skupině. K jaké?

Očekávaná odpověď: Ke zvířatům/zvím'atam

16) Komu se rodí selata?

Očekávaná odpověď: Prasatům/ Prasatam

17) S kým jsou na obrázku spojené "dospělé" zvířata?

Očekávaná odpověď:

S mlád'atama/mlád'atami/mlád'aty

18) Na obrázku chybí koza a kůzle. Když ale nemluvíme o ženách – kozách, ale o jejich mužské variantě. O čem mluvíme?

Očekávaná odpověď: O kozlech/kozlach

19) O čem se asi zrovna učí děti ve škole, když od paní učitelky dostanou tenhle pracovní list?

Očekávaná odpověď: O zvířatech/zvím'atach

20) Když mluvíme o zvířátkách, v Karviné v parku

Boženy Němcové můžeme často potkávat volně procházející, jak se říká, vznešené pestré barevné ptáky, kteří mají rozevírací ocase. S kým se tam můžeme potkat?

Očekávaná odpověď: S pávy/pávama/pávami

21) Nevím, jestli to víte/víš, ale i když pávi tráví většinu času na zemi, hnízda si dělají v korunách stromů. Společně s čím teda bývají pávi často na fotkách a kresbách? Jako například tady.

Očekávaná odpověď: Se stromy/stromama/stromami

22) Pávi se skvěle v korunách stromů udržují. V čem svírají větve stromů, aby se pevně zachytili?

Očekávaná odpověď: V drápech/drápach

23) Co máme místo drápů my nebo třeba opice (náповěda: máme jich 5 na každé ruce), v čem bychom my sevřeli větev, abychom se udrželi?

Očekávaná odpověď: V prstech/prstach

24) O čem jsme mluvili před touto otázkou?

Očekávaná odpověď: O pávech/pávach

Správně! Jen jsem vás zkoušela!

25) Když už jsme zpátky u nich, dokážou rozevřít krásný pestrobarevný ocas. Čím je tvořený?

Očekávaná odpověď: Pery/perama/perami

Podrbu se.

26) Právě se škrábu na čele, čím?

Očekávaná odpověď: Prsty/prstama/prstami

27) A teď čím? (*zatnu v pěst*)

Očekávaná odpověď: Pěstí/pěst'ou

28) Když jsme u toho lidského těla, co naše tělo drží pohromadě? Čím je tvořená kostra?

Očekávaná odpověď: Kostmi/kostma/kostima/kostěmi/kostěma

29) Výborně! Kosti jsou pak spojené k sobě například pomocí kloubů, ty, co máme tady (ukážu na klouby na ruce) nám pomůžou, abychom mohli udržet obě ruce v čem? (ukážu dvě zat'até pěsti)

Očekávaná odpověď: V pěstích/pěstech/pěstach

30) Ramenní kloub máme v ramenu, v jakých částech našeho těla se nachází kolenní klouby?

Očekávaná odpověď: V kolenech/kolenach

31) Máme v těle jeden opravdu důležitý orgán. Bez čeho bychom nepřežili? (Naznačím místo, aby nedošlo k omylu)

Očekávaná odpověď: Bez srdce/srdca

32) Proto je dobré jej posilovat a starat se o něj. Cvičíte nějak? Já ano, ale zatím nemám podložku, takže mívám bolesti kloubů, o které se opírám. Například mě bolí, když klečím. Čím tlačím o zem, když klečím?

Očekávaná odpověď: Koleny/kolenama/kolenami

33) Nebo když dělám určitý typ kliků, opírám se (ukážu, se zat'atými pěstmi). Čím se opírám o podlahu?

Očekávaná odpověď: Pěstma/pěstmi/pěstěmi/pěstima/pěstěma

34) Při cvičení na břicho dělám třeba sklapovačky, znáte to? Podstatou je dát hlavu co nejbliž k čemu?

Očekávaná odpověď: Ke kolenům/kolenam

35) Někdy už jsem tak celá rozbolavěná, že až tam nedosáhnu, potom takhle zatnu ruce, a dávám hlavu k čemu? (názorně ukážu pohyb)

Očekávaná odpověď: K pěstem/pěstím/pěst'am

36) Pokud míváme po cvičení bolesti kloubů, jak jsem již zmiňovala, tak je dobré si je něčím namazat, například hřejivou...

Očekávaná odpověď: Mastí/mast'ou

37) Tyto masti můžou ulevit i jiným věcem, o kterých už jsem mluvila. Jsou to části kostry. Jakým?

Očekávaná odpověď: Kostím/kostem/kost'am

38) Našemu nejdůležitějšímu orgánu to ale bohužel nepomůže. Čemu?

Očekávaná odpověď: Srdci/srdcu

39) Naše srdíčko je v těle chráněno hrudním košem, jsou tam všechny důležité orgány. Ten je tvořen spoustou hrudních obratlů a hrudní...(ukážu, pro jistotu)

Očekávaná odpověď: Kostí/kost'ou

40) Někdy se říká, že hrudní koš je takové naše brnění. Když mluvím o pumpě, která pumpuje naši krev, o jakém orgánu mluvím?

Očekávaná odpověď: O srdci/srdcu

41) Klíční, holenní, stehenní, hrudní. To jsou názvy stavebních jednotek našeho těla. O jakých jednotkách mluvím?

Očekávaná odpověď: O kostech/kost'ach/kostích

42) Pokud máte bolesti nějakých kostí, nebo čehokoliv jiného, je třeba poprosit o radu nějaké odborníky v nemocnici nebo ordinaci? S kým je třeba to probrat?

Očekávaná odpověď: S doktory/doktorama/doktorami

43) Ti vždy mají po ruce pravou ruku, svou sestru. Občas tam však nebývají jako pomocná ruka ženy, ale muži. S kým v tomto případě doktoři pracují?

Očekávaná odpověď: S bratry/bratrama/bratrami

44) Do nemocnice si můžete dojet sami, nebo pokud je to akutní, tak si zavolat sanitku. Ty ale nejezdí jen tak samy, kým jsou řízené?

Očekávaná odpověď: Řidičama/řidiči/řidičami

45) V hromadné dopravě máme velké slevy na jízdném. Je zlevněná například pro studenty. Někomu je po městě dokonce umožněné jezdit zadarmo. Komu?

Očekávaná odpověď: Důchodcům/důchodcam

46) Koho tady v Karviné musíme v autobusech při každé jízdě požádat o prodání lístku?

Očekávaná odpověď: Ridiče/řidiča

47) V takových dopravních prostředcích je dobré si hlídat svoje věci jako kabelky, batohy, tašky, abychom se vyhnuli čemu?

Očekávaná odpověď: Krádežím/krádežam

48) Mně se jednou stalo, že nás vykradli doma, já si spokojeně spala na gauči a ničeho jsem si nevšimla. Rodiče mi často říkají, že by mě, když spím, ukradli i s...?

Očekávaná odpověď: Postelí/postelou

49) Rodiče mě často poučujou. Samozřejmě v dobrém. Mamka učí na prvním stupni a tatka na střední škole. Čím jsou teda moji rodiče?

Očekávaná odpověď: Učiteli/učitelama/učiteli

50) Oba jsou ze školy tak zničení, že říkají, že už by nejraději byli v důchodu. Kým si teda přejou být?

Očekávaná odpověď: Důchodci/důchodcama/důchodcami

51) Ale já vím, že i když na školu nadávají, mají ji oba tady (ukážu na své srdce). Ve svojich...?

Očekávaná odpověď: Srdcích/srdcach

Ted' odběhnu od tématu a budu s vámi hrát takové slovní hry.

52) Mám souvětí, za ním větu a za ní zase souvětí. Mezi čím se jednoduchá věta nachází?

Očekávaná odpověď: Mezi souvětími/souvětíma

Výborně! Jdeme dál!

53) Mám dva náměstí mezi nima je ulice, která je spojuje. Mezi čím se teda ulice nachází?

Očekávaná odpověď: Mezi náměstími/náměstíma

54) V Penzionu je jedna noc z dovolené zadarmo. Je to teda penzion s čím zadarmo?

Očekávaná odpověď: S jednou nocí/nocou

55) Mám tři postele, dvě už jsem srazila dohromady a chci, aby byly u sebe všechny tři. Proto i tu třetí postel přirazím k těm ostatním...

Očekávaná odpověď: Postelím/postelam

56) Začínající inspektor řeší jenom samé krádeže. Poprvé řešil vraždu. Byla to jediná vražda mezi...

Očekávaná odpověď: Krádežemi/krádežemi/krádežama/krádežemi

57) Na nádraží je kolej 1, kolej 2 a kolej 3. Druhá kolej je přesně mezi první a třetí...

Očekávaná odpověď: Kolejí/kolejou

58) Mám číslo 9, za ním písmeno A a za tím číslo 7. Mezi čím je písmeno?

Očekávaná odpověď: Mezi čísly/číslyma/číslami

59) Mám černé pero a na stole leží dva modré pera. To černé pokládám taky na stůl. K čemu ho pokládám?

Očekávaná odpověď: K perům/peram

60) Je noc, pak den, a pak zase noc. Den je tedy mezi...?

Očekávaná odpověď: Nocmi/nocma/nocemi/nocema

61) Na obloze můžeme vidět různá souhvězdí. Znamení býka, Malý vůz, Znamení kozoroha. (důraz na slovo znamení) Mezi čím je teda Malý vůz?

Očekávaná odpověď: Mezi znameními/znameníma

62) A, B, C, D jsou písmena. K čemu přiřadím pětku, šestku, sedmičku,...?

Očekávaná odpověď: K číslům/číslam

63) Honza má na výběr 2 postele. Jedna byla moc tvrdá, Druhá moc měkká. Lehl si teda na zem mezi ně. Spal pak celou noc mezi...

Očekávaná odpověď: Postelemi/postelema/postelama/postelami

64) Hrají se společenské hry. Karel, Zuzka, Zbyněk a Katka společně hrajou hru KARMA. Ta má zvláštní cíl hry. Na konci hry máme 3 vítěze a 1 poraženého. Katka prohrála. Je v tom případě jediná poražená mezi...

Očekávaná odpověď: Vítězi/vítězama/vítězami

65) V českém jazyce se děti učí písmena. O čem se učí v matematice?

Očekávaná odpověď: O číslech/číslach

66) Aničce byl ukradený telefon. Jakým způsobem jí byl teda sebraný?

Očekávaná odpověď: Krádeží/krádežou

67) Na ledě v hokeji vedle sebe stojí obránce, brankář a další obránce. Mezi kým je brankář?

Očekávaná odpověď: Mezi obránci/obráncama/obráncami

68) Mám dva jabka a položím je do košíku, který je plný broskví. K čemu je položím?

Očekávaná odpověď: K broskvím/broskvam

69) Auta jezdí po silnici. Na čem jezdí vlaky?

Očekávaná odpověď: Na kolejích/kolejach

70) Je bedna a v ní jsou samé masti a jedna rtěnka. Je to jediná rtěnka mezi...

Očekávaná odpověď: Mastmi/mastma/mastima/mastěma/mastěmi

71) Na stěně na háčku visí utěrka, pak hadra a pak další utěrka. Mezi čím visí hadra?

Očekávaná odpověď: Mezi utěrkama/utěrkami

72) V hokeji jsou útočníci a obránci. Kterým z nich spíš patří povinnost bránit branku a brankáře?

Očekávaná odpověď: Obráncům/obráncam

73) Jeden tým je vítěz a druhý poražený. Pro koho zahrají hymnu?

Očekávaná odpověď: Pro vítěze/vítěza

74) Vlevo ode mě je kolej, vpravo ode mě je taky kolej. Já pak stojím přímo mezi...

Očekávaná odpověď: Kolejemi/kolejema/kolejami/kolejama

75) Do ZOO mělo jet 6 důchodců, nevešli se ale do auta, a proto jeli bez jednoho...?

Očekávaná odpověď: Důchodce/důchodca

76) Neměli totiž místo jenom pro jednoho...?

Očekávaná odpověď: Důchodce/důchodca

77) Markovi, Tereze i Karolíně je 18 a můžou volit. Jen Táni je teprve 17. Je jediný nevolič mezi...

Očekávaná odpověď: Voliči/voličema/voličami/voličama

78) Jsou noci, kdy se nám dobře spí a noci, kdy jenom bdíme. Dáš se dnes opravdu špatně spalo, ta noc patřila k jejím probdělým...

Očekávaná odpověď: Nocím/nocem/nocam

79) Může to být pozice ve sportu anebo člověk, který něco brání. Koho popisují?

Očekávaná odpověď: Obránce/obránca

80) Markéta drží dietu, šla vařit polévku a na zahuštění může použít jíšku nebo ovesné vločky. Čím ji při své dietě zahustí?

Očekávaná odpověď: Ovesnými/ovesnýma vločkama/vločkami

81) Darina si koupila novou hřejivou mast, všechny masti si dává na polici, tuhle tam chce dát taky, položí ji tedy k ostatním...

Očekávaná odpověď: Mastem/mastím/mast'am

82) V pracovním sešitě má Vašík cvičení jedna, za ním je obrázek papouška a pak cvičení dva. Mezi čím je papoušek?

Očekávaná odpověď: Mezi cvičeními/cvičeníma

83) Mám na výběr svícny nebo vajíčka. Čím spíš ozdobím štědrovečerní stůl?

Očekávaná odpověď: Svícny/svícnama/svícami

84) Pavlína si koupila květák a broskev. S čím spíš udělá bublaninu?

Očekávaná odpověď: S broskví/broskvou

85) Mám v pouzdru pera a tužky. V čem jsou modré inkoustové náplně?

Očekávaná odpověď: V perech/perach

86) Byl brankář, obránce a útočník. Na led šli jen brankář a útočník. Bez koho šli?

Očekávaná odpověď: Bez obránce/obránce

87) V dětské olympiádě je vítězem každý, kdo dosáhne 50 bodů. Proto je nachystáno spoustu medailí, které se rozdají všem...

Očekávaná odpověď: Vítězům/vítězům

88) Ve třídě už je jenom jeden student a učitel. Od koho z nich nejspíš bude zapomenutá třídní kniha na lavici?

Očekávaná odpověď: Od učitele/učitele

89) Karolína má velkou kovovou dózu plnou čajů. Jednou tam náhodou našla pohozený vanilkový cukr. Mezi čím byl cukr pohozený?

Očekávaná odpověď: Mezi čaji/čajama/čajami

Ted' se od téhle jednoduché slovní hry přesuneme k jednoduchým hádankám.

90) První! Není to student, není to žák, není to ředitel, není to školník, a přesto ho můžu potkat ve škole, protože tam pracuje? Koho?

Očekávaná odpověď: Učitele/učitele

91) Znáte pohádku o Zlatovlásce? Jiřík v ní ochutná rybu a pak rozumí řeči, které nikdo normálně nerozumí. S kým pak dokáže mluvit?

Očekávaná odpověď: Se zvířaty/zvíratama/zvířatami

92) Komu chodí vždy pár dní předtím, než začnou volby domů volební lístky?

Očekávaná odpověď: Voličům/voličům

93) Lodě patří k vodě, auta k silnicím a vlaky ke?

Očekávaná odpověď: Kolejím/kolejím

94) Žádná hra ani soutěž se neobejde bez poraženého a...?

Očekávaná odpověď: Vítěze/vítěze

95) Ted' trocha naší historie! Únor 1948 □ v ČSR došlo k oficiálnímu převzetí moci. Kým?

Očekávaná odpověď: Komunisty/komunistama/komunistami

96) V přední části auta sedí řidiči a spolujezdcí. Kterým z nich se dává při policejní kontrole „dýchnout“?

Očekávaná odpověď: Řidičům/řidičům

97) Mám před sebou Lexikon kouzel ze Saxany, čím je (již podle názvu) takhle kniha zaplněna?

Očekávaná odpověď: Kouzly/kouzlama/kouzlamí

98) Komu dávají děti ve škole na konci roku kytku nebo bonboniéru (myslím ty mužské zástupce)?

Očekávaná odpověď: Učitelům/učitelám

99) Jaké politické straně patří znak červených třešní?

Očekávaná odpověď: Komunistům/komunistám

100) Kým bývají doprovázeny pěvecké sbory na klavír při vystoupení?

Očekávaná odpověď: Klavíristama/klavíristy/klavíristami

101) Jak se říká náčiní, kterým se chytají ryby?

Očekávaná odpověď: Udice/udica

102) ČÁRY MÁRY FUK, ABRAKA DABRA, SINSALA BIM,... K čemu tyhle zaříkávadla patří?

Očekávaná odpověď: Ke kouzlům/kouzlam

103) Při volbách je za plentou u urny místo jenom pro jednoho...?

Očekávaná odpověď: Voliče/voliča

104) V čem kromě energet'áku a kávy je taky kofein?

Očekávaná odpověď: V čaji/čaju

105) Komu (z řad hudebníků a muzikantů) se říká, že si mají nejvíc dávat bacha na prsty?

Očekávaná odpověď: Klavíristům/klavíristám

106) V obchodě se dají koupit čajové sušenky. K čemu by se, už podle jejich názvu, měly jíst?

Očekávaná odpověď: K čaju/čaju

107) Bez čeho se doma neobejdeme, když často drobíme a potřebujeme to uklidit?

Očekávaná odpověď: Bez vysavače/vysavaču

108) V čem (myslím tím oblečení) se tančí folklórní tance?

Očekávaná odpověď: V krojích/krojích

109) Z jakého nápoje musíme včas vyndat sáček, který se tam louhuje?

Očekávaná odpověď: Z čaje/čaja/čaju

110) Čím je vybavený obývací pokoj snad každé domácnosti? (Koukáme tam na seriály, filmy,...)

Očekávaná odpověď: Televizí/televizou

111) Žádné volby se nemůžou konat bez alespoň jednoho kandidáta a alespoň jednoho...?

Očekávaná odpověď: Voliče/voliča

Ted' budu popisovat a mluvit o nějaké skupině lidí nebo o různých věcech a vy mi budete odpovídat o kom, nebo o čem zrovna mluvím.

112) Když mluvím o lidech majících řidičský průkaz, o kom mluvím?

Očekávaná odpověď: O řidičích/řidičích

113) Když mluvím o lidech, kteří vystudovali pedagogickou školu a učí. O kom mluvím?

Očekávaná odpověď: O učitelích/učitelích

114) Když mluvím o lidech, kteří vyhráli soutěž, tak mluvím o...?

Očekávaná odpověď: Vítězích/vítězích

115) Když mluvím o lidech, kteří můžou chodit k volbám, o kom mluvím?

Očekávaná odpověď: O voličích/voličích

116) Muzikanti, kteří hrajou na klavír, o kom mluvím?

Očekávaná odpověď: O klavíristech/klavíristách

117) Když mluvím o lidech pobírajících důchod, mluvím o...?

Očekávaná odpověď: O důchodcích/důchodcích

118) Mláďata koček, mluvím o...?

Očekávaná odpověď: Kot'atech/kot'atach

119) Členové komunistické strany, mluvím o...?

Očekávaná odpověď: O komunistech/komunistách

120) Hráči, at' ve fotbale nebo hokeji, bránící branku i brankáře (Už jsme o nich tady dneska mluvili), o kom mluvím?

Očekávaná odpověď: O obráncích/obrancích

121) Stojany, do kterých se zabodávají svíčky, o čem mluvím?

Očekávaná odpověď: O svícnech/o svícních

122) Jsou to teplé nápoje, můžou být zelené, černé, bílé, ovocné, mátové,... O čem mluvím?

Očekávaná odpověď: O čajích/čajích

123) Jsou to náčiní pro rybáře, na která chytají ryby. Skládají se z prutů a vlasců? O čem mluvím?

Očekávaná odpověď: O udicích/udicích

124) Mluvím o opaku dnů, pak mluvím o...

Očekávaná odpověď: Nocích/nocech/nocích

125) Úložné prostory z kartonu, o čem mluvím?

Očekávaná odpověď: O krabicích/krabicach

126) Trestné činy, kdy je nám odcizena nějaká věc. Synonymum k těmto činům jsou loupeže.

Očekávaná odpověď: O krádežích/krádežach

127) Můžou být heřmánkové, koňské, hřejivé na klouby,... O čem mluvím?

Očekávaná odpověď: O mastech/mastích/ mast'ach

128) My smrtelníci tyhle věci nedokážeme, umí to dělat jen nadpřirozené bytosti, třeba čarodějové nebo kouzelníci. O čem mluvím?

Očekávaná odpověď: O kouzlech/kouzlach

129) Pomocníci do domácnosti, kteří vysajou všechny drobky. O čem mluvím?

Očekávaná odpověď: O vysavačích/vysavačach

130) Místa, kde je spousta písku a děti tam chodí dělat bábovičky. O čem mluvím?

Očekávaná odpověď: O pískovištích/pískovišťach

131) Místa, odkud vzlétají a kam přistávají letadla. O čem mluvím?

Očekávaná odpověď: O letištích/letišťach

132) Útvary udělané ze stuh například na dárku nebo na copech. O čem mluvím?

Očekávaná odpověď: O mašlích/mašlach

133) Přístroje, které v dnešní době mají všichni doma. Skládají se z monitoru, myši a klávesnice. O čem mluvím?

Očekávaná odpověď: O počítačích/počítačach

134) Přístroje, které máme většinou v obývacích a ovladačem na nich přepínáme programy. O čem mluvím?

Očekávaná odpověď: O televizích/televizích

135) Jsou dva chlapci a oba jsou synové mých rodičů. O kom mluvím ve vztahu ke mně? O mojich...

Očekávaná odpověď: O bratrech/bratrach

136) Muži, kteří pracují v nemocnicích, ordinacích a nosí bílé pláště. O kom mluvím?

Očekávaná odpověď: O doktorech/doktorach

137) Kusy nábytku, které máme všichni doma a spíme na nich. O jakých kusech nábytku mluvím?

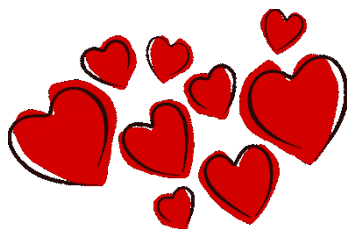
Očekávaná odpověď: O postelích/postelach

138) Jsou to takové propletené cestičky, ve kterých se můžeme jednoduše ztratit, protože nevidíme cíl. Můžou být z keřů, zrcadlové, kukuřičné a další. O čem mluvíme?

Očekávaná odpověď: O bludištích/bludišťach

Ted' se přesuneme k poslední části. Obrázkové části.

Máme tady první set obrázků, nejprve si řekneme, co na nich vidíme.

Co je na obrázku?

Očekávaná odpověď: Srdce/srdca

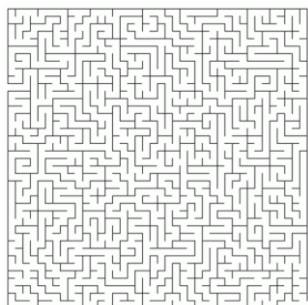
Co tady?

Očekávaná odpověď: Letiště

Tady?

Očekávaná odpověď: Pískoviště

A tady?

Očekávaná odpověď: Bludiště

Výborně! S tím ted' budeme pracovat.

139) Na stole je položen obrázek srdcí a já k němu přiložím pískoviště a zeptám se...

K čemu příkládám pískoviště?

Očekávaná odpověď: K srdcím/srdcam

140) Vezmu do ruky oba obrázky a pískoviště strčím pod srdce a zeptám se...

Čím bylo zakryto pískoviště?

Očekávaná odpověď: Srdci/srdcima/srdcama/srdcami

141) Položím srdce na bludiště a zeptám se...

Na čem ted' jsou?

Očekávaná odpověď: Na bludišti/bludišťu

142) *Dám srdce pryč a přiložím vedle bludiště letiště a zeptám se...*

Letiště jsem přiložila k...?

Očekávaná odpověď: Bludišti/bludišťu

143) *Vezmu pískoviště a položím ho vedle letiště a zeptám se...*

A pískoviště jsem teď položila k...?

Očekávaná odpověď: Letišti/letišťu

144) *Letištěm přikryju pískoviště a zeptám se...*

Na čem je teď letiště?

Očekávaná odpověď: Na pískovišti/pískovišťu

145) *Vezmu bludiště, přidám ho taky pod letiště a zeptám se...*

Teď jsem dala bludiště pod letiště k...?

Očekávaná odpověď: K pískovišti/pískovišťu

146) *Na stůl rozložím jen 3 obrázky, nedám tam letiště a zeptám se...*

Teď tady mám jen 3 obrázky, je to bez...

Očekávaná odpověď: Letiště/letišťu

147) *Přidám letiště a odeberu pískoviště a zeptám se...*

A teď bez?

Očekávaná odpověď: Pískoviště/pískovišťu

148) *Vezmu srdce, která teď leží u bludiště a odsunu je kousek bokem a zeptám se...*

Teď je odsouvám od...?

Očekávaná odpověď: Bludišťě/budišťu

149) Raději je dám sem. (*Položím je na letiště.*) Na čem teď leží?

Očekávaná odpověď: Na letišti/letišťu

Těchto obrázků jsme si užili už dost, mám tady teď 3, ale hodně podobné. Tak dávejte pozor.

150) V minulém kole obrázků bylo jedno pískoviště, tady je jich více, co je teda na obrázku?

Očekávaná odpověď: Pískoviště/pískovišť'a (čtyři)

151) Taky jsme tam měli jedno letiště, tady jsou ta nejhezčí na Zemi, co je teda na obrázku?

Očekávaná odpověď: Letiště/letišť'a (čtyři)

152) Poslední, co se nám od minulé kola rozmnožilo, jsou?

Očekávaná odpověď: Bludiště/bludišť'a

Výborně, s tímhle teda budeme pracovat teď.

153) Všechny obrázky vezmu k sobě a na stole nechám jen ta letiště. Přiložím k nim jakýkoliv jiný obrázek a zeptám se...

K čemu ten obrázek pokládám?

Očekávaná odpověď: K letištím/letišť'am

154) *Obrázek pak vezmu a schovám pod ta letiště a zeptám se...*

Pod čím je teď obrázek schovaný?

Očekávaná odpověď: Pod letišti/letištima/letišť'ami/letišť'ama

To samé pak opakují s bludišti a pískovišti.

155) K čemu obrázek pokládám?

Očekávaná odpověď: K bludištím/bludišť'am

156) Pod čím je obrázek teď schovaný?

Očekávaná odpověď: Pod bludišti/bludišť'ima/bludišť'ama/bludišť'ami

157) K čemu obrázek pokládám?

Očekávaná odpověď: K pískovištím/pískovišť'am

158) Pod čím je obrázek teď schovaný?

Očekávaná odpověď: Pod pískovišti/pískovištima/pískovišťami/pískovišťama

Postupujeme k dalšímu obrázkovému kolu. (*u těchto dvou kol mám všechny obrázky vytištěné dvakrát, kvůli plurálu*)

159) Co je na obrázku?

Očekávaná odpověď: Televize/televiza

Co tady?

Očekávaná odpověď: Počítač

A tady vidíme co?

Očekávaná odpověď: Vysavač

160) *Položím vysavač a počítač vedle sebe a zeptám se...*

Počítač je položený k...?

Očekávaná odpověď: Vysavači/vysavaču

161) A naopak vysavač je položený k...?

Očekávaná odpověď: Počítači/počítaču

162) *Počítač položím pod vysavač a zeptám se...*

Na čem je vysavač položený?

Očekávaná odpověď: Na počítači/počítaču

163) *Bez čeho je teda teď vysavač na stole?*

Očekávaná odpověď: Bez počítače/počítača/počítaču

164) *Na tuble kupku obrázků dám i televizi a zeptám se...*

Na čem je položena televize?

Očekávaná odpověď: Na vysavači/vysavaču

165) *Na stůl dám dva vysavače a dva počítače, mezi ně položím obrázek televize a zeptám se...*

Mezi čím je položená televize?

Očekávaná odpověď: Mezi vysavači/vysavačama/vysavačami a počítači/počítačama/počítačami

166) *Na stole nechám jen televizi a přiložím k ní další a zeptám se...*

Co jsem teď na stůl přidala, další...

Očekávaná odpověď: Televizi/televizu

167) *K nim na stůl přiložím počítač.*

K čemu jsem počítač položila?

Očekávaná odpověď: K televizím/televizím

168) *Ted' položím počítač přímo mezi televize a zeptám se...*

Kde se teď nachází počítač, mezi...?

Očekávaná odpověď: Televizemi/televizema/televizemi/televizama

Výborně! A máme tady poslední sérii obrázků a s tím i poslední část této otázkové zpovídačky. (opět platí to, že mám obrázky dvakrát kvůli plurálu)

169) Co je na obrázku?

Očekávaná odpověď: Krabice/krabica

170) Co je tady?

Očekávaná odpověď: Mašle/mašla

Tady? (myslím ten oděv)

Očekávaná odpověď: Kroj

171) A tady je co?

Očekávaná odpověď: Udice/udica

Opět budeme pracovat jen s tímhle, jak už to znáte z předchozích kol.

172) *Vezmu krabici, položím na ni mašli a zeptám se...*

Spodní obrázek je pod...?

Očekávaná odpověď: Mašlí/mašlou

173) Ta teda schovává co?

Očekávaná odpověď: Krabici/krabicu

174) *Tyto 2 věci jen probodím naopak.*

Teď je spodní obrázek pod?

Očekávaná odpověď: Krabici/krabicou

175) A ta schovává co?

Očekávaná odpověď: Mašlí/mašlu

176) *Položím dvě krabice a dvě mašle, mezi ně dám kroj a zeptám se...*

Mezi čím je položený kroj?

Očekávaná odpověď: Mezi mašlemi/mašlema/mašlama/mašlami

177) *K tomu přiložím i tento obrázek (položím tam udici). K čemu všemu jsem obrázek přiložila?*

Očekávaná odpověď: K mašlím/mašlam, krabicím/krabicam, ke kroji/kroju

178) *Vezmu obě mašle a obě krabice a položím je na kroj a zeptám se...*

Na čem jsou všechny obrázky položeny?

Očekávaná odpověď: Na kroji/kroju

179) *Vezmu udici a dám ji nvrch kupky těch obrázků a zeptám se...*

Čím jsou teď zakryty všechny obrázky?

Očekávaná odpověď: Udicí/udicou

180) *Vezmu ji a dám ji úplně naspod kupky.*

Co jsem teď dala naspod kupky?

Očekávaná odpověď: Udici/udicu

181) *Z celé kupky vyndám obrázek kroje.*

Bez čeho je teď kupka?

Očekávaná odpověď: Bez kroje/kroja/kroju

182) *Mám na stole 2 udice a 1 kroj, 2. kroj položím ke kroji a zeptám se...*

K čemu jsem kroj nepoložila?

Očekávaná odpověď: K udicím/udicam

183) *Mezi tyto dvojice položím jakýkoliv jiný obrázek a zeptám se...*

Mezi čím je obrázek položený?

Očekávaná odpověď: Mezi udicemi/udicema/udicama/udicami a kroji/krojama/krojami

Výborně máte to za sebou! Děkuju! ☺

Příloha 2 – Dotazníkové jevy

o kozlech
o kozlách
mezi kozly
mezi kozlama
mezi kozlami
o bratrech
o bratrach
mezi bratry
mezi bratrama
mezi bratrami
o pávech
o pávách
mezi pávy
mezi pávama
mezi pávami
o doktorech
o doktorach
mezi doktory
mezi doktorama
mezi doktorami
o drápech
o drápach
mezi drápy
mezi drápama
mezi drápami
o stromech
o stromach
mezi stromy
mezi stromama
mezi stromami
o svícnech
o svícnach
mezi svícny
mezi svícnama
mezi svícnami
o prstech
o prstach
mezi prsty
mezi prstama
mezi prstami
bez voliče
bez voliča
pro voliče
pro voliča
dám to voličům
dám to voličám
o voličích
o voličach
mezi voliči
mezi voličama
mezi voličami
bez řidiče
bez řidiča

pro řidiče
pro řidiča
dám to řidičům
dám to řidičám
o řidičích
o řidičach
mezi řidiči
mezi řidičama
mezi řidičami
bez vítěze
bez vítěza
pro vítěze
pro vítěza
dám to vítězům
dám to vítězám
mezi vítězi
mezi vítězama
mezi vítězi
bez učitele
bez učitele
pro učitele
pro učitele
dám to učitelům
dám to učitelám
o učitelích
o učitelach
mezi učiteli
mezi učitelama
mezi učitelami
bez kroje
bez kroja
bez kroju
ke kroji
ke kroju
v kroji
v kroju
o krojích
o krojích
mezi kroji
mezi krojama
mezi krojami
bez čaje
bez čaja
bez čaju
k čaji
k čaju
v čaji
v čaju
o čajích
o čajích
mezi čaji
mezi čajama
mezi čajami

bez vysavače
bez vysavača
bez vysavaču
k vysavači
k vysavaču
ve vysavači
ve vysavaču
o vysavačích
o vysavačach
mezi vysavači
mezi vysavačama
mezi vysavačami
bez počítače
bez počítača
bez počítaču
k počítaču
k počítači
v počítači
v počítaču
o počítačích
o počítačach
mezi počítači
mezi počítačama
mezi počítačami
dám to klavíristům
dám to klavíristám
o klavíristech
o klavíristach
mezi klavíristy
mezi klavíristama
mezi klavíristami
dám to komunistům
dám to komunistám
o komunistech
o komunistach
mezi komunisty
mezi komunistama
mezi komunistami
bez obránce
bez obránca
pro obránce
pro obránca
dám to obráncům
dám to obráncám
o obráncích
o obráncach
mezi obránci
mezi obráncama
mezi obráncami
bez duchodce
bez duchodca
pro duchodce
pro duchodca

dám to důchodcům
dám to důhodcam
o důhodcích
o důhodcach
mezi důhodci
mezi důhodcama
mezi důhodcami
mezi vločkami
mezi vločkama
mezi kočkami
mezi kočkama
mezi utěrkami
mezi utěrkama
mezi zahradami
mezi zahradama
leží tam udice
leží tam udica
vidím udici
vidím udicu
s udicí
s udicou
dám to k udicím
dám to k udicam
o udicích
o udicach
mezi udicemi
mezi udicema
mezi udicami
mezi udicama
leží tam krabice
leží tam krabica
vidím krabici
vidím krabicu
s krabicí
s krabicou
dám to ke krabicím
dám to ke krabicam
o krabicích
o krabicach
mezi krabicemi
mezi krabicema
mezi krabicami
mezi krabicama
leží tam mašle
leží tam mašla
vidím mašli
vidím mašlu
s mašlí
s mašlou
dám to k mašlím
dám to k mašlam
o mašlích
o mašlach
mezi mašlemi
mezi mašlema

mezi mašlami
mezi mašlama
je tam televize
je tam televiza
vidím televizi
vidím televizu
s televizí
s televizou
dám to k televizím
dám to k televizam
o televizích
o televizach
mezi televizemi
mezi televizema
mezi televizami
mezi televizama
s broskví
s broskvou
dám to k broskvím
dám to k broskvam
o broskvích
o broskvach
mezi broskvemi
mezi broskvema
mezi broskvami
mezi broskvama
s kolejí
s kolejou
o kolejích
o kolejach
ke kolejím
ke kolejam
mezi kolejama
mezi kolejami
mezi kolejemi
mezi kolejema
s krádeží
s krádežou
ke krádežím
ke krádežam
o krádežích
o krádežach
mezi krádežemi
mezi krádežema
mezi krádežami
mezi krádežama
s postelí
s postelou
k postelím
k postelam
o postelích
o postelach
mezi posteleva
mezi postelevami
mezi postelama

mezi postelami
s mastí
s mast'ou
dám to k mastím
dám to k mastem
dám to k mast'am
o mastích
o mastech
o mast'ach
s mastmi
s mastma
s mastěma
s mastěmi
s mast'ama
s mast'ami
s nocí
s nocou
k nocím
k nocam
o nocích
o nocach
mezi nocemi
mezi nocema
mezi nocmi
mezi nocma
dostal pěstí
dostal pěst'ou
k pěstím
k pěstem
k pěst'am
o pěstích
o pěstech
o pěst'ach
mezi pěstmi
mezi pěstma
mezi pěstěma
mezi pěstěmi
mezi pěst'ama
mezi pěst'ami
s kostí
s kost'ou
ke kostím
ke kostem
ke kost'am
o kostích
o kostech
o kost'ach
mezi kostmi
mezi kostma
mezi kostěmi
mezi kostěma
mezi kost'ama
mezi kost'ami
k perům
k peram

o perech
 o perach
 mezi pery
 mezi perama
 mezi perami
 k číslům
 k číslam
 o číslech
 o číslech
 mezi čísly
 mezi čísly
 mezi čísly
 mezi čísly
 ke kouzlům
 ke kouzlám
 o kouzlech
 o kouzlech
 o kouzlech
 mezi kouzly
 mezi kouzlami
 mezi kouzlami
 ke kolenům
 ke kolenam
 na kolenech
 na kolenech
 na kolenech
 s koleny
 s kolenama
 s kolenami
 bez bludiště
 bez bludišť
 k bludišti
 k bludišťu
 v bludišti
 v bludišťu
 jsou tam bludiště
 jsou tam bludišť
 k bludištím
 k bludišťam
 o bludištích
 o bludišťach
 mezi bludišti
 mezi bludištami
 mezi bludištěmi
 mezi bludištěma
 bez letiště

bez letišť
 k letišti
 k letištu
 na letišti
 na letištů
 jsou tam letiště
 jsou tam letišť
 k letištím
 k letišťam
 o letištích
 o letišťach
 mezi letišti
 mezi letištami
 mezi letištěmi
 mezi letištěma
 bez pískoviště
 bez pískovišť
 k pískovišti
 k pískovišťu
 na pískovišti
 na pískovišťu
 jsou tam pískoviště
 jsou tam pískovišť
 k pískovištím
 k pískovišťam
 o pískovištích
 o pískovišťach
 mezi pískovišti
 mezi pískovištami
 mezi pískovištěmi
 mezi pískovištěma
 bez srdce
 bez srdca
 k srdci
 k srdcu
 v srdci
 v srdcu
 jsou tam srdce
 jsou tam srdca
 dám to k srdcím
 dám to k srdcam
 o srdcích

o srdcach
 mezi srdci
 mezi srdcama
 mezi srdcami
 mezi srdcema
 mezi srdcem
 dám to kot'atům
 dám to kot'atam
 o kot'atech
 o kot'atach
 mezi kot'aty
 mezi kot'atami
 mezi kot'atami
 dám to prasatům
 dám to prasatam
 o prasatech
 o prasatach
 mezi prasaty
 mezi prasatami
 mezi prasatami
 dám to mlád'atům
 dám to mlád'atam
 o mlád'atech
 o mlád'atach
 mezi mlád'aty
 mezi mlád'atami
 mezi mlád'atami
 dám to zvířatům
 dám to zvířatam
 o zvířatech
 o zvířatach
 mezi zvířaty
 mezi zvířatami
 mezi zvířatami
 mezi znameníma
 mezi znameními
 mezi cvičeníma
 mezi cvičeními
 mezi souvětíma
 mezi souvětími
 mezi náměstíma
 mezi náměstími

Příloha 3 – Struktura sociolingvistického rozhovoru

1. část

Kolik je Vám let/jaký jste ročník?

Žijete v Karviné už od narození, popřípadě, kdy jste se sem přestěhoval/a, a proč?

Z jaké části Karviné pocházíte? Bydlel/a jste v různých částech? Stěhoval/a jste se například jinam kvůli těžbě?

Kolik je Vám let/jaký jste ročník?

Pro Karvinou je typické spojení polštiny a češtiny. Umíte polsky? Má Vaše rodina polské kořeny?

Je zde také obvyklé mluvit „po naszymu“, ovládáte to aktivně? / Znáte to od svých prarodičů? Rozumíte tomu dobře?

2. část (výběr otázek, při rozhovoru vybíráno podle situace a času)

Karviná je dle mého názoru opravdu krásné město, i když bývá hodně podceňováno, kvůli těžbě je však méně a méně atraktivní a příležitostí pro mladé je zde opravdu málo. Co na to říkáte vy? Co se Vám tady líbí? Proč tady stále žijete? Je tady něco čím byste Karvinou vyzdvihl/a?

Pro mladší respondenty: Chystáte se v Karviné zůstat, popřípadě po studiu se sem vrátit? Proč chcete/Proč nechcete?

Je naopak něco, co je podle Vás obrovský problém, co Vám na Karviné opravdu vadí?

Máte nějaké oblíbené místo, oblíbenou vzpomínku nebo cokoli spojené s tímto městem?

Změnilo se to v Karviné hodně za tu dobu, co zde žijete? Co například?

Myslíte si, že by Karviná mohla být turistickým městem? Má ten potenciál? Je tady toho dost k vidění? Na co byste lidi nalákal/a?

Karviná si teď zažila své v souvislosti s koronavirovou situací. Dotkla se Vás nějak blíž tato situace, způsobilo Vám to nějaké potíže?

V souvislosti s tímto byla vydána ne příliš lichotivá videoreportáž o Karviné, koronaviru a nezaměstnanosti viděl/a jste ji? Pokud ano, co na to říkáte?

Je zde typické, že téměř v každé rodině se najde horník nebo jiný pracovník v dolech, všichni jsme si zažili nějaké ty nepříjemné otřesy a strach o své blízké. Pamatujete si nějaká důlní neštěstí, či otřesy, které Vás hodně zasáhly?

V souvislosti s tímto tématem mě napadá román Karin Lednické *Šikmý kostel*, který se odehrává v Karviné Dolech v letech 1894-1921. Mně osobně se román i jeho téma velmi líbilo. Četl/a jste ho? Pokud ano, líbí se Vám, že toto téma bylo zpracováno a to, jak jej autorka pojala?

Příloha 4 – Přepisy sociolingvistických rozhovorů

a) Rozhovor s mluvčím starší generace

- Nahrávající žijete v karvině už od narození ?
Nahrávaný no . dalo by se říct že jo
- Nahrávající a kde jste . kde jste se teda narodil ? [přímo]
- Nahrávaný [já jsem] se narodil ve vendryni
- Nahrávající hmm . ale potom už jste žil . v [karvině]
Nahrávaný [no] . v [karvině] no
- Nahrávající [hmm] a . vaši rodiče . ti jsou taky odsud ?
- Nahrávaný jo . nó tak . jeden je .. odsud a jeden je .. tež z [vendryně] . jako [mamka] . ale ti už nežijou
- Nahrávající [hmm] [hmm] [hmm]
- Nahrávající a žil jste v průběhu života . někdy mimo karvinou . kromě teda narození ?
- Nahrávající jestli jste žil někdy v průběhu života [mimo karvinou]
Nahrávaný prosím ?
- Nahrávající ne ne ne . dobře a z jaké části karviné pocházíte ?
Nahrávaný [ne ne ne ne]
- Nahrávající hmm .. a . bydlel jste v různých částech ?
Nahrávaný šestka ne ne ne
- Nahrávající vždycky na . v novém městě jakoby tak . dobře
Nahrávaný jo
- Nahrávající a teď se zeptám trochu neslušně . kolik vám je let nebo . jaký jste ročník ?
- Nahrávající dobře aaa
Nahrávaný <SM> šedesát devět
- Nahrávající pro karvinou je . normální vlastně . spojení polštiny a češtiny

Nahrávající umíte polsky ? nebo rozumíte polsky ?

Nahrávající [hmm]
Nahrávaný eeh . rozumím polsky a mluvím . po naszymu . no tak .
[asi]

Nahrávající a má vaše rodina nějaké polské kořeny . nebo něco
takového ?

Nahrávající hmm
Nahrávaný můj táta byl polák
META rušivý zvuk

Nahrávající ale jako takhle . rozumíte . ale [vy aktivně] ..
nemluvíte

Nahrávající po naszymu . takže . právě
Nahrávaný [rozumím] tak .. po naszymu . no

Nahrávající to je taky u nás normální mluvit po naszymu . to
ovládáte[aktivně] . a znáte [to]

Nahrávající dobře teď se zeptám trošku okolo karviné
Nahrávaný [jo] jo jo jo

Nahrávající je něco . co byste na karviné vyzdvihnul . co se vám
tady fakt hodně líbí

Nahrávající něco co je tady jako pozitivum karviné

Nahrávající hmm
Nahrávaný tak jo . tak máme krásné náměstí . máme park .. krásný

Nahrávající a zase něco co je naopak velký problém . něco co tomu
městu[škodí]

Nahrávající to je pravda
Nahrávaný [no velký] problém <SM> ta naše romská .. <SM>

Nahrávající a ještě něco dalšího ?
Nahrávaný no a tak
META dlouhá pauza

Nahrávaný je tady hodně mladých . ještě lidí doposud je ml* ml*
ml* tom

Nahrávaný mladých lidí . kteří si moc té karviné neváží

Nahrávající [hmm]
Nahrávaný třeba se . stříkají budky [jo] . nebo fasády jo .. sprejama

Nahrávající [hmm] [hmm] [hmm]
Nahrávaný to se mi též nelíbí no
META dlouhá pauza

Nahrávající a myslíte si že by karviná mohla být turistickým městem .. má na to potenciál ?

Nahrávající jsou tady nějaké místa [kde]
Nahrávaný [no tak]

Nahrávaný tam ten zámek .. prakticky .. ve fryštátě že

Nahrávaný no tak . možná že jsou .. já nevím <SM>

Nahrávající ještě nějaké místo třeba ? .. proč by tady jezdili turisté ?

META dlouhá pauza

Nahrávaný myslím někde . v petrovicích nebo tam nějak .. tam teč je nějaký ten zámček

Nahrávající [hmm] [hmm]
Nahrávaný a tak já myslím že .. taková . že ti turisté . no

Nahrávaný možná že by tu cosi našli .. kdyby měli nějakého průvodce tak

Nahrávající <SM>

Nahrávající a ještě se vás zeptám .. myslíte si . že se hodně věci změnilo . za tu dobu co tady žijete ?

Nahrávající k lepšímu ? třeba ? hmm
Nahrávaný jo jo no tak . jsou tady lepší . služby

Nahrávající hmm
Nahrávaný máme tady obchody velké že

Nahrávající hmm
 Nahrávaný člověk už nemusí jezdit někde do velkého města no

Nahrávající takže třeba tohle .. dobře

b) Rozhovor s mluvčím mladší generace

Nahrávající tak .. žiješ v karvině už od narození ?
 Nahrávaný ano

Nahrávající a . tvoji rodiče jsou oba dva taky odsud ?
 Nahrávaný ano

Nahrávající hmm . žila jsi v průběhu života někdy . na nějakou delší dobu mimo karvinou ?

Nahrávající hmm .. z jaké části karviné pocházíš ?
 Nahrávaný ne z ráje

Nahrávající vždycky jsi bydlela v ráji a nikdy . nikde jinde .. do jiných částí ses nijak nestěhovala . nebo -

Nahrávaný no .. vlastně chvíli jsme bydleli na šestce u babičky když . [jsme] prodali byt a stavěli jsme dům

Nahrávající [hmm] [jo .. jo . jo] . hmm
 Nahrávaný a .. [jen pár měsíců]

Nahrávající a .. kolik je ti let ? výborně .. <SM>
 Nahrávaný dvacet

Nahrávající pro karvinou je typické spojení polštiny a češtiny .. rozumíš polsky ? umíš polsky ?

Nahrávaný rozumím polsky .. chodila jsem do polské školky . [ale už] . moc . nemluví

Nahrávající [hmm] má tvoje rodina nějaké polské kořeny?
 Nahrávaný ne

Nahrávající hmm .. je tady taky obvyklé mluvit po naszymu . to ovládáš aktivně . nebo znáš to od prarodičů nebo . rozumíš tomu ?

Nahrávající [alespoň]
[jasne]
Nahrávaný [no] . rozumím tomu díky té polské [školce]

Nahrávaný a . tadytěm kamarádům které třeba odtamtud mám

Nahrávaný ale jinak . moje rodina vůbec . tady s tím nemá nic společného .. takže z rodiny to vůbec neznám

Nahrávající jasně .. <SM> teď pár otázek takhle na karvinou celkově

Nahrávající @ @ . podle mě je to docela hezké město i když je podceňované . co na to říkáš ty .. co je tady pro . co bys vyzdvihla na karvině . co jsou pro tebe pozitiva karviné ?

Nahrávající hmm
Nahrávaný hmm .. no souhlasím s tím že je to hezké město

Nahrávající hmm
Nahrávaný taky bych řekla . že čím dál tím hezčí ?

Nahrávaný od těch dob co jsem byla malá tak . se to tady .. hodně zlepšilo

Nahrávající [hmm] [hmm]
Nahrávaný [je] tady spousta zeleně .. to bych vyzdvihla

Nahrávaný [co] jsem tady měla nějaké . lidi odjinud třeba i z francie tak jako . se hrozně divili

Nahrávající <SM>
Nahrávaný no

Nahrávaný a jinak . třeba se mi taky líbí že je tady spousta lidí právě od . jako z různých koutů . no . světa .. no světa

Nahrávající <SM> <SM> hmm
Nahrávaný světa taky ale . třeba . i republiky

Nahrávající a je tady naopak něco co podle tebe nej* . jako velký problém . tady toho města . co to .. táhne dolů

Nahrávaný no myslím si že .. takový největší problém města je asi to že . sem přicházeli lidi hlavně z takových profesí . dělnických a do dolů a takhle

Nahrávaný a . tím že se tady ty podniky zavírají .. tak . ti mladí už prostě tady tu práci nemají . a potom utíkají pryč

Nahrávající hmm hmm

Nahrávající teď se zeptám přímo na tebe .. chystáš se ty v karvině zůstat . nebo jako po studiu se tady vrátit ?

Nahrávající spíš ne .. dobře
Nahrávaný spíš ne

Nahrávající a . to jsi mi vlastně už řekla . jo . myslíš si že by Karviná mohla být turistické město ? má na to potenciál ?

Nahrávající a kdyby jo tak pro* . za čím by tady . mohli . lidi . jezdit
Nahrávaný no

Nahrávaný já nevím . turistický potenciál možná leda . tak podobně jako třeba ostrava

Nahrávající hmm

Nahrávaný a .. že by podle mě lidi mohlo zajímat . že . ta karviná byla dřív jinde

Nahrávající hmm

Nahrávaný nebo .. že vlastně z toho původního . moc nezůstalo . protože se to propadlo

Nahrávající hmm

Nahrávaný tohleto si myslím že . může být pro lidi zajímavé . že to je .. neobvyklé

Nahrávající hmm .. a ještě se zeptám . čteš hodně ?
Nahrávaný hodně asi ne

Nahrávající <SM> . ale čteš tak jakože . i sama .. ne jenom povinnou četbu
jak . někteří vždycky říkají

Nahrávaný jo jo čtu
META rušivý zvuk

Nahrávající a . slyšela jsi právě o knížce co byla teď napsaná tady
o šikmém kostelu . a o karviné ?

Nahrávaný hmm .. slyšela . ale ještě jsem [ji nečetla ale] . máme
ji doma . takže ji mám .. [v pořadníku]

Nahrávající [ještě jsi ji nečetla] [už vyšel druhý díl .. tři dny
zpátky]

Nahrávající a ten je ještě tlustší <SM> . tak jo